

MEZINÁRODNÍ VZTAHY / CZECH JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.

Redakční rada: Pavel Barša, Jozef Bátora, Vít Beneš, Oldřich Bureš, Ondřej Císař, Jan Dra-hokoupil, Petr Drulák, Tim Haughton, Ondřej Horký-Hluchář, Jan Hřích, Vincenc Kopeček, Zuzana Lehmannová, Dan Marek, Markéta Pitrová, Jan Růžicka, Šárka Waisová, Tomáš Weiss, Štěpánka Zemanová, Jiří Zemánek

Předseda: Jan Karlas

Pověřený šéfredaktor: Jan Kovář, kovar@iir.cz

Zástupce pověřeného šéfredaktora: Tomáš Dopita, dopita@iir.cz

Hostující editor: Lukáš Tichý, tichy@iir.cz

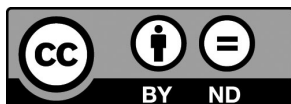
Editorka recenzí: Míla O'Sullivan, osullivan@iir.cz

Koordinátor odborných akcí: Jan Daniel, daniel@iir.cz

Redakce: Daniela Iwashita

Články uveřejněné v tomto časopise jsou abstrahovány či indexovány v následujících databázích:

Scopus, ERIH PLUS, Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Political Science Complete (EBSCO), CSA Worldwide Political Science Abstracts (ProQuest), International Bibliography of the Social Sciences (ProQuest), International Political Science Abstracts / Documentation Politique Internationale (SAGE), Česká národní bibliografie (Národní knihovna ČR), World Affairs Online (Fachinformations-verbund Internationale Beziehungen und Länderkunde) a Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Toto dílo podléhá licenci *Creative Commons Uvedte původ – Nezpracovávejte 4.0*. Licenční podmínky jsou dostupné na adrese <<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>>.

Adresa redakce: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon šéfredaktora: 251 108 140, telefon redakce: 251 108 141, fax: 251 108 222, internetová adresa: mv.iir.cz

Předplatné a objednávky vyřizuje redakce. Odbytové oddělení – telefon: 251 108 107, e-mailová adresa: eshop@iir.cz

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Dobříš.

Časopis vychází čtyřikrát ročně. Cena výtisku 95 Kč, roční předplatné 285 Kč, roční předplatné pro Slovenskou republiku 18,92 €.

Vydává Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., www.iir.cz

Editorial	5
<i>Lukáš Tichý</i>	
VÝZKUMNÉ ČLÁNKY	
<i>Lukáš Tichý, Jan Prouza</i>	
Je Evropská unie energetický aktér ve vztazích s vybranými zeměmi subsaharské Afriky? ..	9
<i>Zbyněk Dubský, Daniel Pavlíňák</i>	
Vnější dimenze energetické bezpečnosti Evropské unie v oblasti zemního plynu – přístup k diverzifikaci dodavatelů	32
<i>Markéta Votoupalová</i>	
Energetická politika České republiky: Evropská unie jako rámuující aktér?	53
<i>Stanislav Myšička</i>	
Spolupráce v energetické politice mezi Čínou a Evropskou unií	75
RECENZE	
Lukáš Tichý a kol.: <i>Terorismus a energetika na Blízkém východě a v severní Africe, dopady pro EU a ČR.</i>	
1. vydání. Praha: ÚMV, 2017, 303 stran, ISBN: 978-80-87558-29-4 (signatura knihovny ÚMV 62 017 PK, 62 017a, 62 017b).	
<i>(Sára Jungwirthová)</i>	92
Lukáš Tichý: <i>Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích.</i>	
1. vydání. Praha: MUP Press, 2017, 235 stran, ISBN 978-80-87956-62-5 (signatura knihovny ÚMV 62 268).	
<i>(Martin Mareš)</i>	96
KNIHOVNA Ústavu mezinárodních vztahů	100
RESUMÉ v českém jazyce	103

Editorial

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1580>>.

VNITŘNÍ A VNĚJŠÍ DIMENZE ENERGETICKÉ POLITIKY A BEZPEČNOSTI EU

Energetická bezpečnost a s ní související otázky, jako je právo členských států rozhodovat o složení energetického mixu, diverzifikace přepravních tras, zdrojů a dodavatelů atd., společně s konkurenceschopností (podpora dokončení liberalizace vnitřního energetického trhu, propojení přepravních tras a přenosových soustav mezi členskými státy uvnitř EU aj.) a udržitelností (mj. podpora OZE, energetická účinnost a snižování emisí CO₂) představuje jeden z prioritních cílů energetické politiky EU, jež prošla řadou vývojových etap. Přes řadu pokusů v průběhu devadesátých let minulého století přišel nový impuls v procesu formování společné energetické politiky EU až v prvním desetiletí 21. století, kdy byla publikována řada klíčových dokumentů. Nicméně tyto unijní akty upravovaly otázky energetické politiky výhradně v rámci sekundárního práva, čímž tato problematika zůstávala i nadále výhradně v rukou členských států.

Asi nejdůležitější změny v procesu formování společné energetické politiky přinesla nová Smlouva o fungování EU (SFEU), která je součástí Lisabonské smlouvy (LS), platné od 1. prosince 2009. Smlouva o fungování EU zavádí v části třetí novou hlavu XXI, kterou je energetická politika, zařazená mezi sdílené pravomoci EU a členských států, poprvé formálně konstituována v rámci primárního práva a tvoří nový právní základ pro přijímání opatření pomocí legislativních aktů sekundárního práva a zajišťuje rámec pro energetickou spolupráci. Lisabonská smlouva je svým formátem první smlouvou, která v duchu solidarity explicitně odkazuje na energetickou politiku s konkrétními cíli, jako jsou fungování vnitřního energetického trhu, bezpečnost energetických dodávek, propojení energetických sítí, energetická účinnost či ochrana životního prostředí (Braun 2011). V těchto otázkách členské státy vlivem Lisabonské smlouvy ztrácejí možnost výhradně kontrolovat tuto strategickou oblast. Opatření se naopak nedotýkají práva členského státu na stanovení míry zdanění v oblasti energetiky a skladby energetických zdrojů (Tichý a kol. 2017: 34–36; Birchfield 2011; Judge – Maltby 2017).¹

Proces formování společné energetické politiky EU pokračoval i ve druhém desetiletí 21. století, kdy byla uveřejněna řada dokumentů a strategií. Důležitým krokem k posílení jednotné energetické politiky EU bylo přijetí Strategie pro evropskou energetickou unii z února 2015, podle které k vzájemně se posilujícím a úzce propojeným prioritám energetické politiky patří: (1) zajištění bezpečnosti energetických dodávek, solidarita a důvěra včetně například zajištění větší průhlednosti při uzavírání dlouhodobých kontraktů na dodávky plynu; (2) plně integrovaný evropský trh s elektřinou a plynem; (3) energetická účinnost přispívající ke zmírnění poptávky; (4) nízkouhlíková ekonomika v EU v souvislosti s ochranou klimatu a (5) výzkum a inovace v prioritních oblastech využívání obnovitelných zdrojů, *smart grids* atd. (Evropská komise 2015). V těchto oblastech pak Evropská komise (EK) jako důležitý aktér unijní energetické politiky usiluje o přenesení větších pravomocí na úkor členských států.

Současně s tím se EK snaží posílit svoje aktérství a pravomoci i v rovině vnější dimenze energetické politiky EU. O rostoucím významu EK jako aktéra vnějších energetických vztahů svědčí mj. skutečnost, že LS vytvořila novou funkci vysokého představitele Evropské unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, do jehož agendy se dostala také otázka energetiky ve vnějších unijních vztazích. O pět let později, v listopadu 2014, pak byla vytvořena nová pozice místopředsedy EK odpovědného za energetickou unii. Tyto inovace představují pokus o větší soudržnost zahraniční politiky EU a vytvoření jednotného

orgánu, jenž bude zastupovat EU na mezinárodní úrovni, včetně oblasti energetiky (Tichý – Odintsov 2015: 64). Dále byl v roce 2015 uznán význam vnějšího rozměru energetické unie, když byla doporučena větší angažovanost v oblasti energetické diplomacie, která má být založena na čtyřech pilířích: (1) posílení strategických pokynů pomocí pravidelného zapojení na vysoké úrovni; (2) stanovení a další rozvíjení spolupráce a dialogů v oblasti energetiky; (3) podpora úsilí o zlepšení globální energetické strategie a mnohostranných iniciativ; (4) posílení společných sdělení a kapacit diplomatické činnosti v oblasti energetiky (Rada EU 2015).

V neposlední řadě pak EK požaduje mandát dohlížet v budoucnosti na jednání o nových projektech plynovodů a zároveň se daleko více zapojovat do vzniku mezivládních smluv v oblasti energetiky. Například Evropský parlament dne 2. března 2017 odsouhlasil rozhodnutí zavádějící mechanismus výměny informací o mezivládních dohodách a nezávazných nástrojích mezi členskými a třetími zeměmi v oblasti energetiky. Podle nových pravidel budou muset členské státy informovat EK o průběhu vyjednávání s třetími státy o dohodách týkajících se dodávek plynu a ropy. Členské státy nebudou moci dohodu uzavřít dříve, než EK posoudí její kompatibilitu s evropským právem (Euroskop 2017).

Vývoj legislativního rámce vnitřní i vnější dimenze unijní energetické politiky ovlivňují jak postoje odpovědných institucí EU, tak členských států, s jejichž zájmy vstupují do energetické politiky EU různorodé zájmy nejen vládní, strategické a geopolitické, ale i čistě ekonomické a nezřídka velmi partikulární povahy. Zároveň se tyto zájmy bezprostředně odrážejí a promítají do cílů unijní energetické politiky. Vnitřní a vnější dimenze energetické politiky EU je tak v současné době stále spíše limitována řadou strukturálních a politických překážek. Proto paralelně existují energetické politiky 28 stávajících členských států a vedle nich se rodí nová energetická politika EU. Spíše než o existenci konsenzuální a konsolidované energetické politiky EU tak lze hovořit o kontinuálním procesu jejího vytváření, který přirozeně ovlivňuje i vztahy Evropské unie s klíčovými energetickými dodavateli.

Právě energetická politika a bezpečnost Evropské unie pak představuje jednotící rámec monotematického čísla *Mezinárodních vztahů*. Přestože v textech najdeme prvky jak vnitřní, tak vnější dimenze energetické politiky a bezpečnosti, zaměření článků na vnější energetickou politiku a bezpečnost EU v tomto ohledu převažuje. Naopak pluralitu najdeme v teoretických a metodologických rámcích jednotlivých článků. To znamená, že využívají celou škálu teoretických konceptů, jako je například vnitřní a vnější dimenze aktérství EU, energetická bezpečnost či energetická politika, ale i metodologických přístupů, například obsahovou analýzu, index pro komparaci dodavatelských cest do EU nebo členských států EU, diskurzivně-historický přístup či detailní analýzu. Tato škála potvrzuje multidisciplinární charakter zkoumané problematiky energetické politiky a bezpečnosti EU.

První text autorů Lukáše Tichého a Jana Prouzy se zaměřuje na problematiku vnějších energetických vztahů EU vůči současným a potenciálním dodavatelům v subsaharské Africe (SA) s důrazem na možnosti posílení unijní energetické bezpečnosti. Pomocí tří kritérií konceptu vnějšího energetického aktérství autoři zkoumají, zda je EU v SA vnímána jako svébytný aktér energetických vztahů, nebo jestli je interakce stále doménou jednotlivých členských států, a zda má EU v tomto ohledu jasné formulované cíle a disponuje odpovídajícími nástroji k jejich naplnění. Článek potvrzuje v úvodu zmíněné limity unijní energetické politiky, protože v porovnání s členskými státy je EU v SA vnímána spíše jako omezený aktér s limitovanými cíli a nástroji vnější energetické politiky a bezpečnosti.

Podobně se vnější dimenzi energetické bezpečnosti EU věnuje i text Zbyňka Dubského a Daniela Pavliňáka. Pozornost ovšem není věnována energetické interakci EU vůči konkrétnímu státu či regionu, ale autoři se zaměřují na jeden z aspektů vnější dimenze energetické bezpečnosti EU, a to na otázku diverzifikace dodávek plynu v případě závislosti na dovozu. Článek podle autorů představuje metodologický rámec pro hodnocení jednotlivých variant infrastrukturních řešení dovozních plynovodů (a tím i dodavatelů),

příčemž využívá kvantitativní přístup. Pro ilustraci je na závěr proveden výpočet kritérií a podoba indexu pro plánované ruské projekty plynovodů North Stream II a TurkStream.

Otázce vnější, ale i vnitřní dimenze energetické politiky EU v kontextu českého politického diskurzu se věnuje text Markéty Votoupalové. Pomocí jedné z rovin aktérství EU – rámování – se autorka snaží zjistit, jak se EU daří jak tematicky, tak argumentačně rámovat českou diskusi o energetice. Za tímto účelem autorka porovnává diskurz institucí EU, zejména EK, s diskurzem českých politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně (PS) v období 2013–2017. Podle autorky výsledky analýzy provedené v textu poukazují na fakt, že rámování se neliší napříč tématy, ale spíše v závislosti na typu žánru. Zároveň probíhá rámování jak explicitně, tak implicitně, a to při souhlasu i nesouhlasu ČR s politikami EU.

A konečně také poslední text Stanislava Myšičky se věnuje vnějším energetickým vztahům a spolupráci mezi Čínou a Evropskou unií. Zabývá se nejen institucionálním dialogem v rámci energetické spolupráce mezi oběma aktéry, ale i širším energetickým a politickým kontextem. Podle autora pak EU hraje v čínské ekonomické strategii důležitou úlohu, neboť umožňuje čínskému režimu získávat zejména přístup k důležitým technologiím a *know-how*, ať již spoluprací na bilaterální a multilaterální úrovni, nebo pomocí čínských investic do energetického sektoru v EU.

*Lukáš Tichý,
hostující editor monotematického čísla*

¹ Ačkoliv skladba energetického mixu nadále zůstává v rukou členských států, sekundární normy typu klimaticko-energetického balíčku nebo třetího liberalizačního balíčku ji přímo ovlivňují.

Literatura

- Birchfield, Vicki L. (2011): The Role of EU Institutions in Energy Policy Formation. In: Birchfield, Vicki L. – Duffield, John S. (eds.): *Toward a Common European Union Energy Policy: Problems, Progress, and Prospects*. London and New York: Palgrave Macmillan, s. 235–262.
- Birchfield, Vicki (2013): A normative power Europe framework of transnational policy formation. *Journal of European Public Policy*, Vol. 20, No. 6, s. 907–922, <<https://doi.org/10.1080/13501763.2013.781829>>.
- Braun, Jan Frederik (2011): *EU Energy Policy under the Treaty of Lisbon Rules: Between a New Policy and Business as Usual*. EPIN Working Paper No. 31, February, <<https://www.ceps.eu/publications/eu-energy-policy-under-treaty-lisbon-rules-between-new-policy-and-business-usual>>.
- Euroskop (2017): *Energie v březnu 2017*. *Euroskop.cz*, 9. 4. 2017, <<https://www.euroskop.cz/8440/28814/clanek/energie-v-breznu-2017/>>.
- Evropská komise (2015): *Strategie pro evropskou energetickou unii: Rámcová strategie k vytvoření odolné energetické unie s pomocí progresivní politiky v oblasti změny klimatu*. Brusel: Evropská komise, <goo.gl/dpO2Oc>.
- Judge, Andrew – Maltby, Tomas (2017): European Energy Union? Caught between securitisation and ‘riskification’. *European Journal of International Security*, Vol. 2, No. 2, s. 179–202, <<https://doi.org/10.1017/eis.2017.3>>.
- Rada EU (2015): *Závěry Rady o diplomatické činnosti v oblasti energetiky: Návrh akčního plánu EU pro diplomatickou činnost v oblasti energetiky*. Brusel: Rada EU, <goo.gl/rTu17S>.
- Tichý, Lukáš (2017): *Otevírání Íránu a jeho význam pro energetickou bezpečnost EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Tichý, Lukáš – Odintsov, Nikita (2015): Energetická bezpečnost Evropské unie a její vztahy s Íránem. *Obrana a strategie*, Vol. 25, No. 2, s. 5–30.

Poznámka

Tento editorial, stejně jako první tři texty v tomto čísle, je výstupem projektu Grantové agentury ČR s názvem „Vnitřní a vnější dimenze aktérství EU v energetických vztazích vůči Rusku a alternativním dodavatelům“, GAČR 18-00902S.

Je Evropská unie energetický aktér ve vztazích s vybranými zeměmi subsaharské Afriky?

LUKÁŠ TICHÝ, JAN PROUZA

Is the European Union an Energy Actor in Relations with Selected Sub-Saharan African Countries?

Abstract: The main aim of the article is to analyze the EU energy relations with several current (Angola, Gabon and Nigeria) and potential energy suppliers (Mozambique, Tanzania and Kenya) in Sub-Saharan Africa in 2007–2017, with an emphasis on the potential for energy security enhancement. The purpose of the article is to find out if the EU is perceived in Sub-Saharan Africa as an indispensable actor of the international energy relations, or whether these energy relations are still the domain of individual EU Member States. At the same time, the article further analyzes the goals, interests and tools that the EU is pursuing and using in its energy policy towards Sub-Saharan Africa. The article uses the concept of a modified form of the EU's external energy actorness based on three criteria: (1) the perception of the actor by a third party, (2) the policy goals and interests, and (3) the resources and policy tools.

Key words: European Union, Sub-Saharan Africa, energy, actorness, oil, gas.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1566>>.

ÚVOD

Vztahy s Afrikou¹ lze považovat za jedno ze základních a formujících témat vnější politiky Evropské unie (EU), a to jak pro tematické zaměření (obchod, rozvoj, bezpečnost či šíření demokracie), tak i pro její faktické fungování. Obdobně je EU velmi důležitá pro africké státy, neboť zůstává do současnosti největším obchodním i rozvojovým partnerem, byť vliv konkurence (USA, ČLR, Indie, Brazílie či nově také například Turecka) prudce narůstá. Vzestup nových regionálních mocností v čele s ČLR vyvolává v zemích EU ekonomicky a politicky propojených s Afrikou obavy z jakési nové „rvačky o Afriku“.² Nedávná migrační krize pak k těmto obavám z vnějšího vlivu na Afriku přidala i obavy z její vnitřní nestability. Ta se projevuje celou řadou závažných bezpečnostních výzev – nelegálním přistěhovalectvím, organizovaným zločinem (zejména pašováním drog, obchodem se zbraněmi a lidmi) či terorismem – a přímo tak ovlivňuje bezpečnost a stabilitu Evropy (Venturi 2016). I díky tomu je Afrika považována za prioritu pro EU jako celek i pro jednotlivé členské státy, a to i pro ty, které s ní nejsou významně ekonomicky propojeny, jako je například Česká republika či další státy bez koloniální minulosti.

Africký kontinent, který reprezentuje po Rusku druhého nejdůležitějšího dodavatele energetických zdrojů do EU (BP 2018), je obdařen velkým množstvím nevyužitých fosilních

paliv³ a obnovitelných zdrojů energie (OZE),⁴ jež by mohly přispět k posílení energetické bezpečnosti. Úzká spolupráce s Afrikou v oblasti energetiky by pak mohla být všestranně výhodná – EU by díky ní snížila energetickou závislost na Rusku a africké státy by získaly více prostředků pro rozvoj a investice. Dostupnost energií je přitom jednou ze základních podmínek pro zlepšení života v rurálních oblastech, které by mělo následně redukovat živelnou urbanizaci a v neposlední řadě také vytvořit lepší podmínky pro prudce rostoucí mladou populaci, jež by se jinak pravděpodobně rozhodla migrovat do Evropy.

Přesto není interakci mezi EU a subsaharskou Afrikou (SA) obecně a konkrétně jejich energetické spolupráci věnována v akademickém prostředí prozatím odpovídající pozornost (srovnej Waisová 2011; Youngs 2009a,b; Sucirelli 2010; Charles – Mulili 2013: 171–194; Hadfield 2013: 209–237; Del Biondo 2015: 237–254; Venturi 2016). Hlavním cílem článku je pomocí konceptu vnějšího aktérství Evropské unie analyzovat její energetické vztahy vůči dodavatelům jak současným (Angola, Gabon a Nigérie), tak potenciálním (Mosambik, Tanzanie a Keňa) v subsaharské Africe od roku 2007, kdy vzniklo Energetické partnerství Afrika–EU (AEES), do roku 2017, s důrazem na možnosti posílení energetické bezpečnosti. K dosažení hlavního cíle budeme hledat odpovědi na několik dílčích otázek:

(1) Je EU v subsaharské Africe vnímána jako svébytný aktér energetických vztahů, zejména s ohledem na zlepšení vlastní energetické bezpečnosti?

(2) Nebo naopak jsou tyto energetické vztahy stále doménou jednotlivých evropských států (bývalých koloniálních metropolí)?

(3) Sleduje EU vůči vybraným zemím SA energetické zájmy a cíle k posílení energetické bezpečnosti?

(4) Disponuje EU v energetických vztazích s vybranými zeměmi SA potřebnými nástroji ke zvýšení energetické bezpečnosti?

Článek se zaměřuje primárně na vnímání EU jako energetického aktéra v subsaharské Africe, který sleduje cíle s ohledem na posílení dodávek ropy, plynu a elektřiny a disponuje k tomu dostatečnými nástroji. To znamená, že rozhodujícím faktorem pro nás je jednak uznání a vnímání EU jako celku, nikoliv evropských států, a jednak sledování a prosazování vlastní energetické bezpečnosti, nikoliv energetické bezpečnosti afrických států.

Zmíněné země SA byly vybrány na základě několika kritérií. Zaprvé zvolené státy představují země ze tří subregionů SA, a to západního, středního a východního. Zadruhé jsou ve vybraných státech SA zastoupena tři hlavní koloniální dědictví (britské – Nigérie, Tanzanie, Keňa; francouzské – Gabon; portugalské – Angola a Mosambik). Zatřetí mají Nigérie,⁵ Angola⁶ a Gabon⁷ nezanedbatelné zásoby ropy a v případě prvních dvou států také zemního plynu. Zároveň jsou důležitými producenty ropy, kterou exportují do EU, a v případě Nigérie jde také o důležitého producenta plynu a exportéra zkapalněného zemního plynu (LNG) do EU. Začtvrté je Keňa⁸ významný budoucí producent ropy a u Mosambiku⁹ s Tanzanií¹⁰ se očekává výrazný nárůst produkce plynu. Zároveň tyto země představují potenciální dodavatele ropy a LNG do zemí EU. A konečně zapáté byla důležitým faktorem míra interakce a dostupnost informací o vztazích těchto vybraných šesti států SA s EU.

Struktura článku je následující. V první části je definován hlavní teoretický koncept vnější dimenze aktérství EU ve spojení s energetikou. Ve druhé části jsou vymezena kritéria výběru dat a stanoveny konkrétní datové vzorky použité pro zkoumání vnějšího energetického aktérství EU. Poslední část pomocí stanovených kritérií aktérství analyzuje energetické vztahy EU vůči vybraným zemím subsaharské Afriky s cílem zodpovědět na výše zmíněné otázky.

Kritéria vnějšího energetického aktérství EU

V teoretické rovině je článek založen na konceptu vnějšího aktérství EU (srovnej Bretherton – Vogler 2006; Dryburgh 2008; speciální číslo *Mezinárodních vztahů* 2011; speciální

číslo *International Relations* 2013) ve spojení s unijní energetickou politikou (srovnej Maltby 2013: 435–444; Brutschin 2016; Goldthau – Sitter 2015; Tichý – Odintsov 2015). Koncept aktérství nabízí prostředky pro analyzování role a postavení EU, a to takovým způsobem, který jde za rámec institucionální analýzy či zkoumání efektivity. Zároveň koncept unijního aktérství umožňuje ve vnějších energetických vztazích EU využívat poznatky, cíle a nástroje dalších politik, zejména společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), ale i rozvojové politiky, kam patří i dohody o hospodářském partnerství (EPA) a nástroje rozvojové spolupráce (DCI).

Konkrétně při analýze energetických vztahů EU s vybranými státy SA používáme modifikovanou podobu vnějšího energetického aktérství EU založené na třech kritériích, jimiž jsou: (1) vnímání daného subjektu třetí stranou jako autonomního, akceptovaného a uznávaného aktéra v oblasti energetiky; (2) cíle a zájmy, jež aktér sleduje ve své vnější energetické politice; a (3) zdroje a nástroje politiky, jež aktér využívá ve svých vnějších energetických vztazích vůči ostatním aktérům. Tyto znaky jsou rozpracovány v kontextu současné diskuse o vnějším aktérství EU. Tu je možné shrnout do tří kategorií (respektive tří kritérií) zkoumání vnějšího aktérství (srovnej Kuchařová 2014), kterými jsou: (1) vnější uznání, tj. uznání ze strany třetích aktérů (srovnej Ginsberg 1999; Kratochvíl – Šimon 2011: 6–14; Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 391–412); (2) soudržnost, tj. soudržnost vnějších politik a jejich cílů, hodnot, soulad v jednání mezi jednotlivými členskými státy a institucemi a v naplňování cílů/zájmu (Ginsberg – Eizenstat 2001; Tocci 2008; Valiyeva 2016); a (3) účinnost a schopnosti aktéra, k nimž patří nástroje vnější politiky a SZBP i ochota je využívat (Thomas 2012: 460–461; Niemann – Bretherton 2013: 267–268; Brattberg – Rhinard 2013).

(1) Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou

Kritérium percepce EU jako mezinárodního aktéra staví na souběžném procesu uznání, jenž se odehrává jak mimo rámec EU ze strany různých regionálních organizací, třetích zemí či mezinárodních organizací, tak uvnitř EU samé ze strany členských států (srovnej Dryburgh 2008: 265; Kratochvíl – Šimon 2011: 6–14; Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 395–396). V tomto případě budou autoři zkoumat, zda je EU vnímána a uznána jako aktér ve vnějších vztazích v oblasti energetické bezpečnosti ze strany vybraných zemí SA. Uznávání a vnímání EU jako nezávislého energetického aktéra ze strany jak stávajících, tak potenciálních producentů v SA je považováno za předpoklad úspěšné vnější dimenze energetické politiky a bezpečnosti EU vůči zemím v této oblasti.

(2) Cíle a zájmy energetické politiky EU

Na první kritérium navazuje kritérium druhé v kontextu debaty o zdrojích vnějšího uznání EU (srovnej Kratochvíl – Šimon 2011: 6–14; Ginsberg – Eizenstat 2001; Brattberg – Rhinard 2013). Vzhledem k zaměření druhého kritéria na existenci definovaných cílů a zájmů energetické politiky považujeme za zdroj a podmínku vnějšího uznání schopnost EU formulovat a prosazovat svoje cíle a zájmy ve své energetické politice vůči ostatním aktérům mezinárodních vztahů. To znamená, že toto kritérium nám poslouží jako podmínka, respektive zdroj uznání EU jako energetického aktéra ze strany vybraných států SA. Zároveň pomocí tohoto kritéria budeme zkoumat, jaké cíle a zájmy vnější energetické politiky a bezpečnosti sleduje a prosazuje Evropská unie ve vztazích vůči vybraným zemím SA.

(3) Zdroje a nástroje energetické politiky EU

S předchozím kritériem bezprostředně souvisí třetí kritérium, kterým jsou zdroje a politické nástroje k realizaci cílů a zájmů (srovnej Bretherton – Vogler 2006; Dryburgh 2008: 263–264; Brattberg – Rhinard 2013). Se zřetelem ke konkrétnímu zaměření na vnější dimenzi energetické bezpečnosti a politiky EU vůči vybraným státům SA používají autoři

při zkoumání tohoto kritéria vedle politicko-diplomatických, ekonomických a právních opatření, která EU využívá ve své SZBP a vnějších vztazích, především specifické nástroje unijní energetické politiky, jejichž pomocí má být dosaženo stanovených cílů a zájmů. EU ve vnějších energetických vztazích vůči třetím aktérům disponuje rozhodujícími energetickými nástroji dvojího druhu. Tyto nástroje jsou buď bilaterálního, nebo multilaterálního charakteru. Tabulka č. 1 shrnuje kritéria vnějšího energetického aktérství EU a jejich operacionalizaci v kontextu debaty o kritériích vnějšího aktérství EU a její zahraniční politiky.

Tabulka č. 1
Kritéria vnějšího energetického aktérství EU

Kritérium	Operacionalizace	Diskuse o kritériích vnějšího aktérství EU a SZBP
Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou	Na základě přítomnosti významu EU či členských států v projevech a výstupech vybraných států SA zaměřených na oblast energetické bezpečnosti a interakce	Vnější uznání EU (vnímání a uznání ze strany třetích aktérů, tj. ostatních států, ale i například regionálních a mezinárodních organizací)
Cíle a zájmy energetické politiky EU	Pomocí formulace cílů a zájmů energetické politiky jako zdroje vnějšího uznání, které EU sleduje a prosazuje ve svých energetických vztazích vůči vybraným státům SA	Soudržnost (soudržnost vnějších politik, cílů, hodnot, soulad v naplňování cílů/zájmů a v jednání mezi jednotlivými členskými státy a institucemi)
Zdroje a nástroje energetické politiky EU	Prostřednictvím existence sady politicko-diplomatických a právních opatření a nástrojů energetické politiky, které má EU k dispozici a využívá v energetických vztazích vůči vybraným státům SA	Účinnost a schopnosti aktéra (nástroje vnější politiky a společné zahraniční i bezpečnostní politiky a ochota/schopnost je využívat v mezinárodních vztazích)

Zdroj: Autoři.

V tomto článku pak konceptem vnějšího energetického aktérství rozumíme schopnost EU vystupovat a jednat ve vnějších energetických vztazích vůči ostatním aktérům, kteří vnímají a akceptují EU jako energetického aktéra, jenž disponuje jednak možnostmi stanovit a aktivně prosazovat cíle unijní energetické bezpečnosti v mezinárodním prostředí a jednak schopností identifikovat, rozvíjet a provádět energetickou politiku a její zájmy za použití všech nástrojů mezinárodních vztahů (diplomacie, jednání atd.). Jinak řečeno, EU jako vnější aktér by měla být v energetických vztazích uznávána ostatními aktéry, přičemž podmínkou, respektive zdrojem vnímání a akceptování EU je její schopnost formulovat, sledovat a prosazovat svoje energetické cíle a zájmy vůči ostatním energetickým aktérům za využití sady opatření a nástrojů zahraniční, rozvojové a energetické politiky.

Datové vzorky a kritéria výběru relevantních dat

K jednotlivým kritériím aktérství EU přistupujeme pomocí konkrétního datového vzorku. Data budou sbírána ze studia dokumentů, přičemž následně vytvoříme datový vzorek. Ačkoliv je teorie vytváření datového vzorku obvykle spojena s kvantitativním typem výzkumu, její použití je vhodné i pro tento článek kvůli ohraničení relevantního materiálu výše vymezenými kritérii vnějšího energetického aktérství EU (Hynek – Střítecký 2010: 7). V tomto článku pracujeme se dvěma datovými vzorky.

Základem prvního datového vzorku, který používáme pro první kritérium, jsou novinové články vybraných internetových a tištěných deníků z Angoly, Gabonu, Keni, Mosambiku, Nigérie a Tanzanie v časovém období posledních deseti let, tj. 2007–2017. Ty zkoumáme prostřednictvím kvalitativní obsahové analýzy (srovnej Beneš 2008: 98; Hynek – Střítecký 2010: 10–11; Krippendorff 2004: 3–43) mediálních zdrojů (podobně Jeníčková 2011: 57–77). K tomuto výběru nás vedly tři důvody. Zaprvé můžeme zaměřením na mediální diskurz dosáhnout srovnatelných výsledků v jednotlivých státech SA. S tím zadruhé souvisí skutečnost, že ve sledovaných zemích SA neexistují v dostatečném počtu zdroje ve formě rozhovorů, vyjádření a projevů relevantních politických představitelů zmíněných afrických zemí, které bychom mohli použít při zkoumání tohoto prvního kritéria unijního aktérství. Zatřetí, ačkoli veřejný diskurz ne vždy odhaluje všechny nuance postoje tvůrců národních politik vůči jednání a rozhodování činitelů EU či představitelů členských států, nabízí jasný obraz o obecné přítomnosti (nebo nepřítomnosti) EU jako relevantního aktéra energetických vztahů v celostátním národním diskurzu. Právě tuto přítomnost ve veřejném diskurzu jednotlivého vybraného státu SA považujeme za podmínku *sine qua non* pro uznání EU za energetického aktéra (srovnej Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 399).

Na druhou stranu jsou si autoři vědomi určitých limitů mediální analýzy (srovnej Chaban – Kelly 2017: 691–708; Chaban – Miskimmon – O’Loughlin 2017: 1273–1289). V případě zvolených afrických deníků se může jednat zejména o problém objektivitu a důvěryhodnosti zvolených periodik, neboť jejich články mohou být ovlivněny vztahem daného média k vládnoucí reprezentaci, vlastnickou strukturou, ideologickým zaměřením či obecnou mírou svobody sdělovacích prostředků. Limitující může být i omezení zkoumaných deníků na anglofonní, frankofonní a lusofonní, zvláště pak s ohledem na regionální jazyky (svahilštinu v Tanzanii a Keni či hauštínu v Nigérii). Domníváme se však, že téma energetického aktérství EU není na vnitropolitické scéně natolik ožehavé, aby se v jeho reflexi významně projevila výše uvedená předpojatost, notabene když z každé země zkoumáme alespoň tři deníky, které mají různou vlastnickou strukturu. Vzhledem k povaze tématu nepředpokládáme ani výraznější působení (auto)cenzury či jiných prostředků, kterými se autoritativní režimy snaží ovlivňovat mediální diskurz. A konečně za problematické nepovažujeme ani zmíněné jazykové omezení, neboť dané téma má výrazné mezinárodní a ekonomický rozměr, jenž bývá více akcentován v denících ve světových jazycích.

V každé zvolené africké zemi byly vždy vybrány tři až čtyři deníky, které (1) pokrývají mezinárodní témata; (2) zveřejňují vlastní, a nikoliv jen převzaté zprávy; (3) mají přístupný elektronický archiv článků pokrývající sledované období; (4) představují v dané zemi relevantní zdroj informací dle *World Newspapers and Magazines Online* (w3news-papers.com. d.); (5) jsou hlavními nebo významnými deníky v dané africké zemi; a (6) jsou vydávány v angličtině, francouzštině či portugalštině. Seznam všech analyzovaných článků je elektronickou přílohou tohoto textu. Rozdělní deníků dle vybrané africké země, jazyka publikování článků a jejich počtu znázorňuje tabulka č. 2.

Celkem jsme získali 140 článků z afrických deníků, jež se věnují problematice energetických vztahů mezi EU či členským nebo evropským státem a vybranou zemí SA. Zvoleny byly pouze ty články, kde se souběžně objevila klíčová slova „energetika“ nebo „ropa“ či „zemní plyn“ či „elektřina“ a zároveň „EU či Evropská unie“ nebo „Evropa“ či „evropský

Tabulka č. 2
Rozdělení afrických deníků dle státu, jazyka publikování a počtů článků

Stát subsaharské Afriky	Deník	Jazyk publikování	Počet článků
Angola	<i>Jornal de Angola, Economia & Financas, O País a The WorldFolio</i>	Portugalština a angličtina	18
Gabon	<i>Gabon Review, Times Gabon a Gabon News</i>	Francouzština	17
Keňa	<i>Daily Nation, The Standard a Business Daily</i>	Angličtina	17
Mosambik	<i>Verdade, Club of Mozambique, Zambezián a The WorldFolio</i>	Portugalština a angličtina	14
Nigérie	<i>Vanguard, The Punch a The Guardian</i>	Angličtina	44
Tanzanie	<i>The Citizen, Daily News a Tanzania Invest</i>	Angličtina	30

Zdroj: Autoři.

stát“, přičemž v porovnání s členským státem EU chápeme evropský stát nikoliv jako nositele EU, ale představitele suverénního státu, který sleduje vlastní energetické cíle a zájmy. Tabulka č. 3 shrnuje obsah prvního datového vzorku a zvolenou metodu zkoumání prvního kritéria vnějšího energetického aktérství EU.

Zároveň se tabulka č. 3 zaměřuje i na druhý datový vzorek, který v článku tvoří soubor strategických dokumentů EU (například unijní strategické dokumenty analyzující vybranou africkou zemi, dohody, programy, „cestovní mapy“, společné strategie, partnerství, akční plány, společná komuniké, společná prohlášení, *Joint Way Forward* apod.)

Tabulka č. 3
Metody a zdroje dat analýzy kritérií vnějšího energetického aktérství EU

Kritérium aktérství EU	Zkoumání kritérií aktérství EU		
	Metoda	Datový vzorek a zdroj	Počet
Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou	Kvalitativní obsahová analýza mediálních zdrojů	První datový vzorek / (1) novinové články vybraných afrických států	140
Cíle a zájmy energetické politiky EU	Kvalitativní obsahová analýza politických dokumentů	Druhý datový vzorek / (1) strategické dokumenty publikované na stránkách delegace EU; (2) politické dokumenty publikované jednotlivými unijními institucemi EU	60
Zdroje a nástroje energetické politiky EU			

Zdroj: Autoři.

publikovaných na stránkách delegace EU vůči Angole, Gabonu, Keni, Mosambiku, Nigérii a Tanzanii v období let 2007–2017 a zabývajících se energetickými vztahy mezi EU a SA či zvolenou africkou zemí. Dále byly do datového vzorku zařazeny dokumenty EU publikované ve stejném časovém období jednotlivými unijními institucemi, tj. Evropskou komisí (EK), Evropským parlamentem (EP), Radou Evropské unie a Evropskou radou. Zaměření na kvalitativní obsahovou analýzu politických dokumentů má opět několik důvodů. Zaprvé tyto unijní dokumenty a strategie oficiálního či neoficiálního charakteru reprezentují postoj EU jako celku vůči vybrané africké zemi v oblasti energetiky. Zadruhé dokumenty EU ve vztahu ke zvoleným státům SA, jež byly publikovány jednotlivými unijními institucemi, odrážejí stanovisko hlavních tvůrců energetické politiky EU, tj. unijních orgánů, ale i členských států zastoupených v těchto orgánech. A konečně zatřetí zkoumání politických dokumentů a strategií EU představuje užitečný zdroj analýzy unijních cílů a zájmů, ale i zdrojů a nástrojů energetické bezpečnosti a politiky EU (Maltby 2013; Brutschin 2016).

Opět byly vybrány pouze ty strategické a unijní dokumenty, kde se souběžně objevila klíčová slova „Afrika“ či „africká/ý“ a „energetika“ nebo „ropa“ či „zemní plyn“ či „elektrina“. Tímto způsobem jsme získali 60 dokumentů oficiálního i neoficiálního charakteru. Druhý datový vzorek, tvořený jednotlivými politickými dokumenty, používáme při analýze druhého a třetího kritéria vnějšího energetického aktérství EU, jimiž jsou cíle a zájmy a zdroje a nástroje energetické politiky vůči státům SA.

VNĚJŠÍ AKTÉRSTVÍ EU V ENERGETICKÝCH VZTAZÍCH VŮČI VYBRANÝM STÁTŮM SUBSAHRSKÉ AFRIKY

V této části je nejprve představen energetický rámec vztahů mezi Evropskou unií a subsaharskou Afrikou. Ten ukazuje jak hlavní cíle, jež oba aktéři v energetické interakci sledují, tak nástroje, které představitelé EU a SA využívají k jejich naplnění. Následně bude hlavní pozornost věnována analýze aktérství EU vůči vybraným zemím SA pomocí tří kritérií, jimiž jsou: (1) vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou; (2) cíle a zájmy energetické politiky EU; a (3) zdroje a nástroje energetické politiky EU.

Energetické vztahy mezi EU a subsaharskou Afrikou

Energetika nebyla významným tématem interakce EU a SA až do konání prvního summitu EU–Afrika v Káhiře v roce 2000. Následně byla energetická otázka v interakci EU a SA vedle vnější dimenze unijní energetické politiky spojena také s rozvojovou politikou. Evropská unie byla přesvědčená, že primární úsilí o zvýšení energetické účinnosti a produktivity ve státech SA zvýší kapacitu a tím i množství energetických zdrojů dostupných pro vývoz na evropské trhy. Rada EU proto ve svých závěrech z května 2007 vyzvala k vytvoření komplexního a dlouhodobého rámce pro dialog o energii mezi Afrikou a EU, jenž by měl přinést skutečné, vyvážené a komplexní energetické partnerství mezi oběma stranami (Youngs 2009b: 6–10).

K tomu došlo v prosinci 2007 na druhém summitu EU–Afrika v Lisabonu, kde představitelé EU a Africké unie (AU) přijali Společnou strategii Afrika–EU (JAES), jež definuje celkové Strategické partnerství Afriky a EU. Strategie usiluje o sblížení Afriky a EU posílením hospodářské spolupráce a podpory udržitelného rozvoje, demokracie, míru a bezpečnosti (srovnej Venturi 2016: 4). Jako jedna z osmi oblastí Strategického partnerství mezi EU a Afrikou, realizovaného na základě Společné strategie Afrika–EU, bylo založeno Energetické partnerství Afrika–EU (*Africa-EU Energy Partnership* – AEEP; viz JAES 2007a: 18).

Toto partnerství je podrobněji rozpracováno v Prvním akčním plánu (2008–2010) pro provádění strategického partnerství Afrika–EU. Podle něj bude AEEP dlouhodobým rámcem pro strukturovaný politický dialog a spolupráci mezi Afrikou a EU v energetických otázkách strategického významu, které budou odrážet potřeby Afriky a Evropy (JAES 2007b).

Energetické partnerství posiluje stávající dialog mezi EU a Afrikou o přístupu k energii a zajištění energetické bezpečnosti. Podobně je AEEP jednou z osmi priorit Druhého akčního plánu (2011–2013) společné strategie Afrika–EU, přijatého na třetím summitu EU–Afrika v Tripolisu v prosinci 2010. Druhý akční plán stanovil šest priorit v oblasti energetiky, kam mj. patří přístup k energiím, energetická bezpečnost, energetická účinnost a OZE, dialog apod. (JAES 2010).

Během čtvrtého summitu EU–Afrika v Bruselu v dubnu 2014 přijali zástupci EU a AU plán vymezující vztahy mezi EU a Afrikou na období let 2014–2017, takzvanou Cestovní mapu 2014–2017, která zahrnuje pět hlavních priorit a oblastí pro společný postup. Energetická otázka není uvedena jako samostatná priorita. Větší prostor je energetice věnován ve čtvrté prioritě, kde je v jedné z oblastí spolupráce uvedeno, že obě strany budou pokračovat v plnění cílů AEEP na rok 2020 (JAES 2014a). Energetika jako jedna ze čtyř priorit partnerství není zmíněna ani ve společném prohlášení, které přijali zástupci EU a AU na pátém summitu EU–Afrika na konci listopadu 2017 v Abidžanu. Prohlášení v části Změna klimatu a řízení přírodních zdrojů uvádí, že obě strany uznávají význam energetické účinnosti a rozvoj OZE a budou podporovat Africkou iniciativu pro obnovitelné zdroje energie (AREI) a prohloubí strategické partnerství prostřednictvím AEEP (European Council 2017).

Strategické Energetické partnerství Afrika–EU, které má potenciál přinést oboustranné významné výhody, je založeno na předpokladu vzájemné energetické závislosti mezi EU a zeměmi SA. Evropská unie se snaží zlepšit svoji energetickou bezpečnost, zejména s ohledem na rostoucí obavy o dostupnost konvenčních zdrojů energie, tj. ropy a plynu, naproti tomu SA je bohatá na energetické zdroje, ale potřebuje finanční prostředky, aby je mohla dostatečně investovat do energetického sektoru a infrastruktury, a tak více využila svůj energetický potenciál. Energetické partnerství Afrika–EU představuje nástroj, jehož pomocí lze těchto změn dosáhnout.

Vnější aktérství EU vůči stávajícím dodavatelům: Angola, Gabon a Nigérie

Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou

Podle Lisabonské smlouvy z prosince 2009 patří energetická bezpečnost a politika do sdílených pravomocí členských států a EU. Hlavním aktérem na unijní úrovni odpovídným za vnější energetické vztahy vůči zemím SA je především EK, která vykonává, respektive zastává vnější dimenzi energetické politiky třemi způsoby. Zprvu nepřímo pomocí vysoké představitelky EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku a místopředsedkyně Evropské komise, jejíž práci podporuje Evropská služba pro vnější činnost, která působí ve spolupráci s diplomatickými službami členských států. Zadruhé pomocí místopředsedy Evropské komise, který má na starosti energetickou unii. A zatřetí pomocí komisaře pro oblast klimatu a energetiky, který ve vnějších energetických vztazích EU vystupuje a jedná s představiteli třetích zemí, včetně států SA. Dalšími klíčovými aktéry vnějších energetických vztahů EU vůči zemím subsaharské Afriky je Evropská rada, Evropský parlament a Rada EU (Tichý a kol. 2017).

Přestože v posledních letech vyjednávací schopnosti EU v mezinárodních energetických vztazích postupně narůstají na úkor členských států, ty zůstávají důležitými subjekty v procesu formování vnější dimenze energetické politiky EU, a to v důsledku přenášení pravomocí na Evropskou komisi, ale především svým zastoupením a rozhodováním v ostatních institucích EU. Proto chápeme v souvislosti s EU zprávu o členském státu, který jedná v zastoupení EU s představiteli vybraných zemí SA, jako příspěvek k uznání vnějšího energetického aktérství EU. Naopak zmínku o vystupování evropské energetické společnosti či konkrétní země jako evropského státu v energetických vztazích nepovažujeme za součást uznání vnějšího aktérství EU ze strany vybraných zemí SA.

Z kvalitativní obsahové analýzy novinových článků ve zkoumaných angolských periodikách v období 2007–2017 vyplývá, že EU není vnímána jako svébytný aktér, jenž by vstupoval do angolské politiky. Z osmnácti článků, kde byla zmíněna energetika, ropa či plyn, se o EU zmiňují pouze tři: (1) článek o návštěvě litevského ministra zahraničí v Angole, kde je zmíněno členství Litvy v EU; (2) rozhovor s portugalským ministrem financí v souvislosti s doporučenými strukturálními reformami portugalského hospodářství; a (3) článek o zemědělské produkci v Itálii, kde se uvádí podíl italského exportu květin na trhu EU. Samotný výčet témat naznačuje, že v angolském tisku jsou zmínky o EU zcela marginálními doplňujícími informacemi, hlavní poselství zpráv se vždy týká více či méně významného členského státu EU. Pojem „Evropa“, který by mohl být vnímán synonymně k EU, se sice vyskytuje častěji (třináctkrát), ovšem buď čistě jako geografické označení polohy popisovaných států, nebo jako obecné označení možného odbytiště angolských komodit, tedy čistě v pasivním slova smyslu, nikoliv ve smyslu aktivního aktérství. Mnohem větší pozornosti se těší jednotlivé evropské státy. Vzhledem ke koloniální minulosti je logicky největší prostor věnován Portugalsku, značný počet zmínek bychom však našli také u Velké Británie, která je vnímána jako významný zdroj investic, a to i do neenergetických sektorů. Z dalších evropských států je často zmiňována Francie (nejvíce ve spojení s ropným sektorem) a Německo (v souvislosti s technologiemi, vzděláním a OZE), marginálně pak ještě Itálie, Nizozemsko a Litva.

Ve sledovaném gabonském tisku se rovněž nesetkáváme s výraznými zmínkami o EU jako o uznávaném aktérovi. Na rozdíl od Angoly lze však vysledovat jisté rozdíly, a to ve dvou článcích, v nichž EU představuje hlavní předmět zprávy a je o ní referováno jako o aktivním aktérovi. V tom prvním (GABON Review 2016) jsou klíčovými postavami předseda Evropské komise Jean-Claude Juncker a tehdejší předsedkyně Africké komise Nkosazana Clarice Dlamini-Zuma, kteří shodně hovoří o výzvách a výhodách vzájemné spolupráce mezi AU a EU. V druhém (GABONEWS 2016) je aktivní aktérství EU ještě patrnější, neboť pojednává o žádosti gabonského prezidenta Aliho Bonga Ondimby o obnovení rozhovorů mezi zeměmi střední Afriky a EU ohledně dohody o hospodářském partnerství. Užítí slovního spojení „*plaide en faveur*“ (tedy *volatpo, žádat*, ale také *prosit*) v titulku naznačuje, že EU je v tomto kontextu vnímána jako aktér, který nejenže může rozhodovat, ale který má ve vzájemných vztazích větší moc.

Ve zbývajících článcích se však už pojednává o „Evropě“ jako o obecném geografickém označení původu plánovaných energetických investic či jako o odbytišti gabonského (potažmo středoafriického) energetického exportu. Mnohem více prostoru dostávají zprávy o vztazích s evropskou zemí Francií a o významných francouzských ropných společnostech, jež v Gabonu působí (Total a Perenco).

Mediální reflexe úlohy EU v Nigérii nabízí zcela odlišný pohled, neboť zde EU vystupuje v drtivě většině případů jako svébytný aktér. Z 33 sledovaných článků je pouze v jednom zmíněna v pasivní roli (jako odbytiště nigerijské ropy) a ve dvou případech pak v souvislosti s poklesem těžby v důsledku odchodu Velké Británie z EU. Ve zbývajících třiceti článcích se autoři zaměřují na EU převážně jako na poskytovatele dotací, a to nejčastěji v souvislosti s využíváním OZE a zvýšením kapacit pro výrobu a distribuci elektrické energie v Nigérii. Vedle toho je EU popisována jako významný partner v boji proti korupci a nelegální těžbě nerostných surovin a při stabilizaci situace v deltě Nigeru, která je zmitána nepokoji a násilím spojeným s těžbou ropy a ničením životního prostředí.

Aktérství EU je však ještě patrnější ve třech případech, v nichž EU kritizuje situaci v Nigérii. Zvláště v článku (Onwuemenyi 2009) pojednávajícím o ostré kritice EU na adresu nigerijského energetického sektoru, který není schopen produkovat dostatečné množství energie pro uspokojení domácí spotřeby a ani nenapomáhá růstu ekonomiky a celkovému rozvoji. V článku je rovněž zmíněno, že spolupráce v rámci energetického sektoru představuje společný zájem obou stran a že EU jakožto rozvojový partner chce v tomto

ohledu sehrát aktivní roli, což ještě dále podtrhuje vyobrazení EU jako aktivního a svébytného aktéra.

V člancích tak EU vystupuje jako aktivní aktér, který Nigérii pomáhá, radí či od ní něco požaduje. V tomto kontextu je zajímavý případ, kdy naopak představitel Nigérie něco požaduje od EU, a sice když guvernér a senátor za Delta State Arthur Okowa Ifeanyi vyzývá EU, aby přiměla nadnárodní ropné společnosti k přesídlení svých ústředí do míst, kde působí (tedy zejména do delty Nigeru). Vedle tohoto požadavku ještě Okowa vyzdvihuje pozitivní roli, jakou EU sehrává v Nigérii a v celé subsaharské Africe (Vanguard 2017).

Cíle a zájmy energetické politiky EU

Cíle a zájmy energetické politiky EU vůči všem africkým zemím jsou shrnuty v odůvodnění založení AEEP, které usiluje o „[...] *dosažení lepšího přístupu ke spolehlivým, bezpečným, cenově dostupným, nákladově efektivním, klimatu přátelským a udržitelným energetickým službám pro oba kontinenty* [...]“ (JAES 2014b: 22). Z této formulace je patrné, že se důraz klade primárně na potřeby afrických států a jejich rozvoje, nicméně zájem EU je zde jasně deklarován, neboť zlepšené energetické kapacity by měly sloužit oběma kontinentům. Zájem EU na zvýšení importu energií z Afriky je patrný i v konkrétních cílech obsažených v deklaraci z prvního setkání AEEP na vysoké úrovni, kde byly stanoveny následující cíle:

- 1) zajistit přístup k moderním a udržitelným energetickým službám alespoň pro dalších 100 milionů Afričanů;
- 2) využívat OZE, a to zejména vodních (10 000 MW) a větrných (5000 MW) elektráren, solárních zdrojů (500 MW), a celkově ztrojnásobit kapacity dalších OZE;
- 3) zlepšit energetickou efektivitu v Africe ve všech sektorech;
- 4) zvýšit vzájemnou propojenost elektrickým vedením jak uvnitř Afriky, tak i mezi Afrikou a Evropou;
- 5) zdvojnásobit využívání plynu v Africe a současně zdvojnásobit export této komodity do Evropy vybudováním příslušné infrastruktury (JAES 2014b: 24).

Zájem EU je zřetelný zejména ve dvou posledních bodech, neboť propojení elektrických přenosových soustav by mohlo Evropě posloužit pro prodej případných přebytků elektrické energie a zlepšení infrastruktury pro transport plynu zase zvýšit diverzifikaci v rámci tohoto pro Evropu důležitého zdroje. Druhé setkání AEEP na vysoké úrovni v roce 2014 předchozí cíle potvrdilo, přičemž velký důraz byl kladen zejména na intenzifikaci aktivit spojených s budováním OZE a na navázání rozvoje energetického sektoru na zemědělství a vodní hospodářství (JAES 2014b: 22). Tyto obecné cíle jsou pak upřesňovány a přizpůsobovány situacím a podmínkám jednotlivých partnerských států v takzvaných indikativních programech, které představují základní rámec spolupráce mezi EU (zastupovanou Evropskou komisí) a jednotlivými státy, neboť definují základní i vedlejší oblasti spolupráce, konkrétní cíle a prostředky na ně alokované z příslušných programových období EDF.

Největší prostor v rámci všech zkoumaných zemí budeme věnovat Nigérii, neboť vztahy s ní jsou z mnoha důvodů pro Evropskou unii zásadní. Nigérie dlouhodobě představuje největšího obchodního partnera v západní Africe a po JAR i druhého největšího partnera v SA. Objem společného obchodu činil v roce 2016 19,8 miliardy eur, tj. 8 % z celkového obchodu mezi EU a celou Afrikou (Eurostat 2017). Vzájemná bilance je z hlediska EU vcelku vyrovnaná (10,9 miliardy eur importu vs. 8,9 miliardy eur exportu), ale ještě v roce 2014 byl převis importu z Nigérie více než 16,5 miliardy eur. Vzhledem k tomu, že 90 % nigerijského exportu je tvořeno ropou (European Commission 2018), je nasnadě, že daný pokles je způsoben propadem cen ropy na mezinárodních trzích. Evropská unie pro Nigérii rovněž představuje největší zdroj přímých zahraničních investic (FDI), které v roce 2015 dosáhly hodnoty 38,4 miliardy eur (European Commission 2017).

Důležitost Nigérie je vedle existujícího ekonomického propojení dána především velikostí její populace, neboť Nigérie je nejlidnatější zemí SA, a do roku 2050 bude dokonce třetí nejlidnatější zemí světa (United Nations 2017). S tím je spojeno mnoho ekonomických příležitostí, ale také hrozeb, zejména pokud tyto příležitosti nebudou využity pro řešení strukturálních problémů nigerijské ekonomiky. K těm nejpálčivějším patří závislost na exportu jediné komodity (ropy), její nehospodárná těžba (plýtvání zemním plynem), nefungující redistribuce zdrojů ve společnosti, obrovská míra nezaměstnanosti mladé populace, všeprostupující korupce atd. V tomto kontextu tak lze cíle AEEP vnímat jako smysluplné a dobře zacílené na řešení akutních potřeb nigerijské populace i ekonomiky, což se projevuje i v jejich reflektování v rámci národních indikativních programů, případně dalších konkrétnějších forem spolupráce.

První nigerijský indikativní program pro období 2008–2013 definoval hlavní cíle spolupráce v oblasti energetiky (1) v podpoře dialogu s EU o energetice; (2) v implementaci nigerijského Národního integrovaného plánu pro elektrickou energii (*National Integrated Power Plan – NIPP*); (3) v omezení zbytečného spalování plynu ve flérách (polních hořácích) a v rozvojové spolupráci v OZE celkově. Žádná z těchto aktivit tak explicitně nevyjadřuje primární zájem samotné EU, avšak v podrobnějším rozpracování konkrétních akcí nalezneme jeden bod, který by takový zájem vyjadřovat mohl, a sice konstrukci a údržbu Transsaharského plynovodu, jenž by podle předchozích plánů měl propojit Nigérii s Marokem a následně i s energovody v EU. Současně však v téže části programu nalezneme i požadavek, který by eventuálně mohl být proti zájmům EU, respektive proti exportu z EU do Nigérie, a sice tlak na zvýšení kapacity nigerijských rafinerií a celkové snížení závislosti na importu zpracované ropy (EC and Federal Republic of Nigeria 2009).

Pro další období (2014–2020) vytyčuje národní indikativní program v energetické oblasti za hlavní prioritu udržitelnou energii a přístup k elektřině. Hlavním cílem této priority je „*přispět ke zlepšení přístupu k udržitelným dodávkám elektrické energie, zvláště pak v chudých a nejméně rozvinutých státech na severu Nigérie*“ (EU and Federal Republic of Nigeria 2014). Konkrétní cíle tomuto obecnému odpovídají a nenajdeme mezi nimi žádný, který by konvenoval primárně zájmům EU a až sekundárně (či vůbec) zájmům Nigérie, a to včetně dříve plánovaného energovodu do Evropy, který v tomto období není vůbec zmíněn.

V rámci prvního angolského indikativního programu (2008–2013) energetika nepředstavovala žádnou z prioritních oblastí a ani není nijak samostatně zmiňována (EC and Government of the Republic of Angola 2008). V roce 2012, s blížícím se koncem tohoto období, se sešli čelní představitelé EU a Angoly v Bruselu, kde podepsali deklaraci *EU-Angola Joint Way Forward (JWF)*, v níž byla spolupráce v energetice jednou z osmi tematických oblastí. Podle JWF „*Angola a EU si budou navzájem vyměňovat informace o příslušných politikách, plánech a regulatorních akcích, budou sdílet nejlepší postupy a věnovat se tématům, jako jsou dodávky energie, bezpečnost, energetická diverzifikace a efektivita*“ (EU and Government of the Republic of Angola 2012: 4). Obě strany rovněž deklarují ochotu spolupracovat na společných aktivitách v rámci energetické infrastruktury a OZE (tamtéž).

Takovéto stanovení zájmů považujeme za velmi vágní, navíc nikoho z partnerů k ničemu nezavazuje. Ve stejném duchu se neslo i první společné zasedání ministrů Angoly a EU v roce 2014, které mělo evaluovat dosavadní pokrok v oblastech JWF. Snad jediným hmatatelnějším výstupem v energetické oblasti je shoda na dialogu o technické spolupráci, která pak byla zahrnuta do druhého indikativního programu (2014–2020; viz Evropský parlament 2014). Na dosud poslední ministerské schůzce v roce 2017 už je energetika zmiňována pouze jako součást priority *Mír a bezpečnost*, a to v souvislosti s projektem *Gulf of Guinea Information Network*, který se zaměřuje na námořní bezpečnost v Guinejském zálivu (EU and Republic of Angola 2017). Energetika tak z deklarovaných oblastí spolupráce zcela vymizela.

Vcelku nízkému exportu ropy z Gabonu do Evropy, a patrně i klesající tendenci její těžby, odpovídá i malý zájem EU na gabonském ropném sektoru. Na rozdíl od Angoly a zvláště pak Nigérie je Gabon rovněž méně významný co do rozlohy a počtu obyvatel, kterých v Gabonu žijí pouze dva miliony (World Bank 2018). Proto není divu, že je celkový zájem EU o tuto zemi spíše omezený a je do velké míry ponechán na bedrech Francie, která má s Gabonem kvůli koloniální minulosti úzké vazby. To ostatně odráží i skutečnost, že právě Francie je téměř výhradním rozvojovým partnerem Gabonu v rámci členských zemí EU – jen na dva prioritní programy spolupráce v období 2006–2008 byla Francie ochotna alokovat až 128 milionů eur, kdežto v rámci Národního indikativního programu 2008–2013 se EU rozhodla Gabonu poskytnout celkem pouze 49 milionů eur (EC et République Gabonaise 2007). Podobně jako v případě Angoly se i v rámci gabonských indikativních programů zmínky o energetické spolupráci téměř nevyskytují, vyjma snahy o podporu transparentnosti správy příjmů z ropy (Tamtéž: 2007: 40). V druhém indikativním programu pro roky 2014–2020 se už energetika a oblast ropy zmiňuje pouze v kontextu nutné přípravy na postropnou dobu, kdy už Gabon nebude moci využívat příjmů z ropy ve státním rozpočtu (EU et Gouvernement de la République Gabonaise 2014).

Zdroje a nástroje energetické politiky EU

Ve snaze posílit energetickou bezpečnost, zajistit investice do energetického sektoru a zlepšit přístup k udržitelným, moderním a cenově dostupným energetickým službám, včetně energetické účinnosti a OZE, přijala EU v rámci *Energy Initiative for Poverty Eradication and Sustainable Development* (EUEI) řadu zahraničněpolitických nástrojů ve vztahu k zemím subsaharské Afriky. Například *ACP-EU¹¹ Water and Energy Facilities* či v roce 2005 schválené *ACP-EU Energy Facility*, jehož hlavním cílem je spolufinancovat projekty poskytující energetické služby chudým venkovským oblastem, podpořit lepší správu a řízení v oblasti energetiky a usnadnit rozsáhlé investice do přeshraniční energetické infrastruktury (European Commission b. d. a). Podobně se *EU Energy Initiative Partnership Dialogue Facility* (EUEI PDF),¹² schválené členskými státy v roce 2005, zaměřuje především na integraci energetické politiky do strategie rozvoje zemí Afriky a podporuje dialog o přístupu k energii v partnerských afrických zemích a mezi nimi, jejich regionálními organizacemi, členskými státy EU a EK (European Commission b. d. b).

S *ACP-EU Energy Facility* je spojeno *EU-Africa Partnership on Infrastructure* z července 2006, které má podporovat úsilí Afriky o identifikaci a řešení chybějících vazeb, harmonizaci dopravních politik, rozvoj integrovaného vodního hospodářství, přeshraniční a regionální energetickou infrastrukturu a podporovat úsilí o překlenutí digitální propasti na všech úrovních (European Commission 2006). Nástrojem širšího partnerství pro infrastrukturu mezi EU a Afrikou je *EU-Africa Infrastructure Trust Fund* (EU-AITF), schválený v roce 2007, jehož hlavním cílem je podporovat investice do infrastruktury v SA a pomáhat mobilizovat dodatečné finanční prostředky na projekty v odvětví energetiky, dopravy, vody a hygieny, jakož i informační a komunikační technologie (European Commission b. d. c).

V neposlední řadě EU disponuje dalšími nástroji v rámci rozvojové politiky ve vztahu k Africe. Mezi tyto nástroje patří od roku 2007 nástroj rozvojové spolupráce, který zahrnuje bilaterální podporu jak pro státy mimo rámec sousedství ACP, tak i pět tematických programů pro všechny rozvojové státy včetně států ACP, z nichž druhý je nazýván „Životní prostředí a udržitelné řízení přírodních zdrojů včetně energie“ (ENRTP). Dále EU využívá dohody o hospodářském partnerství, které reprezentují nový příklad obchodních dohod kompatibilních se Světovou obchodní organizací (WTO), zahájených v prvním kole jednání o dohodě v Cotonou v roce 2000. Nicméně EPA byly silně kritizovány za nejasné cíle, metodiku a časové plány; proměnlivou a nerovnou strukturu obchodní soutěže, která se vytvoří mezi ekonomicky znevýhodněnými zeměmi se stejnou oblastí; a v neposlední řadě pro pokračující změnu orientace politiky, která se nevyhnutelně jeví tak, že se

rozvojová politika EU odklonila od původního závazku ke snižování chudoby. V neposlední řadě EU uplatňuje nástroj Strategického partnerství Afriky a EU a jeho tematická partnerství (včetně energetiky a změny klimatu) v rámci JAES (viz výše; srovnej Hadfield 2013: 227–232).

Ve vztahu k Nigérii se EU v rámci prvního indikativního programu (2008–2013) zavázala vynaložit 677 milionů eur. Energetická spolupráce je zde zahrnuta do třetí ústřední oblasti „Obchod, regionální integrace a Energie“, na niž bylo alokováno 16 % celkových prostředků. Ty byly použity (1) na sestavení detailního energetického profilu Nigérie, který měl následně sloužit pro koordinaci dalších aktivit EU v daném sektoru; (2) na optimalizaci řízení energetických zdrojů; a (3) na zvýšení objemu a spolehlivosti dodávek elektrické energie (EC and Federal Republic of Nigeria 2009).

Pro další období (2014–2020) je EU v rámci národního indikativního programu ochotná uvolnit 512 milionů eur, přičemž téměř třetina těchto prostředků (150 milionů eur) by měla být alokována do priority „Udržitelná energie a přístup k elektřině“, která se zabývá spoluprací v energetice s cílem zlepšit dostupnost a udržitelnost dodávek elektrické energie, zvláště pak v chudých severních oblastech Nigérie. Konkrétně EU předpokládá (1) zlepšení řízení energetického sektoru jak na státní, tak i na federální úrovni; (2) rozvoj oblasti obnovitelných zdrojů energie a posílení úlohy nestátních aktérů v ní; a (3) podporu investic do obnovitelných zdrojů energie a zvýšení distribuce elektřiny zvláště v chudých oblastech na severu (dále srovnej EU and Federal Republic of Nigeria 2014). Lze tedy konstatovat, že v případě Nigérie se EU zaměřuje téměř výhradně na rozvojovou spolupráci a své zájmy v oblasti energetické bezpečnosti upozaduje. Stejný závěr ostatně potvrzuje i analýza novinových článků.

Nástroje EU v oblasti energetické politiky jsou ve vztazích s Angolou značně limitované, neboť energetická spolupráce nepředstavuje žádnou z prioritních oblastí v angolských indikativních programech. Jediným nástrojem je tak podpora učnovského školství v energetickém sektoru, jež je zmíněna v druhém indikativním programu, což však nelze považovat za žádný relevantní nástroj. Stejně tak obecná a vágní deklarace JWF ani společná zasedání ministrů nepřinesly prakticky žádnou změnu. Jednou z možných příčin pro takto explicitní nezáměr Angoly o spolupráci v energetice může být charakter angolského politického režimu, který dlouhodobě využívá svého obrovského nerostného bohatství k navazování výhodných vztahů s významnými globálními hráči (ČLR, Spojené státy, Brazílie), v nichž se může vyhýbat závazkům, jež by mohly znamenat významnější kritiku režimu či jeho představitelů zvnějšku (srovnej například s DW 2013 či BBC 2013). Hlubší spolupráce s EU by tak pro Angolu mohla znamenat i větší riziko kritických postojů EU vůči flagrantnímu nedodržování demokratických principů, vládní korupci či zcela nedostačující redistribuci zdrojů ve společnosti. Vzhledem k tomu, že angolská ekonomika je na ropě závislá, je výhradní kontrola vlády tohoto sektoru rozhodujícím prostředkem pro udržení vlastní (nedemokratické) moci.

Nástroje a zdroje EU v rámci energetické politiky jsou ve vztahu s Gabonem omezeny výlučně na národní indikativní programy. Zatímco v prvním z nich se otázka energetické spolupráce řeší v druhé oblasti zájmu (posílení kapacit) s cílem sledovat a srovnávat údaje ropných společností a gabonských úřadů, aby se zamezilo zneužívání prostředků (EC et République Gabonaise 2007: 40), v druhém indikativním programu už relevantní zmínky o energetice zcela chybějí, neboť se priority EU zaměřují na oblast vzdělávání a zaměstnanosti (11 milionů eur) a občanské společnosti a dalších prostředků podpory (2 miliony eur), které nemají s energetikou vůbec nic společného (EU et Gouvernement de la République Gabonaise 2014). Velká omezenost nástrojů a zdrojů EU je dána omezenými cíli, které zde EU sleduje, přičemž příčiny této situace mohou být spojeny s tradičně dominantní pozicí Francie, která je dlouhodobě zdrojem jednoznačně největších investic v Gabonu (United Nations 2014), ale také s klesajícím objemem těžené ropy či malou lidnatostí, jak jsme zmínili výše.

Vnější aktérství EU vůči potenciálním exportérům: Keňa, Mosambik a Tanzanie

Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou

Sledovaná keňská média informují o EU ve vztahu k energetice výhradně pozitivně, a to nejčastěji jako o investorovi, který pomáhá rozvíjet zejména keňské kapacity v oblasti OZE (devět článků), či obecně jako o partnerovi (čtyři články), s nímž Keňa spolupracuje v řadě oblastí (migrace, změny klimatu, bezpečnost atd.). Z celkem 17 sledovaných článků se pouze jediný týkal objevení zásob ropy a jejího možného vývozu do EU, a to v souvislosti s komplikacemi, jaké to přineslo pro vyjednávání EPA mezi EU a Východoafrickým společenstvím (EAC), jehož je Keňa členem. Právě napjaté vztahy s dalšími státy EAC ve vztahu k EPA jsou námětem pro článek, který zdůrazňuje, jak zásadní je uzavření EPA a přístup na trh EU pro keňskou ekonomiku. O důležitosti EU pro Keňu a také o vnímání EU jako svěbytného aktéra nejvíce hovoří článek *Kenya-EU partnership changing lives* (Dejak 2016), který stručně nastiňuje historický vývoj EU a vyjmenovává nejdůležitější oblasti spolupráce a projekty, v nichž EU významně přispívá k rozvoji Keni a lepšímu životu jejích obyvatel. Celkově vyznívají zprávy o EU v keňském tisku výhradně pozitivně a převažuje v nich vnímání EU jako aktéra, který spolupracuje, investuje a který je pro Keňu klíčový.

Sledované mosambické deníky se v námi zkoumaném období o EU jako o aktérovi v energetické politice nezmiňují, s výjimkou jediného článku, který pojednává o společné deklaraci o obnovitelných zdrojích energie, již v roce 2016 podepsal Mosambik s EU a ke které se ještě přidalo 13 členských států EU a Norsko. V ostatních článcích je EU (či Evropa) zmiňována pouze jako kontext jednotlivých členských států a jejich energetických zájmů a bilaterálních dohod, které s Mosambikem uzavírají, či jako označení odbytiště případného mosambického exportu. Sledovaná média pak Evropskou unii v souvislosti s energetickou politikou fakticky nezmiňují, tedy ani ji nevnímají jako svěbytného aktéra.

Tanzanská média se v souvislosti s energetickou politikou EU věnují téměř výhradně evropským dotacím na dostupnost elektrické energie a jejímu získávání z OZE, zvláště pak z biomasy. Unie je tak vyobrazována jako dárcce, který financuje programy směřující k vymýcení chudoby, rozvoji venkova a posilování tanzanské infrastruktury a institucí. Investice do těžby, zpracování a transportu tanzanského LNG jsou zmiňovány výhradně v souvislosti s (evropskými) nadnárodními korporacemi, jež do tohoto sektoru investují. Evropská unie je ve sledovaných článcích zobrazována jako významný aktér investující do rozvoje Tanzanie, nikoliv však do rozvoje exportních kapacit, které jsou dominantou jednotlivých nadnárodních korporací. Ve dvou článcích je pak možné vidět i náznak jistého propojení mezi působením EU a korporací, a to v problematice daňové zátěže společností. Ta byla podle některých natolik vysoká, že se společnosti rozhodovaly, zde přesunout své aktivity do jiných zemí východní Afriky (The Citizen 2016). V dalším článku vedoucí delegace EU v Tanzanii a u EAC Roeland van de Geer zdůraznil nutnost daňové reformy a klíčovou úlohu domácích daní pro přeměnu agrární ekonomiky země na více průmyslovou a méně závislou na rozvojové pomoci (Tanzania Invest 2017). Je přitom zajímavé, že návrhy EU se týkají zjednodušování daní či většího výběru domácích daní (zejména pak DPH a daní od obyvatel), ale zcela opomíjejí daňové úniky (evropských) těžebních společností, které se podle analýzy z roku 2014 pohybovaly až okolo 16 % rozpočtu Tanzanie (Masawe 2014).

Cíle a zájmy energetické politiky EU

Jelikož k objevení zásob ropy v Keni došlo až relativně nedávno (2010), keňský Strategický dokument a Národní indikativní program 2008–2013 se této problematice vůbec nevěnuje a zájmy v oblasti energetiky jsou tak omezeny na zvyšování dostupnosti energetických služeb zvláště pro chudé obyvatelstvo jako součást boje za redukci chudoby

(EC and Republic of Kenya 2007). V rámci těchto snah byla Keňa zahrnuta do *ACP-EU Energy Facility*, jež EU vytvořila pro snadnější plnění Rozvojových cílů tisíciletí v zemích ACP. V roce 2014 se EU ve spolupráci s devíti členskými státy shodla na Společné strategii EU pro podporu keňského Střednědobého plánu 2014–2017 (Delegation of the European Union for the Pacific 2014). V jeho rámci sice představuje energetika jednu ze čtyř oblastí, ale opět je zaměřena výhradně na dostupnost energií v Keni, nikoliv na zvyšování exportu do zemí EU či liberalizaci energetického trhu v Keni. Vzhledem k cíli této studie je zajímavé, že ačkoliv je v keňském střednědobém plánu těžební sektor zmíněn, podporovat se jej rozhodla pouze Velká Británie – ostatní členské státy, EU ani Evropská investiční banka se k podílu na investicích do tohoto sektoru nezavázaly (EU and Republic of Kenya 2016).

V druhém indikativním programu pro období 2014–2020 se energetika zmiňuje v rámci sektoru „Udržitelná infrastruktura“. Obdobně jako v předchozím indikativním programu však ani v tomto nejsou zmíněny žádné aktivity směřující k budování ropovodů či dalších transportních kapacit, kterých by mohly země EU využívat. Aktivity v rámci tohoto sektoru by se tak měly zaměřit na dostupnost energetických služeb v celé Keni (zvláště pak v rurálních oblastech) a na jejich šetrnost vůči životnímu prostředí, tj. budování OZE (EU and Republic of Kenya 2014). Ve vztahu ke Keni tak nezaznamenáváme žádné aktivity EU jako celku, které by směřovaly k naplňování vlastních energetických zájmů unie. Na druhou stranu se v rámci všech zkoumaných dokumentů opakují zmínky o důležitosti Keni jako stabilizačního aktéra v regionu (zejména ve vztahu k Somálsku) a jako velmi významného ekonomického partnera EU, což platí oboustranně. Ačkoliv tak EU nesleduje zájmy v oblasti energetické politiky, sleduje je v oblasti celkové bezpečnosti regionu.

Naopak v případě Mosambiku nenajdeme ve Strategickém dokumentu a národním indikativním programu 2008–2013 žádnou významnější ani konkrétnější zmínku o energetických zájmech EU. Energetika je zde zmiňována s odkazem na *Energy Facility* (srovnej EC and Republic of Mozambique 2007). Při přípravě indikativního programu pro období 2014–2020 byly už známy bohaté zásoby plynu, které se na území Mosambiku vyskytují, což ostatně zaznívá i v charakteristice mosambické ekonomické situace v daném dokumentu. V roce 2014 navíc EU vydala analýzu své energetické bezpečnosti po krizi na Krymu, ve které označuje Mosambik za zajímavou možnost pro dodávky plynu ve formě LNG v dlouhodobém horizontu, a užívá pro něj dokonce označení „nové eldorádo“ pro plyn (srovnej De Micco 2014: 34). Pozice energetiky je však v současném národním indikativním programu opět zcela marginální, neboť je zmíněna pouze v souvislosti s cílem zvýšit podíl přístupu venkovské populace k elektrické energii (EU and Republic of Mozambique 2015).

Ve stejném duchu pokračuje EU v posílení spolupráci s třinácti členskými státy (Rakousko, Německo, Belgie, Dánsko, Španělsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Nizozemsko, Portugalsko, Velká Británie, Švédsko) a s Norskem v rámci Společné deklarace o posílení spolupráci na poli obnovitelné energie (*Joint Declaration on reinforced cooperation in the field of Renewable Energy*), v jejímž rámci zmíněné státy nabídly Mosambiku asistenci v jeho snaze zvýšit přístupnost a dostupnost energií, zvláště těch obnovitelných (Club of Mozambique 2016). Navzdory značným zásobám mosambického plynu tak EU jako celek nesměřuje své cíle a zájmy ke zvyšování exportních kapacit této komodity, které by mohly být směřovány do členských zemí EU.

Cíle a zájmy EU v energetické politice jsou v případě Tanzanie definovány v indikativních programech a okrajově rovněž v rámci *ACP-EU Water and Energy Facilities*. Ve Strategickém dokumentu a národním indikativním programu 2008–2013 je energetika zmiňována pouze okrajově, a to ve vedlejší oblasti spolupráce zaměřené na podporu energetického a klimatického výzkumu a dodávek energie (EC and United Republic of Tanzania 2007: 76). V rámci *Energy Facility* se EU zaměřila zejména na zvýšení dostupnosti

energie z obnovitelných zdrojů v rurálních a příměstských oblastech (European Court of Auditors 2015).

O poznání větší pozornosti se energetice dostalo v druhém indikativním plánu pro roky 2014–2020, v němž energie představuje jeden ze tří hlavních sektorů spolupráce. Unie zde definuje dva hlavní cíle – zaprvé přispět ke zvýšení dostupnosti a bezpečnosti dodávek elektrické energie, a to jak zásadní reformou řízení tohoto odvětví, tak i jeho lepším napojením na regionální trh s elektřinou a konečně posílením výrobních, přenosových a distribučních kapacit. Zadruhé chce posílit kapacity a řídicí systémy v ropném a plynárenském sektoru (EU and United Republic of Tanzania 2014). Zájmy EU se tedy týkají zvyšování efektivity těžebního sektoru, z nějž budou profitovat vedle Tanzanie i evropské ropné a plynárenské korporace, které v daném sektoru představují až 70 % aktivních společností (Elliot 2016: 64). Možná nepřímá podpora evropských společností se může skrývat i za tlakem na reformu daňové soustavy, jak jsme se zmínili v předchozí části.

Zdroje a nástroje energetické politiky EU

Ve vztazích s Keňou jsou zdroje a nástroje energetické politiky EU zakotveny ve dvou indikativních programech (2008–2013 a 2014–2020) a ve Společné strategii EU pro podporu keňského Střednědobého plánu 2014–2017, na níž EU úzce spolupracuje s devíti členskými státy (Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Itálie, Nizozemsko, Slovensko, Švédsko a Velká Británie). V obou případech jsou aktivity EU napojeny na střednědobé plány keňské vlády, a měly by tak působit synergicky. Vedle těchto primárních nástrojů je Keňa rovněž zahrnuta v *ACP-EU Energy Facility*, jež je obecným nástrojem pro redukci chudoby v zemích ACP, v jehož rámci se EU podílí ze 75 % (částkou 1,74 milionu eur) na instalaci solárních jednotek v 56 školách a 32 zdravotních centrech na keňském venkově (European Court of Auditors 2015: 29). Podle současného indikativního programu by na sektor infrastruktury, kam spadá i energetika, mělo být celkově alokováno 175 milionů eur, přičemž část z této sumy by měla jít přímo na budování OZE či rozvodových soustav (EU and Republic of Kenya 2014).

Vůči Mosambiku jsou zdroje a nástroje EU v energetické politice opět stanoveny v rámci národních indikativních programů (2008–2013 a 2014–2020), ale ani v jednom případě nejsou zmíněna jakákoliv opatření, která by vedla ke zvýšení exportních kapacit zemního plynu do EU. Namísto toho je deklarovanou snahu zvýšit dostupnost energií (zvláště té elektrické) pro mosambickou populaci.

Stejnému účelu slouží i další nástroj, a to *Energy Facility*, v jehož rámci byly spolufinancovány menší projekty zaměřené na přístup k solární energii v okrese Quissanga, k dřevu a uhlí v rurálních oblastech a obnova hydroelektrárny v Majaua (European Court of Auditors 2015: 29). Unie tak nedefinuje žádné nástroje, kterými by chtěla posílit export mosambického plynu do EU, což je v souladu s výše uvedenou absencí deklarovaného zájmu v této oblasti.

Obdobně jako u Mosambiku a Keni jsou i v případě Tanzanie nástroje a zdroje EU v energetické politice definovány primárně v národních indikativních programech. Zatímco ten první (2008–2013) se oblasti energetiky téměř nevěnuje, čemuž odpovídá i velmi malá alokovaná částka – osm milionů eur (EC and United Republic of Tanzania 2007: 76) –, pro období 2014–2020 představuje energetika jednu ze tří prioritních oblastí, na kterou bylo přiděleno celkem 180 milionů eur, což činí 29 % prostředků na celý indikativní program. Tyto prostředky jsou rovným dílem rozděleny mezi dvě oblasti: (1) reformu energetického sektoru (včetně všech vládních orgánů spojených s plynárenským subsektorem); a (2) rozvoj infrastruktury a kapacit pro lepší a spolehlivou dostupnost energií, zvláště pak elektřiny (EU and United Republic of Tanzania 2014). Součástí první oblasti je přitom i tlak na posílení soukromého sektoru, například v rámci projektů partnerství soukromého a veřejného sektoru (PPP projekty).

ZÁVĚR

Hlavním cílem článku bylo pomocí konceptu vnějšího aktérství analyzovat energetické vztahy EU s vybraným státy SA v letech 2007–2017 s ohledem na možnosti posílení energetické bezpečnosti. Článek vycházel z konceptu vnějšího aktérství EU ve spojení s energetickou politikou, založeného na třech kritériích: (1) vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou; (2) cíle a zájmy energetické politiky EU; a (3) zdroje a nástroje energetické politiky EU. Tato kritéria jsou operacionalizována pomocí (1) přítomnosti významu, který státy SA přisuzují EU v oblasti energetické bezpečnosti a interakce; (2) formulace cílů a zájmů energetické politiky jako zdroje vnějšího uznání, jež EU sleduje a prosazuje v energetické interakci vůči vybraným zemím SA; a (3) existence sady právních a politicko-diplomatických opatření a nástrojů energetické politiky bilaterálního a multilaterálního charakteru, které má EU k dispozici a využívá v energetických vztazích se zvolenými státy SA.

Kritéria byla zkoumána pomocí dvou datových vzorků v rámci kvalitativní obsahové analýzy mediálních zdrojů a politických dokumentů. Základem prvního datového vzorku, použitého pro první kritérium vnějšího energetického aktérství EU, byly novinové články vybraných deníků afrických zemí. Přestože si autoři uvědomují význam politického diskurzu pro zkoumání kritéria vnímání a uznání EU, zvolili mediální diskurz zejména proto, že ve sledovaných zemích SA neexistují v dostatečném počtu zdroje ve formě textových a řečových dokumentů, které by bylo možné použít. Základem druhého datového vzorku pro druhé a třetí kritérium vnějšího energetického aktérství EU byly oficiální a neoficiální unijní dokumenty.

Kritéria vnějšího energetického aktérství EU pak poskytla užitečný nástroj pro hlubší analýzu energetických vztahů mezi EU a vybranými státy SA se zaměřením na otázku vnějšího uznání EU, cíle a zájmy unijní energetické politiky a nástroje k jejich dosažení. Vedle toho kritéria vnějšího energetického aktérství EU poskytla výchozí rámec pro nalezení odpovědí na jednotlivé otázky zmíněné v úvodu.

V případě prvního kritéria, vztahujícího se k první a druhé otázce, se v rámci zkoumaných států, které jsou v kontextu SA významnými partnery EU v oblasti energetiky, setkáváme se značně odlišnou percepcí a postojem k možnému aktérství EU. Jeden pomyslný pól představuje Nigérie, kde v souvislosti s energetikou zaznamenáváme jednoznačné uznání EU jako svébytného aktéra, u něhož dokonce někteří předpokládají, že má moc nad nadnárodními ropnými společnostmi. Opačný pól reprezentuje Angola, kde označení EU či Evropa slouží pouze jako geografický kontext pro jednotlivé evropské státy či jako označení odbytiště angolské ropy. V podobném duchu se o EU zpravuje i v Gabonu, avšak na rozdíl od Angoly se zde setkáváme alespoň s náznakem uznání aktérství, a to když gabonský prezident žádá EU o zahájení vyjednávání o EPA.

Obdobné rozdělení se ukázalo i u zemí, které mohou představovat významného dodavatele energií na evropský trh. Analogicky k Nigérii je v keňských médiích EU vyobrazována jako klíčový partner, který v Keni významně investuje a spolupracuje při rozvoji země. V podobném duchu je EU vnímána i v tanzanských médiích, tedy sice jako aktér, ale pouze v souvislosti s investicemi do energetické oblasti socioekonomického rozvoje zaměřeného na obyvatelstvo, nikoliv v souvislosti s rozvojem kapacit těžby, zpracování a transportu plynu. Tyto aktivity jsou totiž připisovány výhradně korporacím, zvláště těm „evropským“. Opačný pól představují mozambická média, která podobně jako jejich angolské protějšky naopak o EU jako energetickém aktérovi téměř vůbec nereferejí a v souvislosti s energetickou politikou vnímají pouze kroky jednotlivých evropských států či korporací.

Další dvě dimenze aktérství, s nimiž jsou spojeny třetí a čtvrtá dílčí otázka, sice potvrzují výše uvedenou polarizaci (Nigérie vs. Angola a Gabon), ale vzhledem k předpokladům naší práce jen zdánlivě. Indikativní programy Nigérie a EU totiž sice vyjadřují zájem a ochotu spolupracovat v rámci energetické politiky, tato spolupráce však prakticky neřeší

energetické zájmy EU, ale Nigérie, vztažené nikoliv k posilování kapacit ropného sektoru, ale k celkovému rozvoji v socioekonomické oblasti s důrazem na vymýcení chudoby v těch nejméně rozvinutých částech Nigérie. Na rozdíl od AEEP, které předpokládá budování transportních kapacit a celkové navyšování exportu plynu či ropy do zemí EU, tak jednotlivé bilaterální vztahy mezi EU a Nigérií, Angolou či Gabonem žádné takové kroky neobsahují.

U potenciálních exportérů je situace rozmanitější. Vůči Mosambiku jsou cíle i nástroje EU v energetické politice velice omezené a vzhledem k prostředkům na ně alokovaným srovnatelné s Angolou. S Keňou je spolupráce mnohem intenzivnější, ale omezená na energetickou dimenzi socioekonomického rozvoje populace, což ostatně koresponduje i s mediální reflexí aktérství EU. S nejsilnějšími projevy aktérství EU v oblasti zájmů a zdrojů se setkáváme u Tanzanie, jejíž indikativní program implicitně počítá s posílením exportních kapacit a u které lze rovněž vysledovat i aktivity v jiných oblastech (zvláště pak v reformě daňové soustavy), které by v důsledku měly usnadnit import LNG do zemí EU. Tabulka č. 4 shrnuje výsledky jednotlivých kritérií vnějšího energetického aktérství EU v interakci s vybranými státy SA.

*Tabulka č. 4
Vnější aktérství EU v energetických vztazích vůči zemím SA*

Země	Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou	Cíle a zájmy energetické politiky EU	Zdroje a nástroje energetické politiky EU	Vnější energetické aktérství EU
Angola	NE	NE	NE	NE
Gabon	NE	NE	NE	NE
Keňa	ANO	NE	NE	NE*
Nigérie	ANO	NE	NE	NE*
Mosambik	NE	NE	NE	NE
Tanzanie	ANO	ANO	ANO	ANO

Zdroj: Autoři.

* Označuje neúplné zařazení do příslušné kategorie.

Celkově lze konstatovat, že vnímání aktérství a vnější uznání EU jako energetického aktéra se napříč šesti zkoumanými zeměmi značně liší, stejně jako i další dvě dimenze aktérství (zájmy a cíle, respektive zdroje a nástroje). Pokud bychom všechny tři dimenze propojili, pak jako aktér v energetických vztazích vystupuje EU pouze ve vztahu k Tanzanii, v ostatních případech je EU buď jako aktér vnímána v médiích, ale nikoliv ve zbývajících dvou dimenzích (Nigérie, Keňa), nebo ani v jedné z dimenzí (Angola, Mosambik, Gabon).

Tomuto rozdělení do jisté míry odpovídá i důraz kladený na jednotlivé členské či evropské státy a proti tomu na EU jako celek, jelikož u Angoly, Mosambiku a Gabonu se v souvislosti s energetickou politikou mluví výhradně o členských, respektive evropských státech či korporacích. V Keni a Nigérii se sice korporace a členské či evropské státy zmiňují, ale větší důraz je kladen na EU. V Tanzanii je situace komplikovanější, neboť je na jednu stranu zdůrazňována role EU, která současně prosazuje své energetické zájmy, ale

ty nelze z logiky věci prosazovat bez kooperace s korporacemi, neboť právě ony ropu do Evropy dovážejí. Vztah mezi korporacemi a jejich „mateřskými“ státy v kontextu s energetickou politikou EU však není předmětem této studie, a proto se jim dále nebudeme zabývat a ponecháme tak prostor pro navazující výzkum.

Dle našeho názoru nelze v rámci zkoumaných zemí a období Evropskou unii považovat za jednoznačného aktéra v energetické politice, neboť ve většině případů nesleduje svoje primární energetické zájmy. To však nemusí nutně znamenat, že prostřednictvím energetické politiky zaměřené na eradikaci chudoby a celkový rozvoj ekonomik partnerských států EU nesleduje své jiné, zvláště pak bezpečnostně-politické zájmy. Tomu by mimo jiné nasvědčoval i velký důraz na dostupnost energií v oblastech, které jsou klíčové i pro bezpečnost Evropy, tj. zejména v Nigérii a v Keni, jež jsou opakovaně označovány za klíčové aktéry regionální bezpečnosti. Evropskou unii tak lze považovat spíše za omezeného energetického aktéra ve vztazích s vybranými státy subsaharské Afriky.

¹ V tomto článku se zaměřujeme primárně na subsaharskou Afriku, s níž v článku ztotožňujeme pojem Afrika.

² „Rvačka“ či „závod“ o Afriku („*Scramble for Africa*“) označuje období intenzivního pronikání evropských mocností do Afriky, které odstartovala Berlínská konference (1884/1885) a jež během dvaceti let vyústilo v ovládnutí téměř celého kontinentu. „Nová rvačka“ pak odkazuje k rostoucímu soupeření o Afriku, jež vyvolal zejména rostoucí vliv nových regionálních mocností v čele s ČLR.

³ Afrika vlastní kolem 7,5 % světových zásob ropy, 7,1 % světových zásob zemního plynu, asi 6 % světových zásob uhlí (BP 2018) a má přibližně 20 % světových zásob uranu (World Nuclear Association, b. d.).

⁴ Afrika má také obrovský potenciál OZE. Africké řeky (zejména Nil, Kongo, Niger, Volta a Zambezi) mají společně potenciál přispět 13 % světové vodní spotřeby (IEA 2017). Africké pouště, zejména Sahara a Kalahari, mají také obrovský potenciál solární energie. Podobně existuje potenciál větrné energie v některých oblastech západní, jižní a východní části kontinentu (srovnej Charles – Mulili 2013: 175).

⁵ Nigérie má největší zásoby ropy v subsaharské Africe, kolem 2,2 % světových zásob, a zároveň je největším producentem ropy v Africe (BP 2018). Nigérie zajišťuje 6 % unijního importu ropy (European Commission 2016a). Má také největší zásoby plynu na africkém kontinentu, asi 2,8 % světových zásob (BP 2018). Nigérie zajišťuje kolem 2 % unijního dovozu plynu, respektive 10 % dovozu LNG, což reprezentuje 23 % nigerijského exportu LNG (European Commission 2016b; Eurogas 2016).

⁶ Na území Angoly se nachází druhé největší zásoby ropy v SA, asi 0,6 % světových zásob (BP 2018). Angola je druhým největším producentem ropy v subsaharské Africe, který zajišťuje přibližně 2,62 % unijního importu ropy (European Commission 2016a). Angola má přibližně 0,3 bilionu m³ ověřených zásob plynu (BP 2018) a je spíše malým producentem plynu (EIA 2016b). Angola má pouze jeden terminál LNG (BP 2018; European Commission 2016b).

⁷ Podobně Gabon má páté největší zásoby ropy v subsaharské Africe ve výši 0,1 % světových zásob ropy (BP 2018; EIA 2016c). Gabon patří mezi pět největších producentů ropy v subsaharské Africe (AFREC 2017) a zajišťuje 0,48 % dovozu ropy do zemí EU (European Commission 2016a). Gabon má přibližně 29,0 miliard m³ ověřených zásob plynu, z nichž většina je spojena s ropnými poli (AFREC 2017). Gabon v porovnání s Nigérií a Angolou nevystavuje do členských států EU žádný plyn ve formě LNG (srovnej EIA 2016c).

⁸ V Keni se podařilo objevit řadu komerčně výtěžitelných ropných polí, ale země čelí řadě překážek, které způsobily zpoždění produkce. Keňa zatím neprodukuje žádnou ropu, ale země má potenciál stát se ropným producentem, s největší pravděpodobností po roce 2020. Keňa nemá žádné ověřené zásoby plynu (EIA 2016f).

⁹ V Mosambiku se od roku 2010 nacházejí bohaté zásoby plynu ve výši kolem 2,8 bilionu m³. Tyto obrovské zásoby mají schopnost proměnit Mosambik ve významného vývozce LNG. V současné době Mosambik produkuje jen omezený objem plynu a vývoz LNG pravděpodobně nebude zahájen před rokem 2020 (EIA 2016d).

¹⁰ Podobně Tanzanie vlastní kolem 0,5 bilionu m³ plynu a je prozatím malým producentem plynu a veškerou svou produkci spotřebuje. Do budoucna by se země měla stát důležitým vývozcem LNG. Tanzanie nevládní žádné zásoby ropy (EIA 2016e).

¹¹ Skupina zemí Afriky, Karibiku a Pacifiku.

¹² Tento program byl ukončen k 31. březnu 2018.

Literatura

- Beneš, Vít (2008): Diskurzivní analýza. In: Drulák, Petr a kol: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 92–124.
- Brattberg – Rhinard (2013): Actorness and effectiveness in international disaster relief: The European Union and United States in comparative perspective. *International Relations*, Vol. 27, No. 3, s. 356–374.
- Bretherton, Charlotte – Vogler, John (2006): *The European Union as a Global Actor*. London – New York: Routledge.

- Brutschin, Elina (2016): *EU Gas Security Architecture: The Role of the Commission's Entrepreneurship*. London: Palgrave Macmillan.
- Dejak, Stefano (2016): Kenya-EU partnership changing lives. *The Standard*, Kenya, 9. 5. 2016, <goo.gl/1kRvqK>.
- Del Biondo, Karen (2015): Norms or Interests? Explaining Instrumental Variation in EU Democracy Promotion in Africa. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 2, s. 237–254, <https://doi.org/10.1111/jcms.12169>.
- De Micco, Pasquale (2014): The EU's energy security made urgent by the Crimean crisis. Brussels: European Parliament, <goo.gl/McHRbh>.
- Dryburgh, Lynne (2008): The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran. *European Security*, Vol. 17, No. 2–3, s. 257.
- Elliot, Ashley (2016): *European Investment in Tanzania: How European investment contributes to industrialisation and development in Tanzania*. Dar es Salaam: European Commission.
- Ginsberg, H. Roy (1999): Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 2, s. 429–454.
- Ginsberg, H. Roy – Eizenstat, E. Stuart (2001): *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Goldthau, Andreas – Sitter, Nick (2015): *A liberal actor in a realist world: The European Union regulatory state and the global political economy of energy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hadfield, Amelia (2013): Out of Africa: the energy-development nexus. In: Carbone Maurizio: *The European Union in Africa: Incoherent policies, asymmetrical partnership, declining relevance?* Manchester: Manchester University Press, s. 209–237.
- Hoeglinger, Dominic (2016): *Politicizing European Integration: Struggling with the Awakening Giant*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hynek, Nik – Střítecký, Vít (2010): Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 5–32.
- Chaban, Natalia – Kelly, Serena (2017): Tracing the evolution of EU images using a case-study of Australia and New Zealand. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 55, No. 4, s. 691–708, <https://doi.org/10.1111/jcms.12510>.
- Chaban, Natalia – Miskimmon, Alister – O'Loughlin, Ben (2017): The EU's Peace and Security Narrative: Views from EU Strategic Partners in Asia. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 55, No. 6, s. 1273–1289, <https://doi.org/10.1111/jcms.12569>.
- Charles, Michael B. – Mulili, Benjamin Mwanzia (2013): Africa-EU Partnership on Energy. In: Mangala, Jack (ed.): *Africa and the European Union: A Strategic Partnership*. London: Palgrave Macmillan, s. 171–193.
- Jeníčková, Martina (2011): EU jako inspirace pro Latinskou Ameriku? Analýza argentinských a kolumbijských médií. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 4, s. 57–77.
- Jupille, Joseph – Caporaso, James A. (1998): States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics. In: Rhodes, Carolyn (ed.): *The European Union in the World Community*. London: Rienner, s. 214–220.
- Kratochvíl, Petr – Cibulková, Petr – Beník, Michal (2011): The EU as a 'Framing Actor': Reflections on Media Debates About EU Foreign Policy. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 3, s. 391–412, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02122.x>.
- Kratochvíl, Petr – Šimon, Ondřej (2011): EU jako aktér: Analýza uznání jako dimenze aktérství Evropské unie. *Politologický časopis*, Vol. 2011, No. 1, s. 3–18.
- Krippendorff, Klaus (2004): *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. London: Sage Publications.
- Kuchařová, Alžběta (2014): Teorie aktérství EU a Lisabonská smlouva EU jako aktér v oblasti zahraniční politiky. *Současná Evropa*, Vol. 21, No. 1, s. 71–84.
- Maltby, Tomas (2013): European Union energy policy integration: A case of European Commission policy entrepreneurship and increasing supranationalism. *Energy Policy*, Vol. 55, s. 435–444.
- Masawe, Alawi (2014): How Tanzania loses Sh3 trillion annually. *The Citizen News*, 13. 5. 2014, <http://www.thecitizen.co.tz/News/national/How-Tanzania-loses-Sh3-trillion-annually/1840392-2312440-b732ul/index.html>.
- Onwuemenyi, Oscarline (2009): Problems of Nigeria's energy sector are systemic, EU. *Vanguard News*, 26. 10. 2009, <https://www.vanguardngr.com/2009/10/problems-of-nigeria's-energy-sector-are-systemic-eu-2/>.
- Speciální číslo *International Relations* (2013): EU External Policy at the Crossroads: The Challenge of Actorness and Effectiveness. *International Relations*, Vol. 27, No. 3, s. 261–390.
- Speciální číslo *Mezinárodní vztahy* (2011): EU jako aktér. *Mezinárodní vztahy*, roč. 46, č. 4, s. 5–93.
- Sucirelli, Daniela (2010): *The European Union's Africa Policies. Norms, Interests and Impact*. University of Tampere: Ashgate.
- Šimon, Ondřej (2011): Aktérství EU v boji proti somálskému pirátství. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 4, s. 38–56.
- Thomas, C. Daniel (2012): Still Punching below its Weight? Coherence and Effectiveness in European Union Foreign Policy. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 50, No. 3, s. 457–474, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02244.x>.
- Tichý, Lukáš a kol. (2017): *Otevírání Íránu a jeho význam pro energetickou bezpečnost EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

- Tichý, Lukáš – Odintsov Nikita (2015): Energetická bezpečnost Evropské unie a její vztahy s Íránem. *Obrana a strategie*, 2015, Vol. 25, No. 2, s. 5–29.
- Tocci, Nathalie (2008): *Who is a normative foreign policy actor? The European Union and its global partners*, Brussels: Centre for European Policy Studies, <<https://www.ceps.eu/system/files/book/1661.pdf>>.
- Valiyeva, Kamala (2016): The EU's Eastern Partnership: normative or geopolitical power projection? *Eastern Journal of European Studies*, Vol. 7, No. 2, s. 11–25.
- Vanguard (2017): Okowa urges EU To ensure relocation Of oil firms to areas of operations. *Vanguard News*, 7. 6. 2017, <goo.gl/ao14oL>.
- Venturi, Bernardo (2016): *The EU's Struggle with Normative Leadership in Sub-Saharan Africa*. Rome: Istituto Affari Internazionali, November, <goo.gl/FnquQ7>.
- Waisová, Šárka (2011): Afrika jako evropský energetický dodavatel budoucnosti: dodávky z afrických zemí jako jedno z řešení energetické bezpečnosti České republiky a Evropské unie. In: Strítecký, Vít a kol.: *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 27–41.
- Youngs, Richards (2009a): *Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge*. London – New York: Routledge, s. 126–150.
- Youngs, Richards (2009b): *What Role for Sub-Saharan Africa in Europe's Energy Policies?* EDC 2020, Working Paper No. 5, November.

Dokumenty

- AFREC (2017): *Africa Energy Statistics 2017 Edition*. African Energy Commission.
- BBC (2013): Angola's Jose Eduardo Dos Santos hits out at Portugal. *BBC News*, 15. 10. 2013, <<http://www.bbc.com/news/world-africa-24540361>>.
- BP (2018): *The BP Statistical Review of World Energy*. British Petrol, June, <<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>>.
- Club of Mozambique (2016): European Union and Mozambique sign joint declaration on renewable energy. *Club of Mozambique*, 17. 11. 2016, <<http://clubofmozambique.com/news/european-union-mozambique-sign-joint-declaration-renewable-energy/>>.
- Delegation of the European Union for the Pacific (2014): *EU Joint Cooperation Strategy in Support of Kenya's Medium-term Plan 2014–2017*, <<https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/kenya-jp-web.pdf>>.
- DW (2013): Angola ends partnership with Portugal. *Deutsche Welle*, 17. 10. 2013, <<http://www.dw.com/en/angola-ends-partnership-with-portugal/a-17165355>>.
- EC and Federal Republic of Nigeria (2009): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme: 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-nigeria-2008-2013_en.pdf>.
- EC and Government of the Republic of Angola (2008): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme: 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-angola-2008-2013_en.pdf>.
- EC and Republic of Kenya (2007): *Country Strategy Paper and Indicative Programme for the period 2008–2013*. <http://eeas.europa.eu/archives/delegations/kenya/documents/eu_kenya/kenya_csp2008_2013.pdf>.
- EC and Republic of Mozambique (2007): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-mozambique-2008-2013_en.pdf>.
- EC and United Republic of Tanzania (2007): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-tanzania-2008-2013_en.pdf>.
- EC et République Gabonaise (2007): Document de stratégie pays et Programme indicatif national pour la période 2008–2013. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-gabon-2008-2013_fr.pdf>.
- EU and Federal Republic of Nigeria (2014): National Indicative Programme for the period 2014–2020. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-nigeria-20140619_en.pdf>.
- EU and Government of the Republic of Angola (2012): EU-Angola Joint Way Forward. <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/jwf_en.pdf>.
- EU and Republic of Angola (2017): 3rd Angola-European Union Ministerial Meeting. Brussels: European Union External Action, 7. 3. 2017, <goo.gl/kp2vP7>.
- EU and Republic of Kenya (2014): *EU – Kenya Cooperation: National Indicative Programme 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-kenya-20140619_en.pdf>.
- EU and Republic of Kenya (2016): EU Joint Cooperation Strategy in Support of Kenya's Medium-term Plan 2014–2017. Brussels: European Union External Action, 4. 7. 2016, <<https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/kenya-jp-web.pdf>>.
- EIA (2016a): Nigeria. The U. S. Energy Information Administration, May 23, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NGA>>.
- EIA (2016b): Angola. The U. S. Energy Information Administration, May 18, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=AGO>>.
- EIA (2016c): Gabon. The U. S. Energy Information Administration, December, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=GAB>>.
- EIA (2016d): Mozambique. The U. S. Energy Information Administration, April, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=MOZ>>.

- EIA (2016e): Tanzania. The U. S. Energy Information Administration, April, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TZA>>.
- EIA (2016f): Kenya. The U. S. Energy Information Administration, April, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=KEN>>.
- EU and Federal Republic of Nigeria (2014): *National Indicative Programme for the period 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-nigeria-20140619_en.pdf>.
- EU and Government of the Republic of Angola (2012): *EU-Angola Joint Way Forward*, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/jwf_en.pdf>.
- EU and Government of the Republic of Angola (2015): *National Indicative Programme: 2014–2020*. <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-angola-edf11-2016_en.pdf>.
- EU and Republic of Mozambique (2015): *National Indicative Programme 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-mozambique-edf11-2015_en_0.pdf>.
- EU and United Republic of Tanzania (2014): *National Indicative Programme for United Republic of Tanzania 2014 to 2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-tanzania-20140619_en.pdf>.
- EU et Gouvernement de la République Gabonaise (2014): *Programme indicatif national pour le 11ème Fonds Européen de développement 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-gabon-20140619_fr.pdf>.
- Eurogas (2016): *Statistical Report 2015*. Eurogas, <goo.gl/7Djj1D>.
- European Commission (2006): Communication From the Commission to the Council and the European Parliament, *Interconnecting Africa: the EU-Africa Partnership on Infrastructure*. COM (2006) 376 final, Brussels, 13. 07. 2006, <https://ec.europa.eu/europeaid/communication-commission-council-and-european-parliament-interconnecting-africa-eu-africa_en>.
- European Commission (2016a): Registration of Crude Oil Imports and Deliveries in the European Union (EU28). European Commission: Directorate-General for Energy, <<https://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/eu-crude-oil-imports>>.
- European Commission (2016b): *Imports and secure supplies: Diverse, affordable, and reliable energy from abroad*. European Commission, October 26, <goo.gl/9d4tZ4>.
- European Commission (2017): *Nigeria*. Brussels: European Commission, 16. 11. 2017, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111549.pdf>.
- European Commission (2018): *European Union, Trade in goods with Nigeria*. Brussels: European Commission, Directorate General for Trade, 16. 4. 2018, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113427.pdf>.
- European Commission (b. d. a): *ACP-EU Energy Facility*, <http://ec.europa.eu/development/body/theme/energy/initiative/acp-eu-energy_facility.htm>.
- European Commission (b. d. b): *EUEI – Partnership and Dialogue Facility*. <<http://ec.europa.eu/development/body/theme/energy/initiative/euei-pdf.htm>>.
- European Commission (b. d. c): *EU-Africa Infrastructure Trust Fund*. <https://ec.europa.eu/europeaid/regions/africa/eu-africa-infrastructure-trust-fund-eu-aif_en>.
- European Council (2017): *Joint declaration of 5th African Union-European Union Summit*. Abidjan, 29–30 November. <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/30/african-union-european-union-summit-joint-declaration/>>.
- European Court of Auditors (2015): *ACP–EU Energy Facility support for renewable energy in East Africa*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2017): *EU-Africa trade in goods*. Eurostat, 2017, <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171129-1>>.
- Evropský parlament (2014): First Angola-European Union Ministerial Meeting. Joint Press Statement. Brusel: Evropský parlament, 17. 10. 2014, <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/droi/dv/401_jointpresstatementeuangola_401_jointpresstatementeuangola_en.pdf>.
- GABON Review (2016): Tribune Libre: «Union européenne-Afrique: Un avenir commun». *GABON Review*, 8. 4. 2016, <<http://gabonreview.com/blog/tribune-libre-union-europeenne-afrique-un-avenir-commun/>>.
- GABONEWS (2016): Ali Bongo Ondimba plaide en faveur de la reprise des négociations entre l'Afrique centrale et l'Union européenne (APE). *GABONEWS*, 30. 7. 2016, <<http://www.gabonews.com/fr/actus/communiquer/article/ali-bongo-ondimba-plaide-en-faveur-de-la-reprise>>.
- IEA (2017): *Energy Access Outlook 2017: From Poverty to Prosperity*. The International Energy Agency, <goo.gl/7BXsDo>.
- JAES (2007a): *The Africa-EU strategic Partnership: A Joint Africa-EU Strategy*. <<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-africa/>>.
- JAES (2007b): First Action Plan (2008–2010): For the Implementation of the Africa-EU Strategic Partnership – Final, as endorsed by the Africa-EU Ministerial Troika, Accra 31 October 2007. <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/how-it-works/africa-eu-summit>>.
- JAES (2010): *Joint Africa EU Strategy Action Plan 2011–2013: Introductory Part*. <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/how-it-works/africa-eu-summit>>.
- JAES (2014a): Fourth EU-Africa Summit – Roadmap 2014–2017. Brussels, 2–3 April 2014. <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/how-it-works/africa-eu-summit>>.

- JAES (2014b): *The Africa-EU Partnership: 2 Unions, 1 Vision. Summit Edition 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 5. 3. 2014, <https://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/jaes_summit_edition2014_en_electronic_final.pdf>.
- Tanzania Invest (2017): EU to Support Tanzanian Budget with EUR 205 Million. *Tanzania Invest*, 7. 4. 2017, <goo.gl/yfHJ8Y>.
- The Citizen (2016): High tax bills scare away foreign firms. *The Citizen News*, 30. 11. 2016, <<http://www.the-citizen.co.tz/News/Business/High-tax-bills-scare-away-foreign-firms-/1840414-3469966-102knruz/index.html>>.
- United Nations (2014): *United Nations Conference On Trade and Development: GABON*. <http://unctad.org/Sections/dite_fdostat/docs/webdiaeia2014d3_GAB.pdf>.
- United Nations (2017): World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 21. 6. 2017, <<https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html>>.
- w3newspapers.com (b. d.): *Word Newspapers and Magazines Online*. <<https://www.w3newspapers.com/>>.
- World Bank (2018): *Population, total*. <goo.gl/o7nUx9>.
- World Nuclear Association (b. d.): *Uranium in Namibia, Niger, South Africa*. London: World Nuclear Association, <goo.gl/2GjgY; <goo.gl/69Hd8M; <goo.gl/ufTsoK>.

Poznámka

Autoři by na tomto místě chtěli poděkovat všem třem recenzentům za cenné a přínosné připomínky k našemu článku. Stejně tak by autoři chtěli poděkovat Janu Kovářovi z redakce MV za kritické a cenné poznámky k článku.

Článek je výstupem projektu Grantové agentury ČR s názvem „Vnitřní a vnější dimenze aktérství EU v energetických vztazích vůči Rusku a alternativním dodavatelům“, GAČR 18-00902S.

Vnější dimenze energetické bezpečnosti Evropské unie v oblasti zemního plynu – přístup k diverzifikaci dodavatelů

ZBYNĚK DUBSKÝ, DANIEL PAVLIŇÁK

The External Dimension of the EU Energy Security in the Field of Natural Gas – the Approach to Diversification of Suppliers

Abstract: The paper deals with one aspect of the external dimension of EU energy security, namely the question of diversification of the natural gas supply in the case of import dependence. The diversification of natural gas imports plays a specific role, as it depends on the capability and acceptability of new transport routes. The aim of this paper is to create a methodological framework for evaluating individual variants of the diversification of pipelines and suppliers by using quantitative methods. For the comparison of gas pipeline variants, six criteria were chosen (annual gas pipeline capacity, the contract price and margins negotiated with the natural gas producer and transit states, the remaining available natural gas reserves in the source country, political and security stability of source countries, the number and political and security stability of transit countries, and energy density of natural gas). From the criteria an index was constructed. This makes it possible to compare alternatives while taking into account the political and economic dimension in the planning and implementation of transport networks.

Key words: Energy security; security of supply criteria; pipeline; materialistic approach; the Index for comparison of supply routes; EU.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1567>>.

ÚVOD

V roce 2006 Zelená kniha Evropské komise konstatovala, že závislost EU na dovozech energetických surovin stále roste. Za jednu z šesti prioritních oblastí rozvoje energetické politiky proto označila cestu ke společné vnější energetické politice (Evropská komise 2006: 15). Zajištění bezpečnosti energetických dodávek je logicky jedním z důležitých motivů vnější dimenze energetické politiky EU a je vedeno snahou obecně „*zbavit se vzrůstající závislosti EU na dovážené energii*“ (Tamtéž: 3) a spojováno s pojmem „*diverzifikace*“ (Tamtéž: 15). Ta může znamenat diverzifikaci zdrojů energie, zdrojových teritorií a přepravních tras. Evropská komise nevnímá jako jediný problém existenci závislosti na dodavatelích (ta je do značné míry objektivně daná), ale úkolem je zejména snižování „*rizika spojeného se závislostí*“ (Evropská komise 2000). Akademická literatura ovšem dominantně spojuje vlastní energetickou bezpečnost EU s vnější závislostí a vhodností

diverzifikovat (Yergin 2005; Wesley 2007; Müller-Kraenner 2008; Chester 2010; Dannreuther 2017). Vnější závislost je v případě EU největší u surové ropy a produktů (89 %), zemního plynu (70 %), tuhých paliv (43 %, z toho uhlí 64 %; viz Evropská komise 2017: 24) a rovněž jaderného paliva (40 %; Evropská komise 2014: 2).

Specifickou roli hrají dodávky zemního plynu, což je rovněž reflektováno v dokumentech Evropské komise. Politika EU v oblasti zabezpečení a diverzifikace dodávek energie má být přitom zvláště vhodná právě pro zabezpečení dodávek zemního plynu (Evropská komise 2006: 15). Důvodem není pouze vysoká závislost EU na dovozu zemního plynu. Evropská strategie energetické bezpečnosti z roku 2014 konstatuje, že „nejtíživějším problémem z hlediska bezpečnosti energetických dodávek je výrazná závislost na jediném vnějším dodavateli“ (Evropská komise 2014: 2). Možnosti rychlé změny dodavatelů jsou ovlivněny skutečností, že většina toků je realizována pomocí potrubní infrastruktury, v případě zkvalitněného plynu výstavbou terminálu a jeho napojením opět na potrubní infrastrukturu (jedná se mimo jiné o náročné investice, které jsou umořovány v delším časovém horizontu). Možnost diverzifikace dodávek plynu poté závisí na ochotě a schopnosti realizace nových přepravních tras pro zemní plyn. V evropském kontextu, zejména po rozšíření EU v roce 2004, se o diverzifikaci diskutuje ve spojitosti se zhoršujícími se vztahy s hlavním dodavatelem plynu do Evropy – Ruskem (Dannreuther 2017). Téma je přitom relevantní v celoevropské rovině, neboť se podíl Ruska na dovozech plynu pohybuje aktuálně kolem 37 % (Evropská komise 2017: 28).

V diskusi o vnější dimenzi energetické bezpečnosti EU, a to i v případě její časté redukce na závislost na dovozu zemního plynu, lze přitom vysledovat interdisciplinární přístup spojující poznatky z oblasti mezinárodních vztahů a ekonomie. Proto i přístup k diverzifikaci odběratelů musí brát v úvahu obě dimenze. Zajištění energetické bezpečnosti formou diverzifikace v realitě znamená vynakládat mimořádné náklady v případě snahy o zvýšení bezpečnosti dodávek. Při strategickém plánování by proto měly být brány v úvahu ukazatele zohledňujících vhodnost (politická kritéria) i výhodnost (ekonomická a technická kritéria) jednotlivých projektů (Månsson – Johansson – Nilsson 2014).

Článek vychází z vícedimenzionálního přístupu k hodnocení možnosti realizace jednotlivých variant při rozšíření sítě plynovodů mezi EU a potenciálními dodavateli a pokouší se zohlednit politicko-bezpečnostní stejně jako ekonomické a technické aspekty. Jedná se sice pouze o výše diskuse o zvýšení energetické bezpečnosti v případě vnější závislosti, diverzifikace dodávek plynu se ovšem jeví pro výzkum jako zvláště vhodná z několika důvodů: pro vysokou závislost na jediném dodavateli, závislost na ochotě a schopnosti realizovat nové přepravní trasy a konečně s ohledem na proběhlou politizaci tohoto tématu (srovnej Stevens 2009).

Cílem statí je identifikovat a představit metodologický rámec pro hodnocení jednotlivých variant přístupu k diverzifikaci plynovodů a dodavatelů s využitím kvantitativního přístupu – vytvořením indexu vhodného pro srovnání. Je tedy sledována výhradně možnost diverzifikace zdrojových teritorií a přepravních tras, a nikoliv diverzifikace zdrojů energie. Pro porovnání variant plynovodů musí být nejprve představena a kvantifikována jednotlivá kritéria, což umožní srovnat různé alternativy pro hledání cesty ke zvýšení energetické bezpečnosti EU pomocí indexace jednotlivých variant. Identifikace kritérií bude vycházet z analýzy debaty o definici a konceptualizaci energetické bezpečnosti.

Od prací podobného charakteru se stať odlišuje zejména ve dvou rovinách. Zaprvé se pokouší nejen o identifikaci kritérií, která musí být sledována, ale právě o jejich kvantifikaci a vytvoření vzorce umožňujícího komparaci jednotlivých alternativ formou složeného indexu. Výhodou je, že existuje množství kvantitativního i kvalitativního výzkumu v oblasti energetické bezpečnosti EU, některé z nich se zabývají kategorizací a možností kvantifikace jednotlivých ukazatelů. Zadruhé se stať výhradně omezuje na striktně definovanou oblast dovozu plynu a způsobu dovozu, u nějž rozhoduje vnější hranice EU (problém distribuce uvnitř EU je pro účely této statí abstrahován, neboť se předpokládá, že

může být řešen solidaritou v rámci propojování sítí). Je abstrahován široký komplex energetické bezpečnosti a pro zjednodušení rovněž různá tržní i netržní rizika potenciálně komplikující výpočty indexů. Pokus o indexaci energetické bezpečnosti v komplexním pojetí zahrnující politický, ekonomický, sociální a ekologický rozměr je velmi obtížný a jeho vypovídací hodnota může být zpochybňována (Böhringer – Bortolamedi 2015).

Struktura článku je následující. Nejprve bude v textu hodnocena využitelnost definic energetické bezpečnosti ve vztahu k její vnější dimenzi a s ohledem na možnou diverzifikaci. Dále se analýza ve své druhé hlavní části bude koncentrovat na problematiku kvantifikovatelného přístupu pro diverzifikaci a možnost identifikace jednotlivých kritérií, která by měla být brána v úvahu při posuzování vlivu jednotlivých variant infrastrukturálních řešení dovozních plynovodů. Následně budou ve třetí hlavní části článku stanovena jednotlivá kritéria a v její podčásti bude proveden výpočet těchto kritérií využitelný pro hodnocení variant plynovodů. Rozhodování o jednotlivých variantách by mělo zohledňovat nejen technická a ekonomická, ale rovněž mimoekonomická kritéria. Přínos jednotlivých variant musí být měřitelný a umožňovat komparaci. Ve čtvrté hlavní části bude proto konstruován index pro komparaci dodavatelských cest do EU. Pro ilustraci bude rovněž v páté hlavní části proveden výpočet kritérií a představena podoba indexu pro plánované projekty North Stream II a TurkStream.

VYUŽITELNOST DEFINIC ENERGETICKÉ BEZPEČNOSTI VE VZTAHU K JEJÍ VNĚJŠÍ DIMENZI S OHLEDEM NA DIVERZIFIKACI

V posledních dvaceti letech lze hovořit o postupující konceptualizaci energetické bezpečnosti, přestože se jedná o značně neurčitý, vágní a politizovaný pojem, na což upozorňuje řada autorů. Je zdůrazňována komplexita propojení s více dimenzemi ekonomiky a mezinárodní politiky; navíc podtržena vnímanou dichotomií mezi tržními zájmy a strategickými zájmy státu (Klare 2008; Moran – Russell 2009; Månsson – Johansson – Nilsson 2014). Státy EU jsou v různé míře závislé na dovozu energetických surovin. Ukazuje se, že v případě, kdy dochází k závislosti, je tento fenomén sekuritizován (Dannreuther 2017: 21–23). Energetická bezpečnost není výhradně otázkou ekonomickou a technickou, ale i politickou s významným mezinárodním přesahem. Tento fenomén dnes spadá pod oblast bezpečnosti a zabývají se jím rovněž bezpečnostní studia. Efekt sekuritizace však může zpochybňovat materialistické pojetí bezpečnosti (Tamtéž). Pojmem se intenzivně zabývá i oblast mezinárodních vztahů (včetně hledání teoretického ukotvení) – zejména v případě, kdy je sledována takzvaná vnější dimenze energetické bezpečnosti (mezistátní rovina energetických vztahů a spolupráce).

Teorie mezinárodních vztahů pojímaly energetickou bezpečnost zejména dvěma přístupy. Jednak realistickým pohledem; ať už při uplatnění geopolitických náhledů, nebo sledováním a analýzou „*great game*“ o energetické zdroje (Střední Asie, střety v Africe, geopolitická hra Číny nebo Rusko a Západ; viz Blank 1995; Frynas – Paulo 2007; Belyi 2015). Druhým populárním přístupem je liberální pohled, který analyzuje omezení role státu (i v rozhodování), větší transparentnost a rostoucí roli institucí (Dannreuther 2017: 26–27). Chování aktérů (tedy i států) v rámci zajištění energetické bezpečnosti bylo možné vysvětlit teorií racionální volby. Může být ale zohledněna skutečnost, že preference jsou určovány intersubjektivně utvářenou identitou aktérů (konstruktivistický obrat). Tím je překonána materialistická ontologie (Checkel 1998). Propojení konstruktivismu a energetické bezpečnosti rezonuje i v české a slovenské akademické debatě (Ocelík – Černocho 2014; Lupták 2008; Waisová et al. 2008; Tichý 2013; Tichý 2017). Lubomír Lupták proto energetickou bezpečnost chápe nikoliv jako objektivní stav, ale jako zastřešující pojem pro diskusi o poměrně heterogenní skupině aktérů a objektů sekuritizace. Pojem „*reprezentuje jazykem bezpečnosti vyjadřované obavy o způsob zajištění, charakter, objem a vedlejší účinky využívání energetických zdrojů v závislosti na měnícím se významu pojmu ‚stát‘ a ‚trh‘ a jejich vzájemného vztahu v prostředí dynamického rozvoje*“ (Lupták 2008: 162).

Příznivci konstruktivismu jsou přesvědčeni o tom, že by energetická bezpečnost měla být nahlížena a analyzována výhradně nematerialisticky. Jde totiž o diskurzni prostor vymezený „*sekuritizací a desekuritizací dopadu zabezpečení, tranzitu a využití existujících nebo potenciálních (alternativních) energetických zdrojů na životní prostředí a společnost*“ (Tamtéž: 162).

Konstruktivistický pohled byl využit i v rámci analýzy vnější dimenze energetické bezpečnosti EU (Tichý 2013, 2017), neboť umožňuje zcela nový rámec pro analýzu (využití rámování v případě kolektivních aktérů). Zahnutí konstruktivistického přístupu umožňuje ukotvit energetickou bezpečnost v teoriích mezinárodních vztahů (podobně jako přístupy využívající strukturální realismus, nebo naopak v liberálním pojetí vzájemnou závislost) (Dannreuther 2017). Tento přístup zároveň už ze své podstaty neumožňuje představit takový rámec pro analýzu, který by byl schopen dodat podklady pro strategické rozhodování určitého subjektu (tedy i EU) při dosahování energetické bezpečnosti v materialisticky pojatém světě.

V případě pokusu o kvantifikaci kritérií je konstruktivistický přístup zcela nefunkční, v úvahu musejí být spíše brány předešlé dva přístupy (realistický a liberální), a to i k definici a konceptualizaci pojmu energetická bezpečnost, a v této oblasti hledán potenciál pro identifikaci jednotlivých kritérií. Definice energetické bezpečnosti je v materialistickém pojetí zpravidla představena velmi obecně jako dostupnost dostatečných dodávek (energie a energetických surovin) za přijatelnou (respektive přiměřenou) cenu. Zatím se ukazuje, že se autoři zaměřují dominantně na charakteristiky spojené s ekonomickou oblastí. Zahnutí identifikátorů obsahujících mezinárodní politicko-bezpečnostní rozměr je ovšem rovněž nezbytné, neboť limituje dostupnost dodávek. Tradiční přístupy mají ovšem jasně materialistický základ a tím je determinováno a zužováno pojetí konceptualizace energetické bezpečnosti. Nedostatek dodávek energie může způsobovat buď nesoulad poptávky a nabídky vyvolávající zvýšení cen, nebo částečné, případně úplné narušení dodávek energie, což může být nezáměrné, ale rovněž záměrné (Scheepers – Seebregts – de Jong – Maters 2006).

Lze odvodit, že ve standardním pohledu je zdůrazněna určitá spojitost a zároveň určité vyvážení mezi dostatečným množstvím energie a její cenou a že jde o dvě zásadní veličiny (Dančák 2008: 14). Lze to zobecnit i pro oblast mezinárodních vztahů v případě funkční závislosti na dovozu energií. Aktérem, k němuž se standardně bezpečnost vztahuje, je stát, případně další subjekty ve vnitrostátní rovině. Rozšíření na EU jako celek je určité novum. Energetická bezpečnost byla zatím nahlížena jako podmínka, za které má stát a všichni občané (nebo jeho většina) a obchodní subjekty přístup k dostatečným energetickým zdrojům (a to za přiměřené ceny a na předvídatelnou dobu bez vážného rizika většího přerušování dodávek; viz Barton – Redgwell – Ronne – Zillman 2004: 5). Tento definiční přístup je relativně rozšířen v praxi, většinu prvků nalezneme v mezinárodních organizacích včetně Mezinárodní energetické agentury (IEA 2016) i národních institucích (Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky 2011). Praktická a do značné míry minimalistická definice Mezinárodní energetické agentury vychází z nutnosti subjektu zajistit nepřetržitý přístup k energetickým zdrojům za přijatelnou cenu (IEA 2016).

V rámci EU se otázkou pojetí energetické bezpečnosti zabývá Zelená kniha Evropské komise z konce roku 2000 s názvem *K Evropské strategii pro zabezpečení dodávek energie*. Podle ní zabezpečení dodávek energie znamená nepřetržitou fyzickou dostupnost energií na trhu za přijatelnou cenu a pro všechny spotřebitele (jak pro blaho občanů, tak pro zajištění řádného fungování hospodářství – myšleno v evropské rovině; viz Evropská komise 2000). V pohledu Evropské komise jsou v případě hledání cest pro posílení bezpečnosti zásobování energiemi zohledněny ve vzájemné souvislosti tři kontexty: sociální, ekonomický a environmentální. A s termínem bezpečnost jsou standardně spojovány termíny „*konkurenceschopnost*“ a „*udržitelnost*“ (Evropská komise 2006: 4).

Definice zdůrazňují pohled na realizaci energetické bezpečnosti ekonomickou optikou (zjednodušeně může v podstatě jít o pouhé řešení vztahu nabídky a poptávky). Nepřetržitý

přístup ovšem v případě nutnosti dovozu přepokládá spolehlivého dodavatele. Ve vnějším prostředí však mohou nastat nepředvídatelné okolnosti, které dodávky přeruší – a to nejen okolnosti technického charakteru. Je zřejmé, že při zajištění „nepřetržitěho“ přístupu k energetickým zdrojům není sledován výhradně ekonomický rozměr, ale rovněž rozměr bytostně politický (v závislosti na ochotě a stabilitě nabízejícího subjektu, stejně jako tranzitu v případě potrubních projektů). Nezanedbatelnou roli hraje míra politické nejistoty související s dodávkami a s ní spojená možnost ohrožení politické stability (Palonkorpi 2008).

V případě důrazu na mezinárodněpolitický rozměr energetické bezpečnosti byl zatím vztahován pojem energetická bezpečnost zejména ke geopolitice. Akademická debata byla v posledních desetiletích v podstatě zahlcena geopolitickými úvahami, z nichž se ukazovalo, že mezinárodní, nebo dokonce globální sféra je tím jediným relevantním prostorem pro diskusi o energetické bezpečnosti (viz například Blank 1995; Yergin 2005; Wesley 2007; Klare 2008; Frynas – Paulo 2007; Yergin 2011; Bahgat 2015; Belyi 2015; Dannreuther 2017). Geopolitický koncept reflektuje pevné spojení zásob energetických surovin s územím, kde se nacházejí. Zásobami energetických surovin disponují pouze vybrané státy. Ostatní se snaží získat kontrolu jinými cestami, zejména politickým vlivem na producentské a případně i tranzitní země.

Zcela specifickým přístupem při aplikaci geopolitiky je identifikace energetických bezpečnostních komplexů v širší nebo užší geografické rovině. Regionální energetický bezpečnostní komplex může být definován jako „interakce související s energetikou mezi dvěma či více státy v omezeném geopolitickém prostředí, které zahrnují vztahy energetické závislosti a vnímání těchto vztahů jako hrozby (respektive sekuritizaci tohoto tématu). Energetické interakce zahrnují produkci (export), nákup (import) a tranzit energie“ (Palonkorpi 2006: 3). Toto pojetí ukazuje, že lze za zvláštní případ energetického komplexu chápat EU jako integrovaný prostor. Má tedy smysl při výběru variant jednotlivých plynovodů uvažovat nikoliv pouze v rovině členských států EU, ale zároveň v rovině EU jako celku.

Na základě prací zabývajících se definicí energetické bezpečnosti lze přímo identifikovat některé principy energetické bezpečnosti, a to opět přímo ve vztahu k její vnější dimenzi. Ty poté mohou přímo sloužit pro identifikaci jednotlivých kritérií pro výběr variant. Daniel Yergin (2006: 69) za základní princip energetické bezpečnosti považuje právě diverzifikaci zdrojů (dodávek energetických surovin). Podle něj dnes existuje jen jeden světový trh a stabilita tohoto trhu je klíčem k energetické bezpečnosti všech aktérů. Anas Alhajji (2007: 1–15) od bezpečnostní dimenze odděluje zahraničněpolitickou dimenzi.

Jednotlivé dimenze energetické bezpečnosti mohou být definovány o dost širěji, s ohledem na roli a dopady energetického komplexu na společenskou realitu a životní prostředí. V případě identifikace jednotlivých kritérií se autoři rovněž věnují vzájemnému propojení a hledání korelací mezi nimi. Plnění jednotlivých kritérií může mít nejen pozitivní, ale i negativní dopad na naplňování jiných kritérií a tím se komplexní úvahy o kvantifikaci energetické bezpečnosti velmi komplikují (Brown – Wang – Sovacool – D’Agostino 2014). Podle některých autorů je přesto nutné zapojit komplex dimenzí energetické bezpečnosti odrážejících ekonomickou, technologickou, environmentální, společensko-kulturní i vojensko-bezpečnostní rovinu (Egenhofer 2006). Měly by být navíc brány v úvahu domácí a mezinárodní (regionální a globální) implikace pro každou z těchto dimenzí (von Hippel et al. 2011). Pokud by měly být předchozí přístupy shrnuty, platí, že v případě materialistického přístupu k energetické bezpečnosti musí být zvažováno širší spektrum hrozeb.

Pokud se soustředíme výhradně na vnější dimenzi energetické bezpečnosti v případě dovozu plynu, mohou rizika přerušení dodávek spočívat v potenciálním vyčerpání energetických zdrojů (geologická rizika); v selhání přepravního systému například následkem počasí, nedostatku kapitálových investic nebo obecně špatného technického stavu energetického systému (technická rizika); v selhání ekonomiky (neexistence nebo selhání trhu,

regulace, negativní očekávání tržních aktérů, fluktuace cen energií – ekonomická rizika); ve vládních rozhodnutích k pozdržení dodávek z politických důvodů, kvůli válce, občanským nepokojům a terorismu (geopolitická rizika) a konečně kvůli degradaci životního prostředí následkem nehod (environmentální rizika; viz Luciani 2004). Christian Egenhofer (2006: 6) přitom rozlišuje krátkodobá a dlouhodobá rizika.

Rozšiřování energetické bezpečnosti v rámci materialistického přístupu od minimalistického pojetí (definice) k jejím dalším dimenzím, obzvlášť pokud jsou vnímány jako spojené a na sobě závislé, velmi komplikuje přístup k analýze a pokusy o operacionalizaci. V následujícím textu proto budeme vycházet z pojetí definic, které se opírají o logiku výhodnosti. Jedná se zejména o otázku nákladů/ceny a dostupnosti, jež ovšem nemusí být dána pouze množstvím dostupného zdroje a případně jeho kvalitou, ale rovněž může být ovlivněna politickými rozhodnutími a stavem mezinárodních vztahů. Environmentální komponenta naopak pro účely splnění cílů této stati dále vědomě absentuje.

KVANTIFIKOVATELNÝ PŘÍSTUP PRO NAPLŇOVÁNÍ DIVERZIFIKACE V RÁMCI VNĚJŠÍ DIMENZE ENERGETICKÉ BEZPEČNOSTI EU

Předchozí rozbor přístupů k energetické bezpečnosti ukázal, že při rozhodování o energetické politice subjektu je možné vycházet z materialistické povahy energetické bezpečnosti. Předpokládá se ale schopnost definovat kritéria, a to i pro případ jejího zúžení na vnější dimenzi a požadavek diverzifikace.

S uznáním specifčnosti geografického prostoru může být inspirativní formulace devíti kritérií pro tvorbu energetické politiky s ohledem na zajištění energetické bezpečnosti a udržitelnosti v článku Petera Hayese *Energy security and sustainability in Northeast Asia* z roku 2011; a to zejména z toho důvodu, že cílem je možnost komparace variant. Problémem je, že jednotlivé prvky by měly být plně a univerzálně aplikovatelné pro tvorbu energetické politiky jako celku, nikoliv pro analýzu dopadů určité výšece rozhodnutí na energetickou bezpečnost subjektu při rozhodnutí diverzifikovat dodávky zdrojů. Body se týkají jak nákladové efektivnosti, tak udržitelnosti a environmentálního rozměru energetiky (von Hippel et al. 2011).

V tomto obecném rámci není zohledněn vliv země původu, způsobu dopravy a jistoty dostupnosti zemního plynu na jeho celkovou spotřebu, na zastoupení v energetickém mixu ani na celkovou spotřebu energie. Identifikace jednotlivých kritérií musí vycházet právě z předchozí diskuse o definici a konceptualizaci energetické bezpečnosti, ovšem redukováná na otázky relevantní pro import zemního plynu potrubní cestou. Stavba plynovodů (a LNG terminálů) je samozřejmě rozhodnutím s výrazným vlivem na energetický systém, jeho stabilitu a bezpečnost. Mohou být využity i některé prvky analýzy univerzálních scénářů obsahující relevantní informaci právě pro tuto výšece energetické politiky. U každé z porovnávaných alternativ mohou být podkladem pro analýzu zejména informace o současné nabídce a poptávce zemního plynu, existující predikce vývoje energetického systému na sledovaném území v určitém dostatečně dlouhém časovém horizontu a konečně informace o nákladech, použitelnosti projektu, dostupnosti, o vstupech a efektivitě energií a o technologiích (srovnej von Hippel et al. 2011).

V minulém desetiletí se zpopularizovalo kvantitativní měření rizik energetické bezpečnosti na úrovni mnohých národních i mezinárodních institucí zabývajících se energetickou politikou. V roce 2002 vláda Velké Británie zveřejnila vybrané ukazatele bezpečnosti energetických dodávek. Ukazatele byly založeny na sledování stěžejních kategorií jako prognóz nabídky a poptávky, důležitých tržních signálů (například forwardových cen plynu a elektřiny) a reakcí trhu (sem spadaly zejména plánované a nově realizované velké investice; viz DBERR 2007). Mezinárodní energetický program Clingendael zase vyvinul pro EU index krizových schopností (*Crisis Capability Index*, pro krátkodobé přerušení dodávek) a index dodávek/poptávky (Scheepers et al. 2006). Mezinárodní energetická agentura zároveň navrhla nástroje k přímému měření „fyzické dostupnosti“ energetických

zdrojů (zohledňující geopolitickou energetickou bezpečnost a závislost na dovozu založeném na potrubní cestě) a cenové složky (spolehlivosti energetického systému a tržní síly; viz IEA 2016).

Takto sledované kvantitativní ukazatele mohou být rovněž vhodné pro pochopení „*důsledků*“ různých energetických cest (Kruyt et. al. 2009: 1). Článek Berta Kruyta a jeho spolupracovníků, nazvaný *Indicators for energy security*, shrnoval akademickou diskusi k využití teorie kvantitativních metod (respektive indikátorů) pro hodnocení energetické bezpečnosti. Indikátory byly klasifikovány do čtyř kategorií, takzvaných čtyř A energetické bezpečnosti: dosažitelnost (*availability*), přístupnost (*accessibility*), (cenová) dostupnost (*affordability*) a přijatelnost (*acceptability*; viz Tamtéž). Hodnoty jednotlivých identifikátorů lze dále uvádět do vzájemné souvislosti. Autoři ovšem docházejí k závěru, že lze sice získat širší a komplexnější pohled na realitu energetické bezpečnosti, ale je velmi obtížné či spíše nemožné vytvořit jeden indikátor tak, aby zároveň hodnotil všechny myšlené oblasti energetické bezpečnosti a nedocházelo přitom k výraznému zkresení (Tamtéž). V tomto ohledu je možno připomenout autora Jonathana Elkinda (2010: 119–148), podle kterého se energetická bezpečnost skládá rovněž ze čtyř (do značné míry kvantifikovatelných) komponentů: dosažitelnosti (*availability*), spolehlivosti (*reliability*), dostupnosti (*affordability*) a udržitelnosti (*sustainability*). Pojem je opět viděn v širokém komplexu zahrnujícím ekologické dopady.

Kvantitativní metody byly využity i v případě některých případových studií zaměřených na analýzu a hodnocení závislosti EU na dovozu plynu z Ruska. Philipp M. Richter a Franziska Holzová (2015: 177–189) kvantitativní metody využívají pro analýzu dopadů několika scénářů pro přerušení dodávek plynu z Ruska do Evropy. Konkrétně využívají nástroj *Global Gas Model* (GGM), přičemž berou v úvahu skladovací a tranzitní kapacitu infrastruktury. Hlavním rysem modelu je zejména mapování dodavatelského řetězce plynu podle druhu a nákladů při dovozu z existujících provozních polí, ale i zahrnutí nových projektů. Nástroj je uplatňován na hlavní přepravní plynárenské koridory do Evropy. Je ovšem zřejmé, že většina zemí EU by byla výpadkem ruských dodávek zasažena jen slabě, zatímco státy střední a východní Evropy jsou naopak velmi zranitelné. Jsou zároveň identifikována slabá místa evropské infrastruktury (existence úzkých hrdel), která brání pohybu většího množství zemního plynu na jejím území (Richter – Holz 2015). Stejný model předtím využili autoři pro hodnocení dostatečnosti kapacity infrastruktury pro tranzit zemního plynu v Evropě. Docházejí k závěru, že současná přepravní infrastruktura uvnitř EU bude postačující pouze ve scénáři, kdy spotřeba zemního plynu v budoucnu poklesne (což je ovšem v rozporu s očekáváním EU). Hlavním problémem je pro autory zvyšující se poptávka v Asii, která může významnou část současných importů do Evropy z Ruska přeměrovat východním a jižním směrem, proto je nutné dovozní infrastrukturu do EU rozšiřovat (Richter – Holz – Egging 2013). Tomu odpovídá oficiální postoj Evropské komise, podle něž má EU v současnosti usilovat především „*o posílení partnerství s Norskem, urychlení výstavby jižního koridoru pro přepravu zemního plynu a vytvoření nového plynárenského uzlu v jižní Evropě*“ (Evropská komise 2014: 22).

Kvantifikace kritérií je tedy možná, ovšem s náležitou reflexí politické roviny a při uznání možnosti sekuritizace v případě volby jednotlivých variant. Větší narušení bezpečnosti energetických dodávek je sledováno v situaci, kdy se mezi producentskou a spotřebitelskou zemí nachází tranzitní země, přes kterou produktovod prochází. Paul Stevens (2009: 7–8) je přesvědčen, že tranzitní plynovody jsou neodmyslitelně spjaty s nestabilitou a neexistuje žádný jednoznačný mechanismus stabilizace, případně prevence před touto nestabilitou. Lze podle něj ovšem rozlišit tranzitní země vhodné/dobré/spolehlivé a nevhodné/špatné/nespolehlivé (Tamtéž: 11–14). Hranice mezi politickou a ekonomickou rovinou problematiky je ovšem poměrně nezřetelná. Politické motivy bývají obsaženy i ve zdánlivě čistě ekonomických sporech, a naopak ve zdánlivě politických sporech se

mohou odrážet ekonomické motivy (Tamtéž: 14–19). Daný pohled se ukázal jako inspirativní v případě takzvané plynové krize mezi Ruskem, Ukrajinou a EU v roce 2009.

Někteří autoři přímo předpokládají, že k ohrožení energetické bezpečnosti dochází právě a zejména v případě, kdy jsou dodavatelé či tranzitními zeměmi nedemokratické režimy. To může platit jak pro oblast Blízkého východu, africký kontinent, tak i pro postsovětský prostor včetně Ruska. Energetické dodávky se v tomto případě mohou stát součástí jejich nátlaku na odběratele, obecněji součástí strategie k získání většího vlivu na mezinárodní scéně. Takovéto jednání by mohlo být označeno jako projev energetického (ještě příznačněji surovinového) nacionalismu (Milov 2006: 3–5). Tomu v mezinárodní rovině může bránit diverzifikace a liberalizace trhu s energiemi v případě dodavatelských řetězců. Daný pohled zastává EU, ovšem zcela s vědomím, že v případě realizace energetické politiky při zvyšování energetické bezpečnosti subjektu (i v případě volby jednotlivých variant plynovodů) je třeba brát v úvahu nutnost nalezení rovnováhy mezi náklady a přínosy zvýšené bezpečnosti. V Evropské strategii energetické bezpečnosti se proto na jedné straně jako dlouhodobý cíl obecně uvádí, že EU musí „omezit svou závislost na některých vnějších dodavatelích a diverzifikovat za tímto účelem zdroje, dodavatele a trasy svých dodávek energie“ (Evropská komise 2014: 22), na straně druhé „to vše je dosažitelné pouze za předpokladu, že bude k dispozici infrastruktura s odpovídající dovozní kapacitou, a za předpokladu, že zemní plyn bude možné koupit za dostupnou cenu. Nezbytná bude náležitá spolupráce EU a členských států“ (Tamtéž: 18).

STANOVENÍ KRITÉRIÍ A METODY ANALÝZY VLIVU ZMĚN PLYNOVODNÍ INFRASTRUKTURY DO EU

Pojem energetická bezpečnost (v případě závislosti subjektu na dovozu plynu) je nyní výhradně považován za reálný a měřitelný stav, a nikoli intersubjektivní jev založený na pocitu či stavu vnímaného určitou skupinou společnosti, především decizní sféry. Je možné vycházet z předpokladu, že energetická bezpečnost je kvantifikovatelnou realitou, danou hodnotami určitých dopředu identifikovaných a číselně stanovených kritérií. Jejich vhodně spojením do jednoho indikátoru může poskytnout poměrně vysokou vypovídací hodnotu o realitě. Přístup ke konstrukci indikátoru by měl být natolik jednoduchý a současně obecný, aby umožňoval zpracování základního rámce pro kvantitativní analýzu v rovině EU (případně skupiny členských států EU) a sloužil jako východisko pro komparaci jednotlivých variant plynovodních cest. Zároveň je důležité zohlednit zapojení vlivu jednotlivých zemí na jiné (pokud jsou ve vztahu odběratel – tranzitní země – dodavatel) při dosahování energetické bezpečnosti. Diskuse o využití kvantitativních metod není výhradně akademická, je zároveň bytostně praktická.

Jednotlivé prvky mohou poté být podkladem pro hodnocení projektů plynovodní sítě. Je možné, a pro zjednodušení i vhodné, vynechat prvky, které se pro všechny alternativní scénáře shodují. Ty jsou sice důležité pro strategické rozhodování subjektu o energetické bezpečnosti ve svém komplexu, ale nemají vypovídací schopnost o rozhodování při hodnocení jednotlivých variant a nemusely by být brány v úvahu při vlastní volbě jednotlivých alternativ. Jedná se o informace týkající se trhu se zemním plynem a scénáře predikce vývoje energetického systému. Jsou sice stěžejní pro poznání rámcového kontextu, v němž probíhá samotné rozhodování o realizaci plynovodů, ale daný kontext je pro všechny alternativy shodný, tedy nezávislý na změnách plynovodní sítě.

Zásadními při hledání modelu pro hodnocení alternativ jsou právě ta kritéria, která jsou „proměnnou“ kategorií a jsou tak vhodná pro sledování jednotlivých alternativ (zejména pokud se u každé varianty plynovodní sítě významněji liší). Poté je vhodné definovat, jakými hodnotami bude dané kritérium tvořeno. Při identifikaci kritérií bude kombinován přístup vycházející z minimalistických (materialistických) variant definic energetické bezpečnosti (bude hledána rovnováha mezi cenou a dostupností; srovnej Krut et. al. 2009;

Elkind 2010; von Hippel et al. 2011; Richter – Holz 2015) a budou rovněž kvantifikovány vybrané proměnné vycházející z akademické diskuse (viz von Hippel et al. 2011).

Dostatečnost dodávek za přijatelnou cenu závisí na vlastní kapacitě dopravní cesty, skutečné ceně dopravovaného plynu, důležitým ukazatelem pro rozhodnutí je kvalitativní pohled na surovinu (například energetická hustota), a protože jde o dlouhodobé investice, rovněž závisí na celkovém objemu plynu, který lze dopravní cestou přepravit (vytěžitelná kapacita naleziště). Tyto ukazatele splňují předchozí podmínku, že mohou být považovány za proměnnou kategorii. Lze je zároveň zřejmě poměrně jednoduše kvantifikovat a hodnoty určit v jednotkách. V tomto ohledu lze takto zvolená kritéria považovat za objektivní a jejich nespornou výhodou je, že jsou dohledatelná v mezinárodních statistikách, mohou být plánována a dohodnuta. Současně ze své podstaty nezávisí na politické situaci a nedotýkají se současné podoby ani predikovaného vývoje mezinárodních vztahů. Je zřejmé, že tuto charakteristiku je nutné i při výběru variant zohlednit, obzvláště je-li základem důvodem pro rozhodnutí členských států EU i unie jako celku diverzifikovat a snižovat tak závislost na dovozu energetických zdrojů od vybraných hlavních dodavatelů.

Jako velmi obtížné se ovšem ukazuje kvantifikovat přístup k pojmu diverzifikace v případě zohlednění spolehlivosti dodavatelských a tranzitních zemí. Je přitom nutné brát v úvahu politickou rovinu (mezinárodní i vnitrostátní) v případě dodavatelských a tranzitních zemí a případně obecně geopolitické hrozby. I tyto hrozby byly v akademické rovině řešeny. Gawdat Bahgat (2011: 15–16) do nich zařazuje vnitřní nestabilitu subjektu dodavatele (včetně hrozby občanské války), politicky motivované přerušení dodávek, včetně záměrného omezení produkce, a teroristické útoky. Může podle něj rovněž dojít k narušení stability cen na energetickém trhu a teritoriálním neshodám ohledně využití surovinových zásob (Tamtéž). Tyto hrozby mohou být zamýšlené a vědomě realizované ve snaze poškodit jiný subjekt (v našem případě odběratele zemního plynu) nebo nezamýšlené, kdy k nestabilitě dodávek dochází vlivem událostí, které mají přímý vliv na odběratele, ale nebyly dodavatelem vědomě zaviněny. Zde je identifikace kritérií a jejich kvantifikace více problematická a je nutné přistoupit ke zjednodušení. Pokud by nebyly brány v úvahu pouze statistické ukazatele týkající se politických rizik a vycházející ze sledování mezinárodních organizací, bude hodnota těchto kritérií nutně ovlivněna subjektem, který je kvantifikuje (na rozdíl od kritérií vycházejících z technické a ekonomické stránky realizace projektu). Ovšem jedině tento přístup může do analýzy zároveň adekvátně zapojit právě mezinárodněbezpečnostní rozměr a politický rozměr přijatelnosti při hodnocení (ne)stability dodávek.

Na základě předchozího rozboru možných podob kritérií bylo pro vytváření vzorce porovnání variant plynovodů zvoleno nakonec následujících šest kritérií odrážejících jak technickou, ekonomickou, tak mezinárodněpolitickou problematiku. Jde o roční kapacitu plynovodu; smluvní cenu a poplatek za přepravu vyjednané s producentem zemního plynu a tranzitními státy; celkové množství plynu přepravitelné daným projektem; energetickou hustotu zemního plynu (odrážející kvalitu); politickou a bezpečnostní stabilitu a přijatelnost producentů země; a nakonec počet, politickou a bezpečnostní stabilitu či přijatelnost tranzitních zemí. Jde o kombinaci čtyř kritérií technického a ekonomického charakteru a dvě kritéria reflektující mezinárodněpolitickou problematiku.

Vlastní kvantifikace kritérií je další důležitý krok. Cílem je z jednotlivých kritérií po jejich kvantifikaci vytvořit složený index pro komparaci dodavatelských cest. V rámci daného indexu by mohla být zohledněna váha jednotlivých kritérií; pro zjednodušení dalších výpočtů však od tohoto kroku v článku odhlížíme. Index a nastavení kritérií poté umožňuje srovnání variant v případě, že za odběratele bude považována celá EU (nebo skupina členských států EU), ale může být rovněž po úpravě využit i pro případ, že bude za odběratele považován členský stát EU (zde by bylo ovšem vhodné změnit pohled dopadu na první kritérium – roční kapacitu plynovodu, a navíc při krátkodobějších úvahách nedostatečnou propojenost infrastruktury uvnitř EU – a zapojit více geografii).

Výpočet jednotlivých kritérií pro komparaci variant plynovodů

Nyní budou kvantifikována jednotlivá kritéria pro komparaci dopadů různých projektů plynovodů, aby mohl být následně složen index pro komparaci dodavatelských cest do EU/skupiny členských států EU.

Výpočet kritéria roční kapacita plynovodu

Prvním kritériem je roční kapacita plynovodu, protože v rámci strategického rozhodování je zásadní. Umožňuje sledovat maximální objem zemního plynu, jež je možné potrubím přepravit za jeden rok. Přestože vlastní kapacita plynovodu nemusí být, a v realitě ani není, plně využívána, je tento údaj základní informací o přínosu projektu plynovodu (i v případě úvah o diverzifikaci). Dává představu, jakým způsobem realizace projektu ovlivní energetickou bezpečnost EU jako celku v krátkodobé, střednědobé i dlouhodobé perspektivě. Zjednodušeně se předpokládá, že pokud je zemní plyn doveden na území EU, zvýší se energetická bezpečnost EU jako celku. Převážná infrastruktura uvnitř EU v současnosti tomuto zjednodušení neodpovídá a vlastní geografie evropského území a existence úzkých hrdel v infrastruktuře EU hrají stále důležitou roli. Dopady projektů na jednotlivé členské země jsou tedy zatím různé (většinou nemají přímý dopad). Zároveň lze vycházet z určité pružnosti evropského energetického systému, kladoucího větší důraz na solidaritu. Krátkodobě sice zatím vývoj na určité trase vedení zemního plynu ovlivní evropskou bezpečnost pouze určitých členských států, dlouhodobě se bude téměř jistě infrastruktura propojovat tak, aby byl zemní plyn do jednotlivých členských zemí dodáván různými (novými) trasami.

Předpokládáme, že existuje přímá úměra mezi kapacitou plynovodu a jeho příspěvkem ke zvýšení energetické bezpečnosti. Odběratel může a přitom nemusí využívat plynovod na plnou kapacitu a tím regulovat svoji závislost na dané odběratelské cestě. Důležité je nastavení kontraktů (o povinnosti odběru), které ale není v tomto případě zohledněno. Je totiž předpokládáno (v rámci zjednodušení), že kontrakty jsou nastaveny tak, aby v rámci povinnosti odběru plynu umožňovaly maximální flexibilitu. I v případě využití maximální kapacity plynovodu dané kritérium limituje možnosti přepravy plynu jako horní mez. Roční kapacita plynovodu přepraveného plynu pak v podstatě určuje hranici vlivu na energetickou bezpečnost cílové oblasti.

Kapacita plynovodu je známá hodnota a je standardně udávána v jednotkách miliardy kubických metrů (anglicky *billion cubic meters*, bcm) za časové období – rok. Z technického hlediska je kapacita potrubí dána dvěma důležitými veličinami: jednak průměrem potrubí a jednak provozním tlakem v přenosové soustavě. Absolutní podoba tohoto kritéria není vhodná pro tvorbu indexu, je nutné ji převést do relativní podoby. V konstrukci indexu pro komparaci dodavatelských cest bude proto kapacita plynovodu zastoupena v relativní podobě. Absolutní hodnota bude vztažena k celkové roční spotřebě plynu v EU (opět v jednotkách bcm). Výhodou je, že jde opět o sledovanou, veřejně dostupná data (Enerdata 2017).

V případě prvního kritéria tedy vycházíme z celkové kapacity plynovodu za rok a relativní kapacity plynovodu k celkové spotřebě zemního plynu v Evropě. Vypočtený podíl na celkové roční spotřebě dává informaci o významnosti projektu v celkových dodávkách zemního plynu do Evropy. Tato informace je zvláště důležitá, protože v mezinárodních vztazích existuje tendence při porovnávání považovat jednotlivé plánované či již provozované plynovody jako významově shodné, a to bez ohledu na respektování základních technických a ekonomických parametrů.

V kvantifikované podobě je první kritérium pro index značeno v a rovná se podílu kapacity plynovodu v bcm/rok (označena V_Y) na celkové roční spotřebě plynu v EU v bcm/rok (označena jako T_C). Výpočet prvního kritéria je dán vzorcem:

$$v = \frac{V_Y}{T_C}.$$

Pro představu, pokud by byl jako referenční rok ke kritériu relativní kapacity plynovodu vybrán rok 2014 (jako rok krize na Ukrajině), celková spotřeba zemního plynu v EU činila 439 bcm (Enerdata 2016). Pokud bychom pracovali s nejnovějšími známými údaji za rok 2015, činila by celková roční spotřeba plynu v EU 460 bcm (Enerdata 2017) a za rok 2016 by to bylo 472 bcm (Enerdata 2018). Paradoxně lze v minulém krátkém období konstatovat, že spotřeba plynu v evropském prostoru má tendenci růst.

Výpočet kritéria ceny

Druhé kritérium vychází ze stanovené smluvní ceny zemního plynu a poplatků za přepravu, které jsou odběratelem vyjednány s producentem zemního plynu a rovněž se všemi tranzitními státy. Ceny jsou odrazem vývoje tržního prostředí a trhu s energiemi, ale podle základních materialistických definic hrají důležitou úlohu při zajištění energetické bezpečnosti. Jejich výše a stabilita v čase určuje dostupnost daného energetického zdroje pro spotřebitele a může sloužit jako důležitý faktor pro konkurenceschopnost ekonomiky. V kvantifikaci kritéria pro srovnání jednotlivých variant plynovodů by v ideálním případě měly být brány v úvahu složitě konstruované dlouhodobé odhady vývoje cen a poplatků za přepravu, vycházející mimo jiné z odhadu nasmlouvaných kontraktů a zejména scénářů vývoje trhu. Data jsou v podstatě dostupná, ale jde o poměrně volatilní hodnoty, neboť odhady budoucího výdaje reflektují současný stav a krátkodobý známý vývoj. Dlouhodobé kontrakty jsou relativně stabilní a kontraktní ceny mohou být brány jako stěžejní podklad.

V našem případě bude zjednodušeně cena brána jako součet smluvní ceny známé z komoditních kontraktů (značena P_S) a tarifu za přepravu obsaženého v přepravních kontraktech (označen P_T). U výpočtu kritéria pro účely stanovení indexu se dopustíme zjednodušení s cílem ukázat přístup ke stanovení relativní podoby kritéria, který by mohl být aplikován i v případě jiných způsobů určení ceny a poplatku za přepravu. Mezi kritéria ceny nebyla naopak zařazena vlastní cena projektu (přestože se jednotlivé varianty v tomto hledisku velmi liší). Je to dáno zejména tím, že náklady na projekt jsou sdíleny spíše nestátními subjekty (tržními aktéry) a financování probíhá různým způsobem. Vlastní index má hodnotit výhodnost a zároveň vhodnost varianty a hodnotitel by ji měl teprve následně vztahovat rovněž k nákladům na vlastní projekt. Je nutné uvést, že v případě dlouhodobého využití projektu dochází k odpisům nákladů investic a jejich význam při hodnocení přijatelnosti varianty poté klesá. I u kritéria ceny opět předpokládáme, že kontrakty jsou nastaveny tak, aby v rámci povinnosti odběru plynu za stanovenou cenu umožňovaly maximální flexibilitu pro odběratele.

V případě převodu ceny do relativní podoby lze vyjít ze standardizovaných údajů tržní ceny pro objemovou jednotku plynu. Základem pro výpočet budou celkové náklady na koupi a poplatky za přepravu určitého množství zemního plynu, které jsou standardně uváděny v USD za Btu (*British thermal unit*; viz IEA 2017a). Ty mohou vstupovat do dalšího výpočtu v relativním vztahu k průměrným ročním cenám.

V případě výpočtu indexu pro komparaci dodavatelských cest se jako vhodný podklad jeví sledování ukazatele v určitém delším období (například deset let) a jeho průměrování. Statistické údaje odrážející vývoj cen plynu na světovém trhu mohou vycházet z různých měření, v daném případě byl vybrán britský *Heren NBP Index (Natural Gas Prices*; viz BP 2017), jenž je jedním z hlavních uznávaných a sledovaných indexů v případě obchodu s plynem ve světě.

Zmíněný index je důležitý při sledování cen v evropském kontextu, neboť zohledňuje cenu na burze ve Velké Británii a ukazuje se, že rovněž silně koreluje s průměrnou importní cenou Německa jako důležitého dovozce plynu do EU a hráče v oblasti unijního přístupu k diverzifikaci (BP 2016, 2017, 2018).

Druhým kvantifikovaným kritériem vztahovaným ke každé variantě projektu je poté relativní cena plynu (označena C). Relativní cena může být vypočtena jako podíl, jehož

čitatelem je součet P_S a P_T za stejný objem plynu a jmenovatelem je jeho tržní cena za milion Btu dané indexem Heren NBP Index (označena P_M). Výpočet druhého kritéria odpovídá vzorci:

$$C = \frac{P_S + P_T}{P_M}.$$

Výsledná hodnota tedy ukazuje, kolikrát bude cena zemního plynu odebíraného z daného projektu oproti tržní ceně vyšší/níže.

Výpočet celkové kapacity projektu

Třetí kritérium vychází ze zbývajících vytěžitelných zásob zemního plynu ve zdrojové zemi, přičemž je brán v úvahu očekávaný roční objem těžby zemního plynu (může být přepravován plánovaným infrastrukturním projektem). Tento údaj představuje celkové množství plynu, které je projektem teoreticky přepravitelné k odběrateli v dlouhém období. Byl zvolen proto, že je zřejmá dlouhodobost investic v případě volby cest plynu a její zohlednění je zásadní při strategickém rozhodování. Standardně jsou zásoby plynu uváděny v bilionech kubických metrů. Tato veličina, pokud je kombinována s předpokládanou roční těžbou, odráží potenciální maximální časový horizont, kdy může být projekt využíván (pokud nebude připojen na jiné zdroje), a má poté zejména dlouhodobý vliv na energetickou bezpečnost sledovaného subjektu.

Zapojení tohoto kritéria vychází z předpokladu, že je zde opět přímá korelace mezi dobou, kdy bude projekt dodávat plyn, a energetickou bezpečností subjektu (tentokrát dlouhodobě). Lze vypočítat ukazatel předpokládaného celkového množství zemního plynu dodaného daným projektem do EU a převést jej opět do relativní podoby. Pro zjednodušení není zohledněna geografie naleziště ani případná (ne)existence infrastruktury uvnitř dodavatelského státu (potřebná infrastruktura by musela být dobudována). Podobně jako absentují v kritériu ceny vlastní náklady na výstavbu přepravní infrastruktury, absentují tyto náklady v případě dodavatele. Pro zjednodušení nepočítáme s omezenou životností plynovodů (ta může být kratší než mocnost daného ložiska zemního plynu). V případě, že by tuto životnost nebylo možné prodloužit, bylo by nutné předpokládaný počet let schopnosti zdrojové země dodávat zemní plyn nahradit počtem let předpokládané životnosti plynovodu.

Třetí kritérium, které bylo označeno jako celková kapacita projektu, je poté konstruováno na základě poznatků o zásobách plynu v dodavatelských zemích (označeno M_c) a odhadovaných trendů (označeno m_k) těžby následujícím způsobem. Můžeme předpokládat, že máme k dispozici přesná data vztahující se k odhadovaným zásobám na jednotlivých nalezištích, musejí být však nejprve zahrnuty předpokládané trendy těžby. Proto je vhodné z dostupných údajů o produkci zemního plynu v delší časové ose a pomocí proložení trendové křivky odhadovat budoucí hodnoty roční produkce (ve vytipovaných nalezištích ve zdrojových zemích).

Hodnota m_k udává odhadovanou produkci zemního plynu ve zdrojové zemi vždy v k -tém roce počínaje například rokem 2018 (pro rok 2018 platí $k = 1$; danou hodnotu lze samozřejmě vždy aktualizovat). Pro zjednodušení vychází výpočet předpokládaných trendů z jednoduché rovnice lineární trendové křivky, která může být generována z historických dat produkce zemního plynu (lze samozřejmě identifikovat rovněž jiné odhady trendů těžby). Pokud a a b jsou konstanty, y první rok, z něhož pocházejí údaje pro trendovou křivku, má obecně výpočet odhadované produkce v k -tém roce tvar následující rovnice (podoba rovnice a hodnoty a a b jsou automaticky vygenerované z vložených dat):

$$m_k = a * (2018 - y + k) + b.$$

Nyní je třeba vrátit se k hodnotám stavu zásob a jejich změně. Jestliže M_c je aktuální stav zásob zemního plynu v dané zemi k určitému, nejbližší známému datu, můžeme zároveň

vypočítat zbývající zásoby na konci k -tého roku po něm následujícího (značeny M_k) tímto způsobem:

$$M_k = M_c - \sum_{i=1}^k m_i, k \in N.$$

Spotřeba v budoucích letech těžby sledované nerostné suroviny a vypočítané zbývající zásoby zemního plynu jsou dále základními východiskovými údaji pro výpočet počtu let dodávek zemního plynu projektem (počet let je značen p):

$$p = \sum_{i=1}^{\infty} \text{sgn } M_i, \text{sgn } M_i \in N.$$

Nyní může být přistoupeno k vynásobení hodnoty roční kapacity plynovodu počtem zbývajících let produkce při předchozím vypočítaném vývoji tempa těžby zohledněním současných trendů (celková kapacita projektu je označena jako V_T):

$$V_T = v * p.$$

Výpočet kritéria energetická hustota zemního plynu

V případě srovnávání jednotlivých variant pro dovoz plynu ovšem nehrají v ekonomické a technické rovině roli pouze kvantitativní ukazatele, ale je vhodné zohlednit rozdílné složení dováženého plynu, neboť se liší a významně ovlivňuje ekonomičnost dovozu i nutnost respektování rozdílné kvality při technologickém zpracování. Kvalitativní rozlišení suroviny je ostatně vždy zohledněno rovněž v klasickém pojetí energetického mixu (proto v našem případě i v hodnocení energetické bezpečnosti). Operuje se totiž s údaji vztahujícími se dominantně k takzvané čisté energii, získané z jednotlivých surovin, nikoli samotným objemem surovin bez dalšího započtení jiného ukazatele (IEA 2017b). Kvalitu zemního plynu ovlivňují různé skutečnosti, zejména přítomnost nečistot, obsah vody a poměr obsahu uhlovodíků. IEA ovšem používá k vyjádření kvality energetickou hustotu plynu (ekvivalentní výhřevnosti zemního plynu).

V rámci zjednodušení a umožnění kvantifikace může být proto za rozhodující hodnotu odrážející kvalitativní rozdíly považována energetická hustota plynu, udávaná v petajoulech ($\text{PJ} = 10^{15} \text{ J}$) a vztážená k objemové jednotce. V tomto případě rozdíly mohou být poměrně značné, neboť v průměru ruský zemní plyn obsahuje 38,2 PJ/bcm, ale katarský 41,4 PJ/bcm (což znamená rozdíl cca o 8,4 %; v případě rozhodnutí zahrnout rovněž jiná kritéria kvality pro zemní plyn z jednotlivých nalezišť by musel být výpočet kvality upraven o další data). To v kalkulacích i v realitě energetické bezpečnosti může sehrát důležitou roli (Tamtéž).

Čtvrtým kritériem je poté relativní energetická hustota zemního plynu, daná jeho energetickou hustotou (je označena jako U_R). Do výpočtu indexu pro komparaci dodavatelských cest vstupuje jako podíl průměrné skutečné absolutní energetické hustoty zemního plynu ve zdrojové zemi (U_A) a průměrné hodnoty energetické hustoty zemního plynu, jak ji používá mezinárodní asociace Cedigaz a uvádí ji jako absolutní hodnotu ve výši 39 PJ/bcm (Cedigaz 2015):

$$U_R = \frac{U_A}{39 \text{ PJ/bcm}}.$$

Výsledná hodnota poté ukazuje, kolikrát bude energetická hustota zemního plynu odebraného z daného projektu oproti průměrné energetické hustotě vyšší/nížší.

Výpočet kritéria politická stabilita zdrojových zemí a politická stabilita tranzitních zemí

Protože kritéria pět a šest jsou obdobná ve své konstrukci, mohou být spojena do jednoho členu pro připravovaný index. Pátým kritériem je politická stabilita a přijatelnost

zdrojových zemí (míra spolehlivosti státu jako dodavatele). Pro výpočet tak vycházíme z určení pravděpodobnosti jevů, které mohou narušit dodávky. V rámci zjednodušení jako z modelového příkladu při stanovení pravděpodobnosti vycházíme ze statistického indexu Světové banky Politická stabilita a absence násilí/terorismu. Index vypovídá o pravděpodobnosti výskytu těchto jevů. Podobných indexů existuje samozřejmě více, ať už se zabývají lidskoprávní problematikou a mírou demokracie – například *The Universal Human Rights Index*, *Human Freedom Index*, *Index of Freedom in the World* –, nebo stabilitou – například *Fragile States Index* –, a mohly by být po přepočtu brány za základ výpočtu při převedení do relativní podoby. Bylo by dále možné zvážit využití *Country Risk Classification*, nástroje sestavovaného OECD a vycházejícího z ekonomických ukazatelů kombinovaných s politickou analýzou (OECD 2017). Žebříček s tímž názvem *Country Risk Classification* vydává globální obchodní sdružení Amfori a vychází z analýzy dimenzí vládnutí sledovaných Světovou bankou, včetně politické stability a nepřítomnosti násilí/terorismu (Amfori 2018).

Jako východisko pro toto kritérium bude považován index Politická stabilita a absence násilí/terorismu, který je sestaven v hodnocení Skupiny Světové banky. Index posuzuje většinu států světa a řadí je do žebříčku podle škály od $-2,5$ (nejméně stabilní státy) do $2,5$ (nejstabilnější; viz Skupina Světové banky 2017). Lze předpokládat, že existuje přímá úměra mezi mírou politické stability a spolehlivostí dodavatele. Čím větší politická nestabilita v dodavatelské zemi panuje, tím vyšší je riziko přerušení dodávek, s nímž se snižuje celková energetická bezpečnost Evropy. Politická (ne)stabilita, stejně jako výskyt ozbrojených konfliktů, hraje klíčovou roli pro odhad zachování kontinuity dodávek plynu. V čase může být ovšem politická stabilita proměnlivá, proto je vhodnější kvůli větší vypovídací hodnotě sledovat dlouhodobější tendence vývoje (s možností predikce do budoucna). Výhodou je, že sledovaný index podle stejné metodiky je zveřejňován každoročně a mohou být poté průměrovány hodnoty indexu za více než dvacetileté období.

Vedle zdrojových zemí bude zohledněna stejným způsobem politická stabilita a přijatelnost tranzitních zemí a jejich počet. Politická stabilita může být hodnocena stejně jako u předchozího kritéria. Platí ovšem navíc, že s rostoucím počtem zemí, které se tranzitu energetické suroviny účastní, rovněž roste vlastní riziko. Předpokladem je, že k zastavení dodávek stačí, aby byl tranzit přerušen v jediné ze zemí. Při výpočtu indexu pro EU jako celek je zřejmé, že se zabýváme stabilitou v okolí EU. Vzhledem k předpokládané stabilitě a solidaritě členských zemí EU (odpovídají tomu hodnoty indexu Politická stabilita a absence násilí/terorismu u těchto zemí) by tyto země neměly být do indexu započítávány, pokud přes ně daný plynovod má vést. Pokaždé je politická stabilita hodnocena k hranicím EU, a to i pokud by případně nebyl index určen pro EU jako celek, ale i pro jakýkoliv členský stát EU. V obou případech se kritérium stability vždy týká pouze třetích zemí.

Index Světové banky Politická stabilita a absence násilí/terorismu nabývá kladných i záporných hodnot a záporné hodnoty jsou zejména dlouhodobě přiřazovány u některých reálných či hypotetických dodavatelských zemí. V případě indexu musí dojít k úpravám s účelem eliminovat záporné hodnoty a převést je na standardní pravděpodobnostní hodnotu. Je vhodné index ze spojitého intervalu $\langle -2,5; 2,5 \rangle$ převést do spojitého intervalu $\langle 0; 1 \rangle$. Musí být přitom zachovány vzájemné poměry mezi hodnotami přiřazenými jednotlivým producentům a rovněž jednotlivým tranzitním zemím. S touto hodnotou se dále nakládá jako s pravděpodobností, že v dané zemi nedojde z důvodu politické nestability, násilí nebo terorismu k přerušení dodávek či tranzitu plynu. Přepočet hodnoty indexu Politická stabilita a absence násilí/terorismu podle Skupiny Světové banky (označena i_p) na pravděpodobnostní hodnotu (značena $P(A_S)$) je prováděn následovně:

$$P(A_S) = \frac{i_p}{5} + \frac{1}{2}, \quad i_p \in \langle -2,5; 2,5 \rangle.$$

Hodnota *nula* by tedy reprezentovala hypotetickou situaci, kdy je jisté, že k přerušení toku plynu dojde (na straně dodavatele nebo kvůli vývoji v tranzitní zemi), a hodnota *jedna* naopak situaci, kdy se vůbec nepředpokládá, že by z těchto důvodů mohlo k přerušení dodávek plynu dojít.

Daná hodnota předchozího kritéria musí být vypočtena nejen pro zemi dodavatele, ale i pro všechny tranzitní země, protože nestabilita v každé zemi, kterou plynovod prochází, ohrožuje dodávky.

Nyní lze jako páté a šesté kritérium konstruovat společný index, který bude považován za pravděpodobnost bezpečného tranzitu (označena i_{ST}). Takto kvantifikované kritérium určuje pravděpodobnost nepřerušení přepravy zemního plynu k odběrateli. Odpovídá pravděpodobnosti, že v každé ze zemí zároveň proběhne transport bez problémů. Pravděpodobnost je konstruována následujícím způsobem:

$$i_{ST} = P(A_1 \cap A_2 \cap \dots \cap A_s) = P(A_1) * P(A_2) * \dots * P(A_s).$$

Výhodou zvoleného typu indexace pro výpočet pátého a šestého kritéria je, že může být pravděpodobnostní hodnota dále upravena o vlastní politické hodnocení pro každou zemi, včetně země dodavatele, ze strany hodnotitelského subjektu. Může tak být zapojen subjektivní prvek a umožněna kvantifikace (i zohledněním procesu sekuritizace). Zejména v případě vědomí rizika, že dodavatelský stát nebo tranzitní stát by mohly zneužít své postavení v energetické závislosti EU či členského státu EU a dodávky plynu využít jako nátlakový prostředek. V tomto případě lze hodnoty pravděpodobností $P(A_s)$ a $P(A_1)$, $P(A_2)$, ... snížit (v rozmezí 0–1) a tím snížit hodnotitelský index bezpečného tranzitu. V konečném důsledku to velmi významně ovlivňuje rozhodování o jednotlivých variantách.

SKLADBA INDEXU PRO KOMPARACI DODAVATELSKÝCH CEST DO EU

Nyní budou spojena sledovaná kritéria po kvantifikaci v jedinou hodnotu danou inde-
xem pro komparaci dodavatelských cest. Daný index může být konstruován pro různá časová období, protože se ukazuje, že značný vliv při výpočtu hodnot v dlouhém období mají odhadovaná množství zásob jednotlivých světových nalezišť. Naopak krátké období je takové, během nějž se nevyčerpají zásoby ani jednoho z producentů zemního plynu pro porovnávané projekty. V takovém případě nemají absolutní zásoby zemního plynu u producentů zemí vliv na energetickou bezpečnost EU.

Index pro komparaci dodavatelských cest v dlouhém období

Pro porovnání vlivu plynovodů na energetickou bezpečnost v dlouhém období je nezbytné do indexu zahrnout všechna kritéria. Index pro komparaci dodavatelských cest v dlouhém období (označen i_{CSL}) je poté konstruován následovně:

$$i_{CSL} = \frac{v * i_{ST} * U_R * V_T}{C}.$$

Výpočet všech pěti hodnot vstupujících do konstrukce indexu byl představen v předchozí kapitole. Připomeňme pouze, že v je relativní roční kapacita plynovodu, C je relativní cena zemního plynu, V_T je celkový objem teoreticky přepravitelný daným plynovodem za dobu těžby zemního plynu ve zdrojové zemi v bcm, U_R relativní energetická hustota zemního plynu a i_{ST} index pravděpodobnosti bezpečného tranzitu. Všechna kritéria jsou v tomto případě váhy jediné jednotkové veličiny a tou je V_T .

Index pro komparaci dodavatelských cest s korekcí dopadu kapacity projektu

S ohledem na velké rozdíly mezi hodnotami, jichž nabývá veličina kapacita projektu (a vede to tak ke zpochybnění možnosti komparovat jednotlivé varianty), se může jako

vhodné jevit využít matematickou funkci, která rozdíly zmenší, a sice hodnoty celkové kapacity projektu před dosazením do vzorce zlogaritmovat. Poměr mezi hodnotami přirozeného logaritmu je totiž výrazně menší než mezi původními hodnotami veličiny a je tak oslaben případný neúměrný význam této veličiny.

Index vypočítaný s využitím logaritmu hodnoty celkové kapacity projektu může poté být označen značen i'_{CSL} .

$$i'_{CSL} = \frac{v * i_{ST} * U_R * \ln V_T}{C}.$$

Vypočítané hodnoty není vhodné zaměňovat s předchozím výpočtem, ale slouží jako jeho korekce.

Index pro komparaci dodavatelských cest v krátkém období

Další možností je konstruovat index pouze s některými vybranými kritérii. Tak lze vytvořit index pro krátké období, u nějž kritérium hodnotící celkový dodaný objem zemního plynu není nejen zásadní, ale vzhledem k tomu, že nepředpokládáme rychlé vyčerpání naleziště, nemusí být vůbec bráno v úvahu. Z dlouhodobého indexu tak zbyde vzorec zohledňující pouze váhy bez jednotkové veličiny. V krátkodobé perspektivě je východiskem přiznání, že vlastní objem zásob zemního plynu jednotlivých zemí nemá vliv na energetickou bezpečnost odběratele. Všechna ostatní kritéria však zůstávají pro komparaci důležitá i v krátkém období. Index pro komparaci dodavatelských cest v krátkém období (značen i_{CSS}) je poté vypočten jako:

$$i_{CSS} = \frac{v * i_{ST} * U_R}{C}.$$

Vzhledem k tomu, že tentokrát jsou všechny veličiny v indexu relativního charakteru (buď vypočteny jako podíl dvou hodnot se stejnými jednotkami, nebo jde o pravděpodobnostní hodnoty), nemá ani výsledná hodnota indexu jednotku. Index nabývá nejvyšší hodnoty jedna.

VÝPOČET INDEXU PRO KOMPARACI DODAVATELSKÝCH CEST DO EU NA PŘÍKLADU PLYNOVODŮ NORD STREAM 2 A TURKSTREAM

Jako ilustrativní příklad výpočtu indexu byly zvoleny aktuální projekty dvou plynovodů Nord Stream 2 a TurkStream. Tabulka č. 1 zachycuje pro oba projekty vypočtené i převzaté dílčí veličiny nezbytné pro výpočet kritérií, stejně jako výsledné hodnoty každého z kritérií. Tato kritéria poté vstupují do finálního vzorce pro výpočet indexu (tučně zvýrazněny). Shoda hodnot řady veličin u srovnávaných projektů je dána stejnou producentskou zemí (Ruskem). Kritérium relativní ceny nebylo možné vypočítat, neboť u sledovaných projektů nejsou známy smluvní ceny z komoditních kontraktů ani tarify za přepravu.

Z výše uvedených údajů byly dosazením do vzorců pro výpočet podoby indexu i_{CSL} , i'_{CSL} a i_{CSS} získány výsledné hodnoty variant indexu pro projekty Nord Stream 2 a TurkStream, které jsou uvedeny v tabulce č. 2.

Hodnoty všech variant indexů jsou v tomto případě násobně vyšší v případě Nord Stream 2. Vede to ke zjednodušenému závěru, že realizace tohoto projektu má větší potenciál zvýšení energetické bezpečnosti EU oproti realizaci TurkStream. Výrazný rozdíl mezi výsledky obou projektů je dán zejména vstupem kritéria politické stability tranzitního státu do výpočtu indexu pro TurkStream (tedy započtení Turecka jako tranzitní země). Vzhledem k tomu, že v projektu Nord Stream 2 nefiguruje žádný tranzitní stát, je pravděpodobnost bezpečné přepravy zemního plynu na území EU výrazně vyšší. Zároveň je ovšem rozdíl způsoben téměř dvojnásobnou plánovanou roční kapacitou Nord Stream 2 oproti TurkStream.

Tabulka č. 1
Výpočet indexu pro komparaci dodavatelských cest do EU
na příkladu plynovodů Nord Stream 2 a TurkStream

Kritérium	Veličina	Nord Stream 2	Turkstream
Relativní kapacita plynovodu v	Roční kapacita plynovodu (Nord Stream 2017; TurkStream 2018)	55 bcm/rok	31,5 bcm/rok
	Spotřeba zemního plynu v EU v roce 2016 (BP 2018)	472 bcm	
	Relativní kapacita plynovodu	0,1165	0,0667
Relativní cena C	Nejsou známy smluvní ceny z komoditních kontraktů (P_S) ani tarify za přepravu (P_T).	N/A	N/A
Celková kapacita plynovodu V_T	Prokázané zásoby zemního plynu ve zdrojové zemi ke konci roku 2016 (BP 2017)	32,3 tcm	32,3 tcm
	Roční kapacita plynovodu (Nord Stream 2017; TurkStream 2018)	55 bcm/rok	31,5 bcm/rok
	Rovnice trendu těžby zemního plynu ve zdrojové zemi (1984–2016)	$y = 2,8912x + 506,51$	$y = 2,8912x + 506,51$
	Poslední rok těžby zemního plynu ve zdrojové zemi (Rusko)	2064	2064
	Počet let těžby ve zdrojové zemi	48 let	48 let
	Celková kapacita plynovodu	2640 bcm	1512 bcm
	Logaritmus celkové kapacity plynovodu (pro i'_{CSL})	7,879	7,321
Relativní energetická hustota U_R	Průměr dle Cedigaz (Cedigaz 2015)	39 PJ/bcm	
	Průměrná energetická hustota zemního plynu ve zdrojové zemi – Rusko (IEA 2017a)	38,2 PJ/bcm	38,2 PJ/bcm
	Relativní energetická hustota	0,979	0,979
Pol. stabilita zdrojové země $P(A_{Rusko})$	Průměr Indexu politické stability WB za posledních 20 let (1996–2016) – Rusko (Skupina světové banky 2017)	-1,01	-1,01
	Přepočtení průměru na pravděpodobnostní hodnotu – Rusko	0,298	0,298
Pol. stabilita tranzitních zemí $P(A_{Turecko})$	Průměr indexu politické stability WB za posledních 20 let (1996–2016) – Turecko (Skupina světové banky 2017)	–	-1,03
	Přepočtení průměru na pravděpodobnostní hodnotu (Turecko)	–	0,294

Výpočet: Autoři; na zdroje odkazováno v tabulce.

Tabulka č. 2
Výsledné hodnoty variant indexu pro projekty Nord Stream 2 a TurkStream

Index	Nord Stream 2	TurkStream
i_{CSL}	89,79241	8,65930
i'_{CSL}	0,26797	0,04193
i_{CSS}	0,03401	0,00573

Výpočet: Autoři.

ZÁVĚR

Pojem diverzifikace se stává jedním z klíčových nejen v akademické, ale rovněž praktické debatě v případě zajištění energetické bezpečnosti EU. Z dokumentů EU je zřejmé, že evropské státy zůstanou v dalších desetiletích závislé na dovozu energetických surovin, což je považováno za potenciální hrozbu (Evropská komise 2014; Evropská komise 2017). Na druhou stranu je možnost alternativ poměrně limitována a rozhodování o projektech musí zohledňovat v zásadní míře rovněž ekonomická kritéria. Na základě analýzy debaty o definici a konceptualizaci energetické bezpečnosti se zaměřením na její vnější dimenzi byla identifikována jednotlivá kritéria, která by měla být sledována v případě rozhodování o realizaci velkých projektů pro přepravu zemního plynu. Po kvantifikaci mohou být hodnotami vstupujícími do souhrnného indexu. Těmito kritérii jsou roční kapacita plynovodu; smluvní cena a poplatky za přepravu vyjednané s producentem zemního plynu a tranzitními státy; celková kapacita projektu; politická a bezpečnostní stabilita zdrojových zemí; počet a politická a bezpečnostní stabilita tranzitních zemí a energetická hustota zemního plynu.

Zároveň byl konstruován index pro komparaci dodavatelských cest. Konkrétně byl pro možnost zohlednění časového rámce při provozování projektů index upraven do tří podob: pro dlouhé období, pro dlouhé období s redukovanou vahou kritéria celkové kapacity projektu a pro krátké období. Ukázalo se, že je možné konstruovat indexy reflektující tradiční materialistický pohled na energetickou bezpečnost a přitom zohledňující mezinárodněpolitickou rovinu tím, že zahrnují rizika přerušení dodávek na straně odběratele a dodavatele – ať už jde o politickou stabilitu dodavatelských a tranzitních států, nebo riziko, že budou tito dodavatelé zneužívat svoji energetickou pozici k nátlaku.

Indexace má výhodu, že umožňuje výstupy, které lze porovnávat a určovat pořadí jednotlivých variant. Na druhou stranu je zřejmé, že uvedený přístup trpí zásadními nedostatky v nutnosti zjednodušení a je velmi obtížné přiřazovat případně váhy důležitosti jednotlivým kritériím. Lze tedy na jedné straně představit hodnoty jednotlivých identifikátorů, hodnoty porovnávat a uvádět do vzájemného kontextu, ale vytvoření jednotného indexu je velmi obtížné s ohledem na riziko výrazného zkreslení a tím je do určité míry popírán předpoklad možné objektivizace materiální reality (Kruyt et al. 2009). Spíše se ukazuje potenciál přístupu k modelování jednotlivých variant; stanovení kritérií a jejich kvantifikace poté může více odpovídat potřebě jednotlivých subjektů energetické praxe. Řešením je posuzovat varianty nejen dle souhrnného indexu, ale zároveň podle jednotlivých kvantifikovaných kritérií, kterým mohou být přidávány různé váhy a tím lze získat širší a komplexnější pohled na realitu. Konstrukce indexu jako rámce pro multikriteriální komparaci projektů plynovodů může být chápána jako jedno z kritérií v případě, kdy existují alternativní projekty a je nutné přistoupit k výběru pouze jedné z variant projektů plynovodů. Na základě indexu lze srovnávat vliv jednotlivých tranzitních států na energetickou bezpečnost cílového subjektu, ať jde o členský stát, nebo celek EU, a odvodit pro něj například priority pro rozvoj a intenzifikaci bilaterálních vztahů.

Naznačený přístup má ovšem další zásadní přednost. Bez ohledu na diskusi o energetické bezpečnosti v různých disciplínách včetně mezinárodních vztahů je v případě určeni kritérií a jejich kvantifikace možné více zdůraznit relevanci minimalistické definice energetické bezpečnosti (i v případě zásadních rozhodnutí o velkých přepravních energetických projektech). Přestože jsou tyto projekty silně politické povahy, musejí respektovat rovněž tržní rozměr energetického sektoru.

Předpokládáme, že zabezpečení dodávek primárních energií do EU může být ohroženo právě v případě, pokud se vysoký podíl dovozu soustředí na relativně malý počet dodavatelů. U dodávek plynu je zcela mezní situace, kdy více než dvě třetiny dovozu zemního plynu do EU pochází z Ruska, Norska či Alžírsko. Diverzifikace dodavatelů a přepravních cest jako způsob zvýšení energetické bezpečnosti ovšem nemůže být sama o sobě cílem v případě, kdy její realizace přináší poměrně méně výhod ve srovnání s náklady projektu. V úvahu musí být plně brána kritéria, která byla při výpočtu indexu zohledněna.

V případě výběru varianty výstavby nových plynovodů je zřejmé, že musí jít o čistě politické rozhodnutí motivované zásadním zdůvodněním strategické povahy. Vnesení objektivisticky kvantifikovatelného pohledu do akademické debaty může intenzifikovat diskusi o zvýšení energetické bezpečnosti formou diverzifikace dodavatelů a přepravních cest a oslabení závislosti na Rusku. Může ovšem zároveň dodat argumenty, proč realizace některých projektů nových plynovodů do EU (zejména North Stream II a TurkStream) nachází podporu, přestože nesplňují požadavek diverzifikace dodavatelů, pouze diverzifikují přepravní cestu. Debata o nových projektech je důležitá, neboť aktuální data potvrzují, že závislost EU na dovozu plynu má spíše rostoucí tendenci (Evropská komise 2017).

Literatura

- Alhajji, Anas F. (2007): What Is Energy Security? Definitions and Concepts. Part 1/5. *Middle East Economic Survey*, Vol. 50, No. 39.
- Bahgat, Gawdat (2011): *Energy Security: An Interdisciplinary Approach*. Chichester: Wiley.
- Bahgat, Gawdat (2015): Geopolitics of Energy: Iran, Turkey, and Europe. *Mediterranean Quarterly*, Vol. 26, No. 3, s. 49–66.
- Barton, Barry – Redgwell, Catherine – Ronne, Anita – Zillman, Donald N. (2004): *Energy Security: Managing Risk in a Dynamic Legal and Regulatory Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Belyi, Andrei V. (2015): *Transnational Gas Markets and Euro-Russian Energy Relations*. Basingstoke: Palgrave.
- Blank, Stephen (1995): Energy, Economics, and Security in Central Asia: Russia and its Rivals. *Central Asian Survey*, Vol. 14, No. 3, s. 373–406, <<https://doi.org/10.1080/02634939508400913>>.
- Böhringer, Christoph – Bortolamedi, Markus (2015): *Sense and No(n)-sense of Energy Security Indicators*. Oldenburg Discussion Papers in Economics, No. V-381-15.
- Brown, Marilyn A. – Wang, Yu – Sovacool, Benjamin K. – D'Agostino, Anthony L. (2014): Forty Years of Energy Security Trends: A Comparative Assessment of 22 Industrialized Countries. *Energy Research & Social Science*, Vol. 4, s. 64–77.
- Dančák, Břetislav (2008): Základní principy a východiska energetické bezpečnosti. In: Dančák, Břetislav – Závěšický, Jan: *Energetická bezpečnost a zájmy České republiky*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Dannreuther, Roland (2017): *Energy Security*. Cambridge: Polity
- Egenhofer, Christian (2006): Integrating Security of Supply, Market Liberalisation and Climate Change. In: Egenhofer, Christian – Grigoriev, Leonid – Heisbourg, François – Riley, Alan – Socor, Vladimir: *European Energy Security. What should it mean? What to do?* ESF Working paper No. 23, s. 4–14.
- Elkind, Jonathan (2010): Energy Security: Call for a Broader Agenda. In: Carlos Pascual – Elkind Jonathan (eds.): *Energy Security: Economics, Politics, Strategies, and Implications*. Washington, DC: Brookings Institution Press, s. 119–148.
- Frynas, Jędrzej G. – Paulo, Manuel (2007): A New Scramble for African Oil? Historical, Political, and Business Perspectives. *African Affairs*, Vol. 106, No. 423, s. 229–251.
- von Hippel, David – Suzuki, Tatsujiro – Williams, James H. – Savage, Timothy – Hayes, Peter (2011): Energy Security and Sustainability in Northeast Asia. *Energy Policy*, Vol. 29, No. 11, s. 6719–6730, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.07.001>>.
- Checkel, Jeffrey T. (1998): The Constructive Turn in International Relations Theory, *World Politics*, Vol. 50, No. 2, s. 324–348.
- Chester, Lynne (2010): Conceptualising Energy Security and Making Explicit its Polysemic Nature. *Energy Policy*, Vol. 38, No. 2, s. 887–895, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.10.039>>.

- Klare, Michael (2008): *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.
- Kruyt, Bert – van Vuuren, Detlef, P. – de Vries, H. J. M. – Groenenberg, H. (2009): Indicators for Energy Security. *Energy Policy*, Vol. 37, No. 6, s. 2166–2181, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.02.006>>.
- Luciani, Giacomo (2004): *Security of Supply for Natural Gas Markets: What is it and what is it not?* INDES Working Paper No. 2, Brussels: CEPS.
- Lupták, Lubomír (2008): Konceptualizácia energetickej bezpečnosti: pokus o portrét chiméry. In: Waisová, Šárka a kol.: *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 162–175.
- Månsson, André – Johansson, Bengt – Nilsson, Lars J. (2014): Assessing Energy Security: An Overview of Commonly Used Methodologies. *Energy*, Vol. 73, s. 1–14.
- Milov, Vladimir (2006): The Use of Energy as a Political Tool. *The-EU Russia Review*, No. 1, Brussels: EU–Russia Centre.
- Moran, Daniel – Russell, James A. (2009): *Energy Security and Global Politics, The Militarization of Resource Management*. London: Routledge.
- Müller-Kraenner, Sascha (2008): *Energy Security*. London: Earthscan.
- Ocelík, Petr – Černoch, Filip (2014): *Konstruktivismus a energetická bezpečnost v mezinárodních vztazích*. Brno: MuniPress.
- Palonkorpi, Mikko (2006): *Energy Security and Regional Security Complex Theory*. Helsinki: University of Helsinki.
- Palonkorpi, Mikko (2008): *Matter over Mind? Securitizing Regional Energy Interdependencies*. Helsinki: Aleksanteri Institute, University of Helsinki.
- Richter, Philipp M. – Holz, Franziska (2015): All Quiet on the Eastern Front? Disruption Scenarios of Russian Natural Gas Supply to Europe. *Energy Policy*, Vol. 80, s. 177–189, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2015.01.024>>.
- Richter, Philipp M. – Holz, Franziska – Egging, Ruud (2013): *The Role of Natural Gas in a Low-Carbon Europe: Infrastructure and Regional Supply Security in the Global Gas Model*. Berlin: German Institute for Economic Research.
- Scheepers, Martin – Seebregts, Ad – de Jong, Jacques – Maters, Hans (2006): *EU Standards for Energy Security of Supply*. Hague: Clingendael International Energy Programme.
- Stevens, Paul (2009): *Transit Troubles, Pipelines as a Source of Conflict*. London: Chathamhouse.
- Tichý, Lukáš (2013): Evropský diskurz o energetických vztazích mezi EU a Ukrajinou. *Současná Evropa*, No. 2, s. 87–108.
- Tichý, Lukáš (2017): *Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích*. Praha: Metropolitan University Prague Press.
- Waisová, Šárka a kol. (2008): *Evropská energetická bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Wesley, Michael (ed., 2007): *Energy Security in Asia*. London: Routledge.
- Yergin, Daniel (2005): Energy Security and Markets. In: Kalicki, J. H., Goldwyn, D. L. (eds.): *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Woodrow Wilson Press: Washington, s. 51–64.
- Yergin, Daniel (2006): Ensuring Energy Security. *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 2; s. 69.
- Yergin, Daniel (2011): *The Quest: Energy, Security and the Remaking of the Modern World*. London: Penguin Books.

Dokumenty

- Amfori (2018): *Country Risk Classification*. <https://www.amfori.org/sites/default/files/amfori%20BSCI%20CRC%20V2018_HM_AD.pdf>.
- BP (2016): BP Statistical Review of World Energy. June 2016, <<http://oilproduction.net/files/especial-BP/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf>>.
- BP (2017): BP Statistical Review of World Energy. June 2017, <https://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_ch/PDF/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>.
- BP (2018): BP Statistical Review of World Energy. June 2018, <<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>>.
- Cedigaz (2015): Cedigaz Statistical Database: Methodology. Cedigaz – Natural Gas Information, <<http://www.cedigaz.org/documents/2015/dbmethodology%202015-v1.pdf>>.
- DBERR (2007): Expected Energy Unserved: a Quantitative Measure of Security of Supply. URN 07/1522, Contribution to the Energy Markets Outlook Report. Department for Business, Enterprise & Regulatory Reform (DBERR), London (October).
- Enerdata (2016): World Energy Statistics. *Enerdata*, červen 2016. <<https://yearbook.enerdata.net/>>.
- Enerdata (2017): World Energy Statistics. *Enerdata*, červen 2017. <<https://yearbook.enerdata.net/>>.
- Enerdata. (2018): Global Energy Statistical Yearbook 2018. Natural gas domestic consumption. *Enerdata*, červen 2018, <<https://yearbook.enerdata.net/natural-gas/gas-consumption-data.html>>.
- Evropská komise (2000): *Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply*. European Commission, <https://iet.jrc.ec.europa.eu/remea/sites/remea/files/green_paper_energy_supply_en.pdf>.

ENERGETICKÁ BEZPEČNOST V OBLASTI PLYNU

- Evropská komise (2006): *Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*. Komise Evropských společenství, <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0105&from=CS>>.
- Evropská komise (2014): *Evropská strategie energetické bezpečnosti*. Evropská komise, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>>.
- Evropská komise (2017): Energy Statistical Pocketbook. <<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2e046bd0-b542-11e7-837e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search>>.
- IEA (2016): What is Energy Security? International Energy Agency, <<https://www.iea.org/topics/energysecurity/subtopics/whatisenergysecurity/>>.
- IEA (2017a): *World Energy Outlook 2017*. OECD/IEA, <http://www.iea.org/media/weowebiste/2017/Chap1_WEO2017.pdf>.
- IEA (2017b): Energy Prices and Taxes. International Energy Agency, <http://www.iea.org/bookshop/737-Energy_Prices_and_Taxes_-_SINGLE_ISSUE>.
- Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky (2011): Východiska ke koncepci surovinové a energetické bezpečnosti České republiky. Ministerstvo průmyslu a obchodu České republiky. 17. srpen 2011, <<http://www.mpo.cz/dokument91585.html>>.
- Nord Stream (2017): Facts & Figures. <https://www.nord-stream2.com/media/documents/pdf/en/2017/07/nsp-2-onepag-facts-and-figures-en-web-2017-07-17_6Wmk8Tq.pdf>.
- OECD (2017): Country Risk Classification. OECD, <<http://www.oecd.org/tad/xcred/crc.htm>>.
- Skupina Světové banky (2017): Worldwide Governance Indicators. World Bank Group. <<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=worldwide-governance-indicators#>>.
- TANAP (2016): Biorestation Monitoring Plan. <<http://www.tanap.com/store/file/common/3b34df7c981a433864fb3ad7739512a3.rar>>.
- TurkStream (2018): News and Events. <<http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/built/turk-stream/>>.

Poznámka

Text vznikl s podporou Grantové agentury České republiky jako součást řešení grantového projektu 18-00902S „Vnitřní a vnější dimenze aktérství EU v energetických vztazích vůči Rusku a alternativním dodavatelům“.

*Podkladem pro vytvoření indexu byla bakalářská práce Daniela Pavliňáka *Role Turecka v energetické bezpečnosti Evropy (případová studie zemní plyn)*, obhájená na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze pod vedením Zbyňka Dubského.*

*Autoři děkují dvěma anonymním recenzentům za cenné připomínky, které přispěly ke zkvalitnění konečné verze, a rovněž redakci časopisu *Mezinárodní vztahy* za komentáře a připomínky.*

Energetická politika České republiky: Evropská unie jako rámující aktér?

MARKÉTA VOTOUPALOVÁ

Energy Policy in the Czech Republic: The EU as a Framing Actor?

Abstract: Since the adoption of the Lisbon Treaty, scholars have explored whether it will lead to a closer cooperation between the Member States and the EU institutions in the field of energy policy. However, little attention has been paid to the concept of actorness, namely to whether the EU is able to frame the discourse on energy policy in the Member States. This study seeks to examine whether the EU can be perceived as a framing actor in the Czech Republic and whether its framing power differs across various topics and genres of the political discourse. Methodologically, the article draws on the Discourse-Historical Approach. As the findings suggest, the framing does not differ significantly across topics but rather depending on the respective genre. Also, the framing occurs both explicitly and implicitly as well as independently of whether the political parties agree or disagree with the European position.

Key words: Energy policy, Czech Republic, framing, actorness, European Union, Discourse-Historical Approach.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1568>>.

ÚVOD

Společná energetická politika Evropské unie (EU) patří k novějším politikám, které jsou koordinovány na evropské úrovni. Energetika patří tradičně k zájmům národní bezpečnosti a státy nebyly příliš ochotné se vzdát svých kompetencí o této oblasti rozhodovat. Zásadním krokem ke komunitarizaci energetiky bylo přijetí Lisabonské smlouvy v prosinci 2009. Odborníci ukazují, že zatímco před přijetím Lisabonské smlouvy byla energetika jednou z nejslabších oblastí evropské integrace, v níž hrály prim státy, s postlisabonským obdobím jsou spojena očekávání postupné supranacionalizace (Solorio 2011; Eikeland 2011). Řada odborníků je však v tomto směru skeptická (Siddi 2016; Molis – Vaišnoras 2014; Szulecki – Westphal 2014; Nilsson 2011; Braun 2011; Schmidt-Felzmann 2011).

Překvapivě málo pozornosti je věnováno vnímání EU v členských státech. Výjimkou je například studie Bainové et al. (2017), která se zaměřuje na mediální obraz EU v Německu, Francii a Británii a dochází k závěru, že EU není v tisku rámována jako významný aktér, ale spíše jako jeden z mnoha aktérů. Právě aktérství EU v oblasti energetiky se jeví jako vhodný nástroj ke zkoumání percepce EU v členských státech. Konkrétně pro tuto studii bylo zvoleno vnímání EU jako rámujícího aktéra, jelikož rámování se týká aktérství EU směrem dovnitř, tedy k členským státům, a zároveň se může vztáhnout jak k vnitřním, tak vnějším politikám EU (Kratohvíl – Cibulková – Beník 2011: 397–398). Tento fakt je pro oblast energetiky, která vede napříč vnitřní a vnější dimenzí aktérství EU, užitečný, jelikož umožňuje zkoumat celé spektrum politik spojených s touto oblastí.

Aby bylo možné analyzovat princip rámování do hloubky, je tato studie koncipována jako jednopřípadová. Pro studium aktérství EU byla vybrána Česká republika (ČR) jakožto malý stát, který je z velké části závislý na dodávkách energetických zdrojů (ropy a zemního plynu), a proto se jeví jako logické, aby posílení role EU zejména ve vnějších energetických vztazích uvítala. Na druhou stranu bude zajímavé zjistit, zda se EU daří rámovat také oblasti, v nichž má ČR značná specifika (jaderná energetika, těžba uhlí). O české energetické politice platí, že se výzkum věnuje jak její vnitřní, tak vnější dimenzi, často však jen jejímu úzkému výseku (například vztahy s Ruskem), a to zejména z pohledu ČR samé (viz Černocho 2011; Tichý – Binhack 2012). Vztahy s EU představují spíše kontext než samo jádro zájmu (viz Mišík 2015, 2016). Role aktérství EU v podstatě absentuje. Proto je cílem tohoto článku zjistit, jak se EU daří jak tematicky, tak argumentačně rámovat českou diskusi o energetice.

Metodologickým východiskem pro analýzu bude diskurzivně-historický přístup. Pozornost bude věnována politickému diskurzu, který, jak upozorňují Kratochvíl, Novák a Pojerová (2011: 12), je pro rámování EU klíčový. Z hlediska aktérů bude na jedné straně zkoumán diskurz institucí EU, zejména Evropské komise, a na straně druhé diskurz politických stran zastoupených v Poslanecké sněmovně (PS) ve volebním období 2013–2017 včetně vládních a ministerských iniciativ a prohlášení. Toto časové vymezení vhodně navazuje na dosavadní výzkum české energetické politiky, který se věnuje zejména období dvou energetických krizí mezi EU a Ruskem v letech 2006 a 2009 a českému předsednictví v Radě EU v roce 2009. Systematické využití diskurzivně-historického přístupu je, pokud je autorce známo, v českém výzkumu energetiky výjimečné.

První část článku je věnována teoretickému konceptu aktérství EU s důrazem na aspekt rámování. V druhé části následuje vymezení metodologie. Třetí část představuje nejvýznamnější témata a argumentační strategie využívané v energetické politice na úrovni EU. Těžiskem článku jsou čtvrtá a pátá část, které analyzují energetický diskurz v ČR v návaznosti na roli EU jako rámujiícího aktéra.

EU JAKO RÁMUJÍCÍ AKTÉR

Historie vědeckého výzkumu aktérství EU nesahá příliš hluboko do minulosti. Jak upozorňuje Kratochvíl (2011), Evropská společenství a později EU byly zkoumány ne jako jednotný aktér, ale spíše jako soubor dílčích aktérů (agregační model) nebo jako struktura, v jejímž rámci další aktéři (ať už instituce, nebo státy) jednají (strukturální model). Teprve později je EU vnímána jako komplexní politický systém, který je svým uspořádáním analogický státu, a v osmdesátých letech 20. století se rozvíjejí koncepty víceúrovňového vládnutí a europeizace (Rosamond 2000; Kratochvíl 2011). První snahy o explicitní konceptualizaci aktérství EU lze datovat do sedmdesátých let (viz Cosgrove – Twitchett 1970; Sjøstedt 1977). Zájem o výzkum aktérství EU se zvyšuje od devadesátých let (viz Jupille – Caporaso 1998; Hill 1993; Bretherton – Vogler 1999). Tito výzkumníci však aktérství EU pojmají zejména v jeho vnější dimenzi. Rovněž rámování jako součást aktérství je stále na okraji zájmu.

V kontextu společenských věd lze rámování vymezit jako schopnost aktéra ovlivnit jednání nebo chování dalších, a to nikoli prostřednictvím nátlaku nebo síly, ale spíše formováním průběhu debaty o daném tématu, tak jak se mu to jeví vhodné nebo účelné (Kratochvíl 2013). Různé definice rámování kladou důraz na různé aspekty. Kupříkladu Entman (1993) zdůrazňuje, že rámováním dochází k výběru určitých aspektů vnímané reality, tak aby v komunikaci získala na významnosti. Rein a Schön (1991) se v tomto shodují a dodávají, že výběr a interpretace těchto aspektů vede ke stanovení určitých vodítek pro porozumění, analýzu, přesvědčování a jednání. Důležité je zdůraznit, že rámování nespočívá jen v obsahu, ale spíše ve formě sdělení a jeho interpretaci, která určuje, jak budou o daném tématu příjemci sdělení přemýšlet.

V tomto článku bude aktérství považováno za schopnost formulovat a sdělit své zájmy a tyto zájmy pak obhájit navenek (Kratochvíl 2013). Konkrétně pojetí rámování vychází

z konceptualizace Kratochvíla, Cibulkové a Beníka (2011: 393), kteří ho považují za jednu ze čtyř dimenzí aktérství EU. Rámování v jejich pojetí zachycuje, jak jsou externí politiky vnímány uvnitř Evropské unie. Unii lze tedy považovat za rámujícího aktéra, pokud se jí daří rámovat diskuse o daném tématu uvnitř EU. V původním modelu pokrývá rámování vnější politiky EU, ovšem jak autoři zmiňují, lze rámování vztáhnout také k politikám vnitřním. Právě tato flexibilita využití rámování umožňuje vhodně zkoumat energetickou politiku EU, která svou povahou stojí na pomezí vnitřní (například liberalizace trhu s elektřinou) a vnější (energetická bezpečnost a vztahy s dodavateli) působnosti EU. Z logiky cíle článku vyplývá, že rámování bude odkazovat na to, jak je určité téma (energetika) formulováno a prezentováno z úrovně EU směrem k členskému státu (ČR). Jde tedy o rámování shora dolů (*top-down*), nikoli naopak.

Jak zmiňuje Kratochvíl (2013: 60–61), většina studií se věnuje mediálnímu rámování a jeho vlivu na veřejné mínění. V tomto článku je však důraz kladen na politický diskurz, tedy na to, jak EU rámuje politické diskuse a iniciativy v oblasti energetiky a ovlivňuje formování politické agendy a rozhodování v daném členském státu. Ačkoli média v tomto ohledu jistě hrají roli, nebude mediální diskurz předmětem výzkumu. V této souvislosti je užitečné dodat, že schopnost rámování nezávisí na konsenzu mezi členskými státy, respektive mezi státy a EU (Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 397). Podle Kratochvíla, Cibulkové a Beníka (Tamtéž: 398) jsou nutné podmínky pro aktérství EU v dimenzi rámování tři: členský stát považuje EU za hlavního aktéra, stát a EU debatují o týchž tématech (viz níže tematická analýza) a zvažují stejné možnosti jednání (viz níže analýza toposů). První podmínka je zásadní, zbylé dvě se od ní odvíjejí. Úspěšné rámování EU tedy vede k postupnému zahrnutí tematiky do domácí politiky daného státu, a to spíše diskurzivně, vlivem na domácí debatu (interpretační rámec), než institucionálně prostřednictvím legislativy, která EU propůjčuje „monopol“ na řešení. Tím se také rámování liší od procesu europeizace, jež představuje konvergenci politik členských států, k níž dochází (formálními) institucionálními a legislativními změnami (Kratochvíl – Novák – Pojeřová 2011: 397).

Konkrétně bude role EU jako rámujícího aktéra zkoumána na třech rovinách a prostřednictvím tří otázek:

- Je na EU v českém politickém diskurzu explicitně odkazováno jako na významného aktéra?
- Uvažuje se v českém politickém diskurzu o stejných tématech, jaká nastoluje EU?
- Užívají se v českém politickém diskurzu shodné toposity jako na úrovni EU?

Přestože rámování se velmi často ve výzkumu EU i energetiky využívá, jen zřídka je spojeno přímo s koncepty aktérství (viz například Tichý – Odintsov 2016). Rámování nejčastěji odkazuje obecně na metodu zkoumání diskurzu k danému tématu, například ve spojení „*media framing*“, aniž by bylo nějak problematizováno nebo specifikováno (například Chaban – Holland 2015; Senninger – Wagner 2015; Aydín 2014). Články zkoumající aktérství v oblasti energetiky v EU v naprosté většině nepojednávají o EU jako specifickém aktérovi, ale o aktérství jiných aktérů, typicky států (viz sborník *Lecture Notes in Energy* – Tosun – Biesenbender – Schulze 2015) nebo dílčích unijních institucí v rámci EU (Carta 2015). Unie zde slouží spíše jako kontext než jako svébytný aktér. Výjimku v tomto smyslu představuje speciální číslo časopisu *Mediterranean Politics* (2018), které se zaměřuje explicitně na aktérství EU jako takové.

Tento článek usiluje zaplnit mezeru v poznání, která byla naznačena v předchozích odstavcích – zkoumat aktérství EU prizmatem rámování politického diskurzu v oblasti energetické spolupráce, a to v celé její šíři v konkrétním členském státu. Z ontologického hlediska je zde aktérství EU pojímáno konstruktivisticky, a není tedy považováno pouze za výsledek materiální a institucionální moci, ale za sociálně konstruovaný fenomén formovaný ideologickými faktory.

DISKURZNĚ-HISTORICKÝ PŘÍSTUP KE STUDIU RÁMOVÁNÍ

Jako prostředek vhodný k analýze diskurzní podstaty aktérství EU byl zvolen diskurz-ně-historický přístup (DHA). Studium diskurzu obecně zkoumá vztah formy a funkce určitého typu komunikace (Wodak – Krzyżanowski 2008: 1). Diskurz-ně-historický přístup je kritický přístup k diskurzu, který byl vybrán z několika důvodů. Jak upozorňuje Michał Krzyżanowski, DHA bere v potaz jak makro- a mezoúroveň kontextualizace, tak mikroúroveň analýzy konkrétních textů, z nichž se daný diskurz¹ skládá (Krzyżanowski 2015: 111–112). Důležité je poznamenat, že diskurz je vždy ukotven ve specifickém kontextu (v našem případě v politickém) a je jak sociálně utvářený, tak sociálně utvářející (Reisigl – Wodak 2009: 89). Důraz na kontext demonstruje interdisciplinaritu DHA, která diskurz nezkoumá pouze lingvisticky, ale také v jeho historických, politických a společenských souvislostech (Wodak – Krzyżanowski 2008: 2).

Diskurz-ně-historický přístup postupuje v analýze diskurzu ve dvou krocích. První úroveň analyzuje témata, která se v diskurzu vyskytují; jde tedy o tematickou analýzu. Druhá, hloubková úroveň analýzy se týká reprezentace relevantních aktérů prostřednictvím diskurzivních strategií. Pro zvolené téma rámování je užitečné zejména zaměření DHA na argumentační strategie. Tyto strategie, takzvané *toposy*, jsou lingvistické a kognitivní procesy, které představují relativně soudržný komplex vyjádření vztahujících se ke konkrétní situaci, například k obhájení toho, co je správné nebo špatné, případně k účelové manipulaci (Reisigl 2014: 70). Toposy si tedy lze představit jako argumentační schémata nebo souborné kategorie, pod něž je možné zařadit dílčí argumenty v analyzovaných textech. Toposy tak pomáhají analyzovat, jak je daný diskurz konkrétně prezentován (Krzyżanowski 2015: 121). Zatímco témata jsou často na první pohled zřejmá a explicitně pojmenovaná, toposy jsou často využívány spíše implicitně, a proto je jejich identifikaci třeba věnovat zvláštní pozornost (Reisigl 2014: 75). V analýze poslouží obě roviny k určení a komparaci interpretačních rámců v EU a ČR a k rozhodnutí, zda EU energetickou politiku ČR rámuje, či nikoli. Pro identifikaci hlavních témat i toposů bylo využito otevřeného kódování, tedy kódování vedeného daty (Gibbs 2018: 61–62).

Energetický diskurz bude zkoumán v několika dimenzích, takzvaných polích (*fields of action*),² aby byla analýza co nejkomplexnější. Pole lze vymezit jako část sociální reality, která konstituuje daný diskurz, s tím, že pole se v rámci jednoho diskurzu mohou mísit a překrývat.

Konkretizací pole je žánr (*genre*), jenž je vlastně konvencionalizovaným a relativně ustáleným užitím jazyka, které se váže k určité společenské aktivitě (Wodak – Krzyżanowski 2008: 14–15). V tomto článku se analýza energetického diskurzu skládá ze dvou polí: politického pole a pole politické komunikace. Politické pole představují z hlediska žánrů stranické programy do voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (PS) v letech 2013 a 2017 a do Evropského parlamentu (EP) v roce 2014, vládní prohlášení, vládní a ministerské iniciativy. Oproti politickému poli, které pokrývá praktické iniciativy a plány, směřuje pole politické komunikace spíše k diskurzu o těchto iniciativách, tedy k otázce, jak politici daná témata prezentují a komunikují navenek. Z hlediska žánrů sestává toto pole z interpelací a veřejných projevů relevantních aktérů. Smyslem kombinace těchto žánrů je pokrytí co nejširšího spektra energetického diskurzu z hlediska jeho povahy (odborný diskurz, diskurz směřující k široké veřejnosti) i typu recipientů (odborná veřejnost, voliči, vláda versus opozice).

Podklady k politickému poli energetického diskurzu byly vyhledávány na oficiálních webech relevantních institucí (Evropská komise, vláda, ministerstva, parlament). Kapitola o poli politické komunikace vycházela zejména z webů daných politických stran a evropských institucí (politické projevy a tiskové zprávy) a z archivu Poslanecké sněmovny ČR (interpelace). V potaz byly vždy brány pouze přímé citace, aby nedošlo ke zkreslení výroků, a časový rámec pokrýval volební období 2013–2017.³

ENERGETICKÁ POLITIKA: DISKURZ INSTITUCÍ EU A ČESKÝCH POLITICKÝCH AKTÉRŮ

V této části je s pomocí DHA analyzován nejdříve evropský a poté český diskurz o energetice. Konkrétně budou využity dvě hladiny analýzy DHA blíže popsané v metodologické části (tematická analýza a analýza toposů). Cílem analýzy je zjistit, zda se EU daří energetický diskurz v ČR rámovat, a to jak přímo (na EU je explicitně odkazováno jako na aktéra), tak nepřímo (ČR přebírá témata a argumentační strategie využívané evropskými institucemi).

Instituce EU

Tematicky pojednává evropský energetický diskurz vedle společné energetické politiky jako takové zejména o energetické unii, energetické bezpečnosti, spolupráci se třetími zeměmi ohledně importu energií, společném vnitřním trhu a energetickém mixu. Z hlediska argumentačních strategií převažuje u většiny témat (energetická politika, energetická unie, bezpečnost, integrovaný energetický trh, import) důraz na spolupráci a solidaritu (topos spolupráce a solidarity).

Tyto dva toposy jsou si velmi blízké a velmi často se vyskytují společně bez jasného rozlišení. Přesto v některých případech dává smysl je oddělit. Zatímco topos spolupráce vyjadřuje, že pro dosažení úspěchu společné energetické politiky EU i jejích dílčích aspektů je klíčová spolupráce všech členských států navzájem i s institucemi EU, topos solidarity zahrnuje také důvěru v ostatní členské státy a EU, které budou v případě potřeby připraveny pomoci. Ne náhodou je solidarita vyžadována především v krizových situacích: „*Členské státy je třeba ujistit, že v případě nedostatečných dodávek se mohou spolehnout na své sousedy [...]. Solidarita mezi členskými státy, zejména v případě krize dodávek, musí být posílena*“ (Evropská komise 2015a: 6).⁴ Solidaritou je dále podmíněna také úspěšnost společného energetického trhu, který má být založen „*na zásadě solidarity a vytvoření dobře diverzifikovaného a konkurenceschopného trhu s plynem*“ (Evropská komise 2018e: 3). Na druhou stranu topos spolupráce je v diskurzu EU spíše neutrálním pojmenováním nutnosti spolupracovat na společném cíli napříč členskými státy, které se musí shodnout alespoň na základních prioritách a směřování evropské energetické politiky. Je zde patrný určitý pragmatismus bez emotivního náboje, který má v sobě topos solidarity. Jak říká komisař pro energetickou unii Šefčovič, „*energetická unie uspěje, pouze pokud všichni potáhneme za jeden provaz*“ (Evropská komise 2017). Komisař pro energetiku a klima Cañete doplňuje, že „*dokončení energetické unie vyžaduje zapojení a úzkou spolupráci mezi Komisí, členskými státy a společnostmi jako takovou*“ (Tamtéž). Základním principem energetické unie tedy je, aby všechny členské státy mluvily jedním hlasem (Evropská komise 2015b).

Evropská komise ovšem netvrdí, že se státy musejí shodnout na každém detailu. Zejména v oblasti energetického mixu EU počítá s prostorem pro volné uvážení a bere v potaz specifika členských států (tato argumentace je označena jako topos národního zájmu). Vztah těchto dvou strategií ilustruje výňatek z Evropské strategie energetické bezpečnosti: „*[R]ozhodnutí o skladbě zdrojů energie jsou výsadou členských států, avšak postupující integrace energetické infrastruktury a trhů s energií, společná závislost na vnějších dodavatelích, potřeba zajistit solidaritu v dobách krize, to vše vyžaduje, aby základní politická rozhodnutí v oblasti energetiky byla projednávána se sousedními zeměmi*“ (Tamtéž: 17). Citace ukazuje, že EU připouští, aby každý stát v co největší míře využíval svého potenciálu a aby mu byl v rámci daných společných pravidel ponechán prostor pro volné uvážení. Dalším příkladem, na němž lze demonstrovat souběh toposů spolupráce a národního zájmu, je téma energetického mixu. Ačkoli jednou z hlavních priorit EU je tlak na dekarbonizaci, neodmítá těžbu fosilních paliv zcela, jelikož si je vědoma také toho, že zejména uhlí představuje v některých regionech základní zdroj zaměstnanosti, a proto nepožaduje jeho naprosté vyloučení z energetického mixu. S ohledem na dekarbonizaci

nícméně vyžaduje zavádění nových technologií a dodržování společných pravidel, která zajistí účinnost a bezpečnost. Podobně umírněný postoj zastává EU ve využití jaderné energie. Záleží na každém státu, zda ji do svého mixu zařadí (topos národního zájmu). Klíčové je ovšem dodržování společných bezpečnostních zásad, tedy topos spolupráce (Evropská komise 2016c). Hranice pro volné uvázení členských států je tak poměrně přesně vymezena.

Dalším zásadním aspektem evropské energetické spolupráce je diverzifikace zdrojů energie, a to jak ve vnější, tak vnitřní dimenzi (topos diverzifikace). Externě se EU jakožto největší dovozce energie na světě snaží snížit svou závislost na importech. Jelikož závislost na dovozech je klíčová zejména u fosilních paliv, „*zůstává další diverzifikace dodávek zemního plynu do EU základním úkolem*“ (Evropská komise 2016b: 2). Největším problémem je závislost některých členských států pouze na jednom dodavateli, což zvyšuje jejich zranitelnost (Evropská komise 2015b: 2). Kromě snahy o nezávislost EU na vnějších aktérech v produkci energie lze topos diverzifikace vnímat rovněž v souvislosti s využíváním více zdrojů energie uvnitř EU a s tlakem na zvyšování jejich účinnosti. Jedině tak mohou Evropané „*snížit své účty za energii, omezit svou závislost na externích dodávkách ropy a plynu a pomoci chránit životní prostředí*“ (Evropská komise 2018a). Také cílem takzvaného balíčku pro čistou energii, který aktuálně řeší podobu energetické politiky EU, je především účinnost, která je označována jako „*nejuniverzálněji dostupný zdroj energie*“ (Evropská komise 2016a: 4). Topos diverzifikace zdrojů energie tudíž směřuje jak navenek, tak dovnitř EU.

Specifickým zdrojem energie jsou obnovitelné zdroje energie (OZE), jejichž výhodu EU spatřuje zejména ve snížení závislosti na dovozu fosilních paliv (topos diverzifikace) a které jsou často prezentovány jako oblast, v níž se EU snaží dosáhnout pozice globálního lídra. Tato argumentační strategie, zde označená jako topos vůdcovství, odkazuje na vůli EU stát se globálním lídrem v oblasti OZE a technologických inovací. Podle komisaře Šefčoviče se má EU stát lídrem „*v přechodu na čisté energie ve snaze o záchranu naší planety a kvalitou života*“ (Evropská komise 2018b). Také podle zprávy Evropské komise (EK) o čistých energiích „*Evropa byla a je v čele celosvětového úsilí v boji proti změně klimatu, byla a je hnací silou vývoje obnovitelných zdrojů energie a představuje světovou špičku, pokud jde o energeticky účinná řešení pro průmysl, dopravu a budovy*“ (Evropská komise 2016d: 2). OZE dále přispívají k inovacím, dekarbonizaci a zvyšování zaměstnanosti v EU. Zároveň by však k navyšování podílu OZE podle EU nemělo docházet na úkor snižování nákladů na energii pro občany EU (Evropská komise 2018f).

Pro tlak na vytváření nových pracovních míst a snižování cen energií lze zavést novou argumentační strategii, která vyjadřuje silnou orientaci EU na výhody pro občany EU plynoucí z energetické spolupráce a potřebu chránit jejich zájmy – topos spotřebitele. Tento topos intenzivně prostupuje všemi aspekty energetické politiky. Základním cílem společné energetické politiky EU je „*zabezpečit energetické dodávky, zajistit, aby ceny energií nebyly brzdou pro konkurenceschopnost, chránit životní prostředí, zdokonalit energetické sítě*“ tak, aby každá země mohla přispět dle svých možností a aby nejvíce profitoval spotřebitel. Klíčová je důvěra spotřebitelů v energetické politiky a služby a v transparentní cenovou politiku (Evropská komise 2015c: 4). „*Spotřebitelé jsou základem energetické unie*“ (Evropská komise 2016a: 10), v níž „*je zranitelným spotřebitelům poskytována ochrana*“ (Evropská komise 2015d: 2). Také postupná modernizace a digitalizace trhu s energiemi je orientována především na užitek pro spotřebitele (Evropská komise 2018c) a rozvíjení společného energetického trhu je považováno za „*nejekonomičtější způsob, jak zajistit bezpečné a dostupné dodávky občanům EU*“ (Evropská komise 2018d). Zvláštní pozornost se věnuje fenoménu energetické chudoby a OZE, u nichž se zdůrazňuje, že nejde o zelenou politiku samu pro sebe, ale že jejich využití přinese pozitivita i pro spotřebitele, ať už jde o pracovní místa, inovace, nebo nízké ceny (Evropská komise 2016a).

Tabulka č. 1
Toposy a témata energetického diskurzu EU

Topos	Argumentační strategie	Témata
Spolupráce	Všechny členské státy by měly při vytváření společné evropské energetické politiky spolupracovat navzájem i s EU	Společná energetická politika EU, energetická unie, evropská bezpečnost, integrovaný energetický trh EU, import
Solidarita	Všechny členské státy by si měly důvěřovat a v případě nouze si pomáhat	Společná energetická politika EU, energetická unie, evropská bezpečnost, integrovaný energetický trh EU
Národní zájem	Všechny členské státy mají mít v rámci pravidel EU možnost volného uvážení, která jim umožní využít jejich specifického domácího potenciálu	Energetický mix
Diverzifikace	Všechny členské státy a EU mají usilovat o snížení závislosti na importech energie a zároveň o rozmanitost a zvyšování účinnosti domácích zdrojů energie	Energetický mix, energetická unie, import
Vůdcovství	EU se má stát globálním lídrem v oblasti OZE a technologických inovací	OZE
Spotřebitel	Všechny členské státy a EU mají vyvíjet tlak na výhody plynoucí z energetické spolupráce pro občany EU a chránit jejich zájmy	Společná energetická politika EU, energetická unie, integrovaný energetický trh EU, energetický mix

Zdroj: Autorka.

Čeští aktéři

Volební programy

Analýzu českého energetického diskurzu začneme žánrem volebních programů, v nichž politické strany zhmotňují své vize. Přestože volební programy při volbách do PS s výjimkou TOP 09, KDU-ČSL a v roce 2017 ANO explicitně neodkazují na Evropskou unii, znamená to, že je EU nerámují. Naopak lze jak tematicky, tak argumentačně vysledovat významné shody. Strany, které ve volbách do PS v letech 2013 a 2017 uspěly, zmiňují zejména energetickou bezpečnost, nutnost diverzifikace zdrojů a využívání OZE, jádra a uhlí, tedy témata s přímou návazností na EU. U všech témat je klíčová orientace na spotřebitele. V souladu s tím, jak topos spotřebitele využívá EU, české strany zdůrazňují slučitelnost rozvoje ekologických řešení se zachováním přijatelných cen energie. Jak píše ČSSD: „Podpoříme modernizaci průmyslu tak, aby došlo ke snížení jeho energetické náročnosti, přičemž zajistíme cenově dostupnou energii pro český průmysl“ (ČSSD 2013).

Také pro ANO platí, že „*cílem je mít energetiku, která je [...] ekologicky přijatelná a za rozumnou cenu*“ (ANO 2013). Podobně TOP 09 podmiňuje využívání OZE ohledem na zájmy spotřebitele (TOP 09 2013) a KSČM požaduje „*zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie, avšak bez dodatečného růstu cen energií pro spotřebitele*“ (KSČM 2013).

Využití OZE je velmi často prezentováno také jako možnost diverzifikace energetického mixu. Většina politických stran požadavky EU na zvyšování účinnosti a diverzifikaci zdrojů akceptuje a uznává nutnost omezit těžbu uhlí, ačkoli jde o politicky citlivé téma. ANO slibuje „*usilovat o rozvoj nízkoemisních zdrojů energie a spolu s tím prosazovat utlumení výroby elektrické energie vyrobené spalováním hnědého uhlí*“ (ANO 2013). Také ČSSD hodlá snížit „*pomocí kombinace dotačních programů spotřebu uhlí v domovních kotlích a topeništích*“ (ČSSD 2013). Podobně se KSČM zasazuje o „*prosazování ekologicky šetrných a finančně únosných způsobů získávání energie a snižování energetické náročnosti výroby i spotřeby ve všech oblastech*“ (KSČM 2013) a KDU-ČSL chce energetickou strategii postavit na „*stabilitě jaderné energie a ekonomickém využití obnovitelných zdrojů*“ a explicitně prosazuje tlak na zvyšování účinnosti a úspornosti energetiky a dodržování bezpečnostních standardů (KDU 2013). Strana TOP 09 se dokonce explicitně přiklání k neprolomení limitů těžby uhlí (TOP 09 2013). Jedinou stranou, která se proti OZE radikálně vymezuje, je ODS, jež upozorňuje na průmyslovou podstatu ČR, která nemůže „*hazardovat a předstírat, že obnovitelné zdroje závislé na počasí mohou být jediným stabilním zdrojem energie*“, a odmítá proto „*přijmout jakékoli další závazky k navýšení podílu výroby elektrické energie z obnovitelných zdrojů*“ (ODS 2013). Až na ODS se tedy strany s ohledem na OZE pohybují v mantinelech vymezených Evropskou unií. Všechny strany se rovněž shodují na požadavku snižovat závislost ČR na fosilních palivech včetně uhlí (počítají však nadále s jeho těžbou) a na navyšování podílu jádra, a to v souladu s požadavky EU.

Konsenzus panuje také o potřebě diverzifikovat zdroje energie partnerstvím s dalšími zeměmi. Ačkoli pouze TOP 09 zmiňuje spolupráci v rámci EU explicitně (TOP 09 2013), dokonce i ODS v souladu s prioritami EU tvrdí, že u dovozu surovin ze zahraničí je s ohledem na bezpečnost „*nezbytně nutné, abychom nebyli při jejich získávání závislí pouze na jednom státu či jedné přepravní cestě*“ (ODS 2013). Lze tedy konstatovat, že topos diverzifikace je českými stranami využíván v souladu s EU, a to jak ve svém vnitřním (s výjimkou ODS), tak vnějším rozměru.

S ohledem na topos spolupráce v rámci EU je u některých stran, zejména ANO, patrný posun mezi volbami v roce 2013 a 2017. Zatímco v roce 2013 vidí ANO zajištění bezpečnosti především ve výstavbě jaderných bloků (ANO 2013), o čtyři roky později již explicitně zmiňuje budování energetické unie a návaznost energetických sítí v EU tak, aby nedocházelo k výpadkům dodávek energie. Důraz na spolupráci v rámci EU je ještě silnější u TOP 09, a to konkrétně při zajišťování energetické bezpečnosti, vytváření strategických zásob, skladby energetického mixu a poskytování dostatečné kapacity přeshraničních přenosových soustav a produktodů (TOP 09 2017). Topos spolupráce v souladu s argumentací EU se tedy u českých politických stran v roce 2017 objevuje silněji než v předchozích volbách (ANO 2017).

Na spolupráci s EU strany logicky více odkazují v programech před volbami do Evropského parlamentu (EP). Vedle již zmíněných témat strany pozitivně hodnotí zejména liberalizaci evropského trhu v oblasti energetiky, rozvoj energetických sítí spojený s potenciálními úsporami pro spotřebitele (ANO 2014; KSČM 2014; KDU 2014c; ODS 2014) a zajištění bezpečnosti dodávek, na něž má ovšem kromě evropské spolupráce vliv také posílení využití jádra (ANO 2014; TOP 09 2014a; KSČM 2014; KDU 2014c). Topos spolupráce odpovídá argumentaci EU, jak je patrné například z programu KDU-ČSL, jejíž prioritou je společná energetická politika EU, která otevírá a liberalizuje trh s energiemi, a umožňuje tak snížit ceny energií a diverzifikaci zdrojů zmenšit závislost na importech z Ruska (KDU 2014c). Podobně podle ODS patří energetika „*mezi oblasti, kde evropská*

spolupráce na půdě Unie může významně pomoci členským státům“, a zejména pak zvýšit energetickou bezpečnost ČR, která je závislá na dovozech (ODS 2014).

Naopak kontroverzněji než v programech do PS jsou ve volbách do EP prezentovány cíle EU v ochraně klimatu a využití OZE, které podle ANO či ODS snižují evropskou konkurenceschopnost vůči zbytku světa (ANO 2014; ODS 2014). Nejde však o odmítnutí závazků EU jako takových, ale spíše o prioritu českých zájmů, jak vyplývá z argumentace ODS: „*Podporujeme zvyšování energetické účinnosti, ale nechceme z ní učinit nové náboženství, v jehož důsledku pouze poškodíme hospodářství evropských zemí a jejich konkurenceschopnosti [...]*“ (ODS 2014). Také cílem ANO je „*prosazovat vyváženou energetickou politiku EU, s ohledem na specifika ČR s odpovídajícím místem pro bezpečnou jadernou energetiku a těžbu uhlí*“ (ANO 2014). Topos národního zájmu je tak i přes

Tabulka č. 2
Toposy a témata ve volebních programech

Topos	Argumentační strategie	Témata
Spolupráce	ČR přispěje k rozvoji evropského energetického trhu, zejména aby se zabránilo výpadkům elektriny, ČR využije spolupráce v rámci EU ke snížení závislosti na dovozech	Společná energetická politika EU, energetická unie, evropská bezpečnost, integrovaný energetický trh EU, import
Solidarita	Nevyskytuje se	Nevyskytuje se
Národní zájem	ČR vyžaduje prostor pro volné uvážení, který jí umožní využít jejího specifického domácího potenciálu, zejména v oblasti jádra; SPD, zčásti ODS (specifické pro ČR): ČR se nemá podřizovat požadavkům EU, pokud poškozují české zájmy	Energetický mix
Diverzifikace	ČR bude usilovat o snížení závislosti na importech energie a zároveň o rozmanitost a zvyšování účinnosti domácích zdrojů energie v souladu se závazky vůči EU	Energetický mix, bezpečnost
Vůdcovství	EU se nemá stát globálním lídrem v oblasti OZE za cenu ztráty konkurenceschopnosti (specifické pro ČR)	OZE
Spotřebitel	ČR zajistí, že tlak na účinnost a rozvoj OZE nepoškodí zájmy občanů ČR, zejména nenavýší ceny energií	Energetický mix, integrovaný energetický trh EU

Zdroj: Autorka.

vyhrocenější rétoriku stále kompatibilní s dodržováním závazků vůči EU. Kladněji se k ochraně životního prostředí a snižování energetické náročnosti staví TOP 09 (2014a), KSČM (2014) a KDU-ČSL (2014c), jejichž argumentace je obdobná jako v domácích programech.

V kontextu OZE se objevuje i topos vůdcovství, který však na rozdíl od EU není pojímán jako žádoucí, ale naopak jako potenciálně problematický. Jak píše ANO, dokud neexistuje celosvětový konsenzus o ekologických závazcích v energetice, mohou působit jednostranná omezení EU kontraproduktivně, jelikož „*mohou dlouhodobě podvázat evropský růst se všemi důsledky*“ (ANO 2014). Dochází tak k argumentačnímu posunu oproti EU, ačkoli i EU podmiňuje rozvoj OZE zachováním konkurenceschopnosti.

Celkově z diskurzivní analýzy vyplývá, že EU ve volebních programech jako aktér figuruje jen zřídka, ovšem výčet témat i argumentačních strategií je na úrovni EU i ČR obdobný. Z hlediska argumentačních strategií je zřejmé přijímání faktu, že EU přichází i se závazky, které pro ČR nemusí být snadné implementovat (využití OZE). Většina stran je sice akceptuje, ovšem nikoli za cenu navyšování cen nebo zákazu využívání jádra. Důvodem opomíjení EU tedy patrně není, že by strany s energetickou politikou EU nesouhlasily, a proto ji zamlčují, ale spíše že s evropským přístupem souhlasí, avšak předpokládají, že voliče nezajímá nebo by jim souhlas s EU mohl uškodit. Ačkoli strany dávají najevo, že české zájmy jsou primární, s výjimkou SPD odmítající dodržovat legislativu EU (SPD 2017) se pohybují v rámci nastaveném Evropskou unií. Také EU podmiňuje ekologičnost a účinnost úsporností, orientuje se na spotřebitele a dodržování pravidel omezuje národními specifiky. Rovněž důraz na jádro a útlum uhlí je implicitně rámován závazky vůči EU, ačkoli jde o politicky citlivá témata. Nejvýraznějším rozdílem v argumentaci tak je, že české strany plánované kroky prezentují primárně jako český zájem, jakkoli omezený evropskými závazky, kdežto EU zdůrazňuje rozměr solidarity mezi členskými státy a vůdčí roli EU.

Vládní koncepce a plány

Po volbách mají politické strany možnost uplatnit své vize v praxi, a proto diskurzivní analýza pokračuje polem politických koncepcí a plánů. V programovém prohlášení vlády z února 2014 spadají priority v oblasti energetiky především do gesce Ministerstva průmyslu a obchodu ČR (MPO), které má za úkol snižování energetické náročnosti průmyslu, aktualizaci státní energetické a surovinové koncepce, zajištění energetické bezpečnosti státu a environmentální udržitelnosti energetiky při zachování přiměřených cen, účinnosti a konkurenceschopnosti. V tomto duchu je podpořena dostavba jaderných elektráren (JE) Dukovany a Temelín, jejichž ambicí je v budoucnu nahradit těžbu uhlí (Vláda 2014: 16). Totožné priority jako vládní prohlášení uvádí v kapitole o energetice také koaliční smlouva (Vláda 2013).

Argumentačně klade vláda důraz na topos spolupráce. Energetiku prezentuje jako jednu z prioritních oblastí evropské integrace a vyzdvihuje potenciál společné evropské energetiky. Konkrétně vláda slibuje, že „*se bude aktivně podílet na formulování energeticko-klimatické politiky Evropské unie tak, aby byla udržena konkurenceschopnost ekonomiky*“ (Vláda 2014: 16). Topos spolupráce je tedy v prohlášení obdobně jako ve volebních programech podmiňován zachováním zájmů ČR (topos národního zájmu) s tím, že prostor pro volné uvážení se vztahuje především na nastavení energetického mixu, kde ho sama EU uznává. Topos národního zájmu tak s toposem spolupráce není v rozporu, a přestože je u vládních strategií včetně souhrnných zpráv o jejich plnění zřetelná orientace na domácí prostředí, mají jasnou návaznost na EU. Například prolovení limitů je představeno jako opatření zajišťující zaměstnanost v regionu, ovšem zároveň jsou těžební limity vztaheny k tlaku na dekarbonizaci ze strany EU (Vláda 2017). Pravidla nastavená EU jsou ze strany ČR akceptována. Vládě rovněž „*jde o zachování energetických surovin i pro budoucí generace a hájení zájmu státu při stanovení podmínek těžby*“ (Vláda 2014: 27).

Zmíněné toposy tak doplňuje topos spotřebitele, a to jak v souvislosti s energetickým mixem, tak specificky ve vztahu k těžebním limitům.

Strategické zájmy v sektoru energetiky zpracovala vláda ve Státní energetické koncepci (SEK) z května 2015. Cílem SEK je zajištění spolehlivé, bezpečné a environmentálně příznivé energie za konkurenceschopné a přijatelné ceny pro spotřebitele, a to „v souladu s dlouhodobou energetickou strategií Evropské unie zaměřenou na dekarbonizaci, vysokou bezpečnost dodávek a konkurenceschopné ceny energie“ (MPO 2015g: 5). Také konkrétní priority SEK jako vyvážený energetický mix nebo zvyšování energetické účinnosti a bezpečnosti včetně velmi citlivě vnímaného prodloužení životnosti JE Dukovany jsou prezentovány v kontextu „účinné a akceschopné společné energetické politiky EU“ (Tamtéž: 59). Vláda tedy v SEK argumentačně vyzdvihuje potenciál spolupráce v rámci EU a své cíle podmiňuje dodržováním závazků vůči EU. Ačkoli však EU hraje v SEK důležitou roli, vidí ČR v jejím vlivu i možná rizika, konkrétně vynucování plnění klimaticko-energetických závazků, které může negativně ovlivnit státní rozpočet a hospodářství ČR nebo nekoordinovanou implementaci kapacitních mechanismů v EU (Tamtéž: 26–27). Topos spolupráce v prosazování společné energetické politiky je tak i v této odborné koncepci vyvážen důrazem na národní zájem v oblasti energetického mixu. Vliv EU nicméně není zpochybňován, přestože jsou uvedeny jeho limity.

Obdobné využití toposů vyplývá i z dalších strategických dokumentů, které rozpracovávají SEK, především z Národního akčního plánu pro chytré sítě (NAP SG), Národního akčního plánu jaderné energetiky (NAP JE) a Národního akčního plánu pro obnovitelné zdroje energie (NAP OZE). Ve všech dokumentech je klíčový topos spolupráce. Konkrétně cílem NAP SG je zabezpečit spolehlivý a bezpečný provoz sítí s ohledem na zvyšování energetické účinnosti, tedy v souladu s prioritami EU, kterým je třeba věnovat „maximální pozornost“ (MPO 2015e: 26). Rovněž NAP JE, který analyzuje rozvoj jaderné energetiky jakožto klíčového (a tedy politicky citlivého) zdroje energie pro ČR, odkazuje na požadavky EU; například ve věci státní garance investorům, které by musela schválit Evropská komise (MPO (2015f: 5). Jádro je také prezentováno jako zásadní nástroj, jak ČR přispívá k dekarbonizaci energetiky s cílem splnit své evropské a mezinárodní závazky v ochraně klimatu (Tamtéž: 15).

Topos spolupráce určuje i vyznění NAP OZE, jehož cílem je snížit závislost ČR na fosilních palivech, a to v souladu s legislativou EU. V této strategii však dodržování závazků vůči EU explicitně limituje topos národního zájmu. Ačkoli je totiž NAP OZE koncipován tak, aby cíle stanovené pro ČR „naplnil a překročil“ (MPO 2015d: 3), požadavky na využití OZE jsou ze strany ČR zároveň kritizovány jako nerealistické. V dubnu 2017 například výbor pro evropské záležitosti PS projednával zimní energetický balíček a shledal v něm „vážné rozpory s principem subsidiarity a proporcionality“. Kontroverze vzbudil zejména bod o přenosu kompetencí na regionální provozní centra, který dle ČR nedoprovází přenos zodpovědnosti – centra by tak ovlivňovala národní soustavy, které by však za rozhodnutí nadále zodpovídaly. Tento bod vnímá ČR jako zásah do suverenity a nesouhlasí s ním (MPO 2017c). Tematicky tedy koncepční materiály ČR vycházejí z priorit EU, což je vzhledem k závazkům plynoucím z členství pochopitelné. Jak však vyplývá z uvedených citací, EU rámuje český politický diskurz také argumentačně. Konkrétně převažují toposy spolupráce a diverzifikace, které jsou zejména v oblasti OZE vyvažovány důrazem na národní zájem ČR, vždy však v hranicích vymezených EU.

Obdobná argumentační schémata lze vypočítat i v zápisech z jednání rady vlády pro energetickou a surovinovou strategii České republiky, která je na MPO úzce navázána. V období 2013–2017 se na radě vlády projednávala řada témat souvisejících s EU (MPO 2017b), například neúspěšné plnění směrnice EIA (*Environmental Impact Assessment* – Vyhodnocení vlivů na životní prostředí), zejména s ohledem na konkurenceschopnost ČR v EU a čerpání dotací (MPO 2014c), dále nařízení pro transevropské energetické sítě (MPO 2014a), energetická bezpečnost, dostavba jaderných elektráren, formulace SEK,

„letní energetický balíček“ EK, sdělení EK o energetické účinnosti, hlubší integrace národních trhů nebo balíček EK k oběhovému hospodářství (MPO 2015a, 2015b, 2015c). Z hlediska argumentačních strategií dominoval topos spolupráce, tedy povinnost dostát požadavkům EU, a zároveň byl zdůrazňován pozitivní vliv evropské energetické spolupráce na ČR a její občany (topos spotřebitele; viz MPO 2014a, 2014c, 2015a, 2015b, 2015c). Největší kontroverze vzbudily požadavky na snižování emisí, které byly podmínovány zachováním konkurenceschopnosti a zájmů ČR (MPO 2014b). Konkrétně v letech 2016 a 2017 se rada vlády usnesla, že nesouhlasí s prodloužením povinných úspor o 1,5 % do roku 2030. Její členové se přikláněli spíše k motivačnímu než direktivnímu postupu. Diskutovalo se rovněž o energetické efektivitě a regionálních operačních centrech, která by nenesla odpovědnost za svá rozhodnutí (viz výše – MPO 2016; MPO 2017a). Jelikož je v tomto bodě jako problematická vnímána spíše závaznost/direktivnost povinností než jejich samotný obsah, lze zavést nový topos, a to topos nezávaznosti. Tento topos lze interpretovat tak, že v případě nesouhlasu ČR se závazky vůči EU nedojde k přímému odmítnutí plnění, ale hledá se jakási střední cesta, jak dát najevo nespokojenost, avšak zároveň neporušit daná pravidla.

Tabulka č. 3
Toposy a témata v politických koncepcích

Topos	Argumentační strategie	Témata
Spolupráce	ČR přispěje k rozvoji evropského energetického trhu, ČR využije spolupráce v rámci EU ke snížení závislosti na dovozech	Společná energetická politika, energetický mix, import
Solidarita	Nevyskytuje se	Nevyskytuje se
Národní zájem	ČR vyžaduje prostor pro volné uvážení, který jí umožní využít specifického domácího potenciálu, zejména v oblasti jádra	Energetický mix
Diverzifikace	ČR bude usilovat o snížení závislosti na importech energie a zároveň o rozmanitost a zvyšování účinnosti domácích zdrojů energie v souladu se závazky vůči EU	Energetický mix
Vůdcovství	Nevyskytuje se	Nevyskytuje se
Spotřebitel	ČR zajistí, že tlak na účinnost a rozvoj OZE nepoškodí zájmy občanů ČR, zejména nenavýší ceny energií	Společná energetická politika, energetický mix
Nezávaznost (specifické pro ČR)	ČR neodmítá závazky EU, avšak preferuje jejich indikativnost před direktivností	Energetický mix

Zdroj: Autorka.

Jak vyplývá ze shrnutí obsahu koncepcí a plánů, tematicky pokrývají celé spektrum evropských iniciativ. EU rámuje jak obecné vládní iniciativy, tak odborný diskurz v rámci MPO a rady vlády. Expertní dokumenty jsou ovšem podrobnější a na EU odkazují explicitněji. Ačkoli je EU ve všech případech vnímána jako hlavní aktér, lze vypozařovat rozdíl v argumentaci mezi obecnými vládními koncepcemi, které spolupráci s EU vyvažují důrazem na národní zájem, a odbornými dokumenty, v nichž dominuje topos spolupráce (i tak kontroverzní požadavky jako EIA jsou v podstatě přijímány jako danost, respektive povinnost, kterou je nutné se zabývat, jinak budou zájmy ČR poškozeny). I v rozhodování o energetickém mixu, kde EU ponechává značný prostor pro volné uvážení, je topos národního zájmu v podstatě nahrazován méně vyhraněným toposem nezávaznosti.

Vyjádření politiků

Od politických programů a strategií, které oficiálně definují priority a plány politických stran, se může lišit pole politické komunikace, tedy to, jak se představitelé k energetice vyjadřují a jak komentují aktuální dění. Tato kapitola je založena na stenografických záznamech relevantních interpelací a na projevech a vyjádřeních zástupců parlamentních politických stran. Z tematické analýzy vyplývá, že čeští politici nejčastěji komentují energetickou bezpečnost, klimatickou politiku EU a energetický mix. Z hlediska argumentačních strategií využívají vládní strany u témat energetické politiky a bezpečnosti primárně topos spolupráce. Podle premiéra Bohuslava Sobotky (ČSSD) musí EU „*bezpodmínečně posilovat svoji energetickou bezpečnost a být připravena na případné geopolitické výkyvy. I proto v Evropě uslujujeme o vytvoření Energetické unie*“, která má stát „*na principech odpovědnosti, solidarity, důvěry a transparentnosti*“ (ČSSD 2015b) a kterou premiér pokládá „*za důležitý krok směrem k moderní, konkurenceschopné a diverzifikované energetice*“ (ČSSD 2015a). Premiér tak na rozdíl od politických programů a koncepcí explicitně hovoří nejen o spolupráci, ale i solidaritě a důvěře, a argumentačně tak ČR přibližuje diskurzu EU. Také europoslanec zvolený za TOP 09 Luděk Niedermayer považuje „*energetickou bezpečnost nejen za otázku vnitrostátních předpisů, ale hlavně za úkol pro celou Evropu*“ (TOP 09 2014b). Zároveň uznává, že „*[p]osilování pravomocí unie je mnohdy rozumné (energetika, kapitálový trh), leč občany ne vždy vítané*“ (Niedermayer 2015). Spolupráce na úrovni EU hraje při zajišťování energetické bezpečnosti nezastupitelnou roli také z hlediska importů. Premiér Sobotka při interpelacích vyzdvihl roli EU při vyjednávání dohody mezi Ruskem a Ukrajinou (PSP 2014c). V podobném duchu zmiňují zástupci KDU-ČSL závislost na dovozech z Ruska, kterou je nutné vybalancovat spoluprací na půdě EU. Slovy vicepremiéra Pavla Bělobrádka: „*slíbený vznik energetické unie nám umožní snížit závislost a posílí naši vyjednávací pozici*“ (Bělobrádek 2015). Podobně argumentují senátor Václav Hampl (KDU 2015b) a europoslanci Michaela Šojdřová (KDU 2015c) a Pavel Svoboda (KDU 2014b).

Naopak podle europoslance Evžena Tošenovského (ODS) energetická unie ohrozí právo ČR na určení vlastního energetického mixu. Jak říká: „*V takovém případě bychom debatu o posílení jaderné energetiky mohli rovnou ukončit a stali bychom se závislími na nevýhodném dovozu energie z jiných států*“ (ODS 2015). Člen předsednictva SPD Radek Rozvoral dokonce tvrdí, že pokud nebude ve vztahu k EU v oblasti energetické bezpečnosti zajištěna plná suverenita, je třeba vyhlásit referendum o vystoupení (Rozvoral 2017). Kritická je také KSČM, která plány na energetickou unii spojuje zejména s eliminací energetické chudoby. Zatímní (dotační) snahy EU o její eliminaci se však podle ní míjejí účinkem (KSČM 2017a) a energetická unie se europoslankyní Kateřině Konečné jeví spíše jako soubor „*silných slov a velkých vizí*“ s nejasným financováním, který spíš než veřejnému dobru bude sloužit „*ke generování zisku ve prospěch monopolů a nadnárodních společností*“ (Konečná 2016b). Před evropskou spoluprací se upřednostňují bilaterální vztahy s Ruskem nebo Čínou (Konečná 2016a). Argumentačně tedy existuje značný rozpor mezi vládními stranami spolu s TOP 09, které energetickou bezpečnost jasně prezentují

v kontextu EU, kladou důraz na topos spolupráce, a slovy premiéra dokonce na solidari-
tu a vzájemnou důvěru, a na druhé straně opozicí, která v energetické unii vidí ohrožení
suverénního rozhodování ČR, a topos národního zájmu tak prezentuje jako nekompatibilní
se závazky vůči EU, což je argumentace, která se u EU ani u vládních stran nevyskytuje.

Kromě energetické bezpečnosti se topos spolupráce výrazně projevuje u tématu klima-
tických závazků a zvyšování efektivity zdrojů. Vládními stranami je tento topos využíván
v souladu s EU s tím, že základ naplnění klimatických závazků EU spatřují primárně v ja-
derné energetice. Premiér Sobotka pozici jádra shrnul následovně: „*Bez jádra [by] ně-
které členské státy, mezi nimi ČR nebo třeba také Slovensko, neměly šanci naplnit kli-
matické závazky EU*“ (ČSSD 2017b). S odkazem na EU dodal, že „[n]ejsme energetický
ostrov. Vnímáme dění v Evropské unii, neboť i tam energetika čelí novým výzvám“ (ČSSD
2017a) a že „*je potřeba hledat efektivní řešení, která budou respektovat právní rámec
EU*“ (ČSSD 2017b). Sobotka však neopomíjí dodat, že cílů EU nelze dosáhnout na úkor
konkurenceschopnosti ČR a že harmonizace jaderných technologií na úrovni EU nesmí
potlačit výhody národních řešení a jejich diverzitu, kterou nesmí svazovat „*příliš rigid-
ními pravidly, ale naopak využít to nejlepší z každého řešení*“ (ČSSD 2017b). Jaderné
energetiky jakožto stabilního zdroje se zastává také ministr Jan Mládek (ČSSD), který
jádro vnímá i v širším evropském kontextu jako nedílnou součást evropského energe-
tického mixu a zdůrazňuje význam přeshraniční spolupráce (ČSSD 2016b).

Ve prospěch jádra, ačkoli nemusí být finančně výhodné, se vyslovuje také vicepremiér
Bělobrádek: „*Budeme to muset budovat i za cenu, že to bude nerentabilní, ale je to otázka
strategická i bezpečnostní*“ (KDU 2014a). Jádro podporuje i KSČM, která klade velký
důraz rovněž na udržitelnost energetiky a ochranu životního prostředí v oblastech se sil-
ným průmyslem (KSČM 2017b). Ani pro europoslance Niedermayera zvýšení limitů na
OZE a účinnost zdrojů nepředstavuje problém, ačkoli i TOP 09 zdůrazňuje zachování
konkurenceschopnosti ČR (Niedermayer 2015). Celkově působí argumentace zástupců
politických stran v oblasti zachování jádra a nenavyšování podílu OZE uměřeně. Strany
akceptují požadavky EU (topos spolupráce), ovšem stále obhajují určitý prostor pro fle-
xibilitu ČR (topos národního zájmu). Pouze ODS s klimatickými závazky EU výslovně
nesouhlasí, kritizuje navýšení energetické účinnosti, které si vyžádá miliardové investice
(ODS 2017b), a odmítá trh s emisními povolenkami i regionální operační centra, která by
mohla vést k zákazu jádra v ČR (ODS 2017a). Zásadní je podle europoslance Tošenov-
ského zachování energetické soběstačnosti ČR, kterou mohou zajistit pouze domácí zdro-
je, jádro a uhlí (Tošenovský 2014). Topos národního zájmu je tedy u ODS opět prezentov-
ván jako nekompatibilní s politikou EU.

Jádro je v souvislosti s klimatickými závazky prezentováno explicitně jako alternativa
uhlí na cestě k nízkouhlíkové energetice (ČSSD 2016a), jelikož podle ministra Mládky
„[p]otenciál rozvoje obnovitelných zdrojů je z hlediska geografické polohy ČR přirozeně
limitován, navíc naráží na naše ekonomické možnosti“ (Mládek 2016). V souvislosti s de-
karbonizací a diverzifikací se během zkoumaného vládního období diskutovalo rovněž
o limitech těžby uhlí. Vláda rozpracovala čtyři možné scénáře, mezi nimiž preferovala ja-
kousi střední cestu s tím, že za primární zdroj do budoucna považuje jádro, nikoli uhlí.
Ačkoli debaty o uhlí nebyvaly explicitně zasazeny do evropského kontextu, snaha dostat
požadavku EU na dekarbonizaci (a tedy topos spolupráce) je v nich patrná (PSP 2015a,
2015c).

Argumentačně vyvolal největší kontroverze mezi dodržováním pravidel EU a zacho-
váním národních zájmů ČR takzvaný klimaticko-energetický balíček, který se energe-
tického mixu úzce dotýká. Premiér Sobotka požadoval, „*aby výsledek dohody o klimatickém
balíčku na úrovni Evropské unie byl sice dostatečně ambiciózní z hlediska ochrany kli-
matu a životního prostředí, ale současně aby zohlednil potřebu udržení konkurence-
schopnosti českého průmyslu*“, což se podle něj podařilo (PSP 2014b). Konkrétně využití
OZE Sobotka komentoval slovy, že „*je vláda připravena postupovat velmi opatrně*“,

což vystihuje vládní přístup, který OZE neodmítá, ale zároveň tvrdí, že jejich využití musí mít pro ČR jasné limity, aby se negativně neprojevovalo na fungování průmyslu a cenách energií (PSP 2015b). Opatrnější byl ministr Mládek, který se sice přiklonil k variantě „snižování emisí skleníkových plynů ve výši 35 % oproti úrovni roku 1990“, jelikož tento cíl je kompatibilní s rozvojem jádra, avšak podporu OZE ve výši 27 % připustil pouze jako indikativní s tím, že „ČR je proti dalším ambiciózním cílům, neboť přestože energetické

Tabulka č. 4
Toposy a témata v politické komunikaci

Topos	Argumentační strategie	Témata
Spolupráce	ČR přispěje k rozvoji evropského energetického trhu, ČR využije spolupráce v rámci EU ke snížení závislosti na dovozech	Společná energetická politika, energetický mix, import
Solidarita	Všechny členské státy by si měly důvěřovat a v případě nouze si pomáhat	Evropská bezpečnost, energetická unie
Národní zájem	Vláda: ČR vyžaduje prostor pro volné uvážení, který jí umožní využít jejich specifického domácího potenciálu, zejména v oblasti jádra; ODS, SPD (specifické pro ČR): ČR se nemá podřizovat požadavkům EU, pokud poškozují české zájmy	Energetický mix, energetická unie
Diverzifikace	ČR bude usilovat o snížení závislosti na importech energie a zároveň o rozmanitost a zvyšování účinnosti domácích zdrojů energie v souladu se závazky vůči EU	Energetický mix, bezpečnost
Vůdcovství	EU se nemá stát globálním lídrem v oblasti OZE za cenu ztráty konkurenceschopnosti (specifické pro ČR)	OZE
Spotřebitel	ČR zajistí, že tlak na účinnost a rozvoj OZE nepoškodí zájmy občanů ČR, zejména nenavýší ceny energií	Společná energetická politika, energetický mix
Nezávaznost (specifické pro ČR)	ČR neodmítá závazky EU, avšak preferuje jejich indikativnost před direktivností	Energetický mix

Zdroj: Autorka.

úspory patří k prioritám naší energetické politiky, v případě konkrétních závazných cílů může jejich splnění přinést nedozírné náklady“ (PSP 2014a). Topos spolupráce je zde opět podmíněn národními zájmy, respektive nezávazností, ovšem dodržování závazků vůči EU není zpochybněno.

Topos spolupráce se projevil i v tak kontroverzním tématu, jakým bylo EIA. Vládní zástupci zdůrazňovali, že EIA je naprostou prioritou, a v podstatě uznávali, že vina za komplikace je na straně ČR (ovšem zejména vlád minulých, nikoli té současné), která má zastaralou legislativu, již nebyla za deset let schopna harmonizovat s EU. Ministr Richard Brabec (ANO) své předchůdce v úřadu dokonce označil za jednoznačné pachatele stávajících potíží a několikrát zmínil argument Evropské komise: „[p]okud chcete naše peníze, musíte akceptovat naše podmínky“ (PSP 2016a). Teprve v červnu 2016 mohl premiér Sobotka přednést závěry vyjednávání s Evropskou komisí, totiž že České republice bylo umožněno pro již připravené klíčové dopravní stavby využít speciální zákon pro posouzení vlivu na životní prostředí (PSP 2016b).

Okrajově politici v oblasti OZE zmiňují topos vůdcovství, ovšem stejně jako ve volebních programech spíše skepticky s ohledem na potenciální snížení konkurenceschopnosti EU než ambiciózně jako v případě evropského diskurzu. Jak podotýká poslanec Ondřej Benešík, EU nesmí být ve snižování energetické náročnosti a znečišťování sama, jinak by znevýhodnila svou globální konkurenceschopnost (KDU 2015a).

Hlavní témata, kterým se pole politické komunikace věnuje, tedy energetická bezpečnost, klimatické závazky a energetický mix, jsou přímo navázána na evropský kontext. Argumentačně vládní strany a TOP 09 vidí v energetické spolupráci na úrovni EU přínosy (topos spolupráce), ačkoli si ponechávají prostor pro flexibilitu v oblasti využití OZE a jádra. Premiér Sobotka dokonce užívá topos solidarity a důvěry, který se ve volebních programech ani oficiálních materiálech neobjevuje, ale který pole politické komunikace diskurzivně přibližuje k Evropské unii. Ta je vnímána jako samostatný aktér a argumentačně jsou EU a česká vláda v souladu s tím, že k českým specifikům patří například silný důraz na využití jádra jako zdroje diverzifikace. Pouze v diskurzu některých opozičních stran, zejména ODS a SPD, působí EU jako protihráč ČR, vůči němuž se naši politici mají vymezovat. Při interpretaci zajištění národního zájmu tak dochází k rozporu s EU a vládními stranami, kde je tento topos kompatibilní se spoluprací.

ZÁVĚR

Tato studie analyzuje zatím opomíjený aspekt evropských energetických vztahů, totiž aktérství EU v politickém diskurzu členských států. Na příkladu ČR bylo ukázáno, že EU explicitně rámuje zejména žánr odborných politických koncepcí a pole politické komunikace. Jako aktér je pojímána skutečně EU jako taková, případně se odkazuje na Evropskou komisi jako jejího zástupce (zejména ve věci legislativy, kterou Evropská komise navrhuje). Evropské rámování se implicitně promítá také do žánru volebních programů a obecných vládních dokumentů. Z hlediska reprezentace relevantních aktérů se tak zdá, že zatímco ve volebních programech je EU potlačována, v praktických plánech a iniciativách je prezentována jako iniciátor naprosté většiny změn. Přestože strany zřejmě neshledávají evropský rozměr pro voliče atraktivním a na EU výslovně neodkazují, Evropské unii se témata i toposy rámovat daří. Tematická úroveň analýzy ukázala, že hlavní energetická témata odpovídají prioritám EU. Ve všech polích a žánrech a u všech stran se zmiňuje energetický mix (zejména jádro, OZE a uhlí), klimatické závazky vůči EU a energetická bezpečnost. Nejpodrobněji se evropským tématům věnuje žánr odborných koncepcí, který odkazuje v zásadě na všechny aspekty evropské energetické politiky. Přestože jsou témata směrem k voličům prezentována často především s ohledem na český kontext a české zájmy, evropská dimenze je vždy alespoň implicitně přítomna (například prolomení limitů a jeho vliv na zaměstnanost v ČR, ale zároveň jeho návaznost na dekarbonizaci jako požadavek EU).

Také argumentační strategie se na úrovni ČR a EU v zásadě shodují, přičemž strany jsou v argumentaci konzistentní (jak v čase, tak napříč žánry). Využití toposů spolupráce a diverzifikace českými stranami odpovídá argumentaci EU s tím, že ČR zdůrazňuje česká specifika, zejména využití jádra jako součásti energetického mixu. Právě v této oblasti je však EU poměrně benevolentní, a také topos národního zájmu je tudíž využíván v hranicích nastavených EU. Výjimkou jsou ODS a SPD, které sice EU jako aktéra vnímají a evropská témata přejímají, avšak argumentačně se od EU v chápání národního zájmu odchyľují. Obdobná u EU a ČR je také orientace na spotřebitele, zejména na zachování nízkých cen a dostupnost energií. Oproti evropskému diskurzu se v argumentaci ČR téměř nevyskytuje pouze topos solidarity a sporadické jsou odkazy na vůdcovskou roli EU (tento topos je navíc spíše zpochybňován). Tyto odchylky podporují výše zmíněnou interpretaci, že strany Evropskou unii jako aktéra vnímají, většinou ji akceptují a své závazky vůči ní plní, a to i ty, které jsou vnímány jako problematické (EIA, OZE), avšak přesto je jednání ČR vedeno především českými zájmy a užitek plynoucím ze spolupráce, nikoli solidaritou vůči dalším členským státům či důvěrou vůči institucím EU. V souladu s tímto postojem se v českém diskurzu objevuje specifický topos nezávaznosti, který vyjadřuje ochotu plnit požadavky EU, ovšem za podmínky, že budou spíše indikativní než direktivní a ČR bude mít dostatek prostoru pro volné uvážení.

Tabulka č. 5
Shrnutí aspektů aktérství EU v dílčích žánrech diskurzu

	Volební programy	Vládní koncepce a plány	Vyjádření politiků
EU vnímána jako hlavní aktér	ZČÁSTI	ANO	ANO
Rámování EU – témata	ANO	ANO	ANO
Rámování EU – toposy	ANO	ANO	ANO*
EU jako rámuující aktér	ZČÁSTI	ANO	ANO

Zdroj: Autorka.

* S výjimkou SPD a částečně ODS.

V návaznosti na teoretickou kapitulu tedy lze konstatovat, že EU je ve všech žánrech s výjimkou volebních programů (zde jen zčásti) pojmána jako hlavní aktér (ať pozitivní, nebo negativní) a tematicky a argumentačně lze mezi ČR a EU i přes česká specifika (velký důraz na jádro, posun v interpretaci toposu vůdcovství nebo opomíjení solidarity) v zásadě identifikovat shodu. Zásadním zjištěním, které doplňuje dosavadní výzkum, tak je, že rámování EU závisí spíše na analyzovaném žánru (komunikace s voliči versus odborná koncepce) než na tématu energetiky (rámována je jak vnitřní, tak vnější dimenze) či postoji k evropským prioritám (rámování probíhá i při nesouhlasu). Studium rámování tak svým důrazem na diskurz vhodně doplňuje výzkum soustředící se na faktické (ne)plnění závazků vůči EU, jelikož poukazuje na to, že aktérství EU se může projevovat také implicitně a nemusí být na první pohled zřejmé.

¹ Diskurz je v DHA oproti textu definován jako abstraktnější. Zatímco diskurz se vztahuje k obecným vzorcům a strukturám komunikace, text je konkrétní realizací těchto vzorců a struktur. Jinými slovy, diskurz lze vnímat jako sociální proces, na jehož základě se (jazykově nebo symbolicky) utvářejí významy, text je konkrétním výsledkem takového procesu (Reisigl – Wodak 2009: 89–90).

² V návaznosti na Bourdieuovo pojetí pole.

³ Na tomto místě je nutné zmínit limity korpusu dat, jelikož autorka neměla přístup k tajným jednáním o energetice, ale pouze k běžně přístupným dokumentům a vyjádřením. I přes toto omezení je analýza vypovídající minimálně v tom smyslu, že ukazuje, jak EU téma rámuje ve veřejně přístupném diskurzu, který je pro veřejnost zásadní.

⁴ Všechny přímé citace jsou přežaty z oficiálního překladu podkladů EU do češtiny. Pokud není český překlad dostupný, pořídila překlad z angličtiny do češtiny autorka.

Literatura

- Aydin, Umut (2014): Issue framing in the European Commission: State aid policy and the single market. *Comparative European Politics*, Vol. 12, No. 2, s. 141–159, <<https://doi.org/10.1057/cep.2012.36>>.
- Bain, Jessica – Greenland, Bérengère – Knodt, Michèle – Nielsen, Louise (2017): A polyphonic marketplace: Images of EU external energy relations in British, French and German media discourses. *Comparative European Politics*, Vol. 15, No. 1, s. 115–134, <<https://doi.org/10.1057/cep.2016.16>>.
- Braun, Jan (2011): *EU Energy Policy Under the Treaty of Lisbon Rules: Between a New Policy and Business as Usual*. SSRN Scholarly Paper No. ID 2001357. Rochester, NY: Social Science Research Network, <<https://papers.ssrn.com/abstract=2001357>>.
- Bretherton, Charlotte – Vogler, John (1999): *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge.
- Carta, Caterina (2015): The swinging “we” Framing the European Union international discourse. *Journal of Language and Politics*, Vol. 14, No. 1, s. 65–86.
- Cosgrove, C. A. – Twitchett K. J. (eds., 1970): *The New international actors: The United Nations and the European Economic Community*. London: Macmillan.
- Černoč, Filip (2011): *Energetická politika EU a energetické zájmy ČR*. Disertační práce, Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, <https://is.muni.cz/th/65444/fss_d/>.
- Eikeland, Per Ove (2011): The Third Internal Energy Market Package: New Power Relations among Member States, EU Institutions and Non-state Actors? *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 2, s. 243–263.
- Entman, Robert M. (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, Vol. 43, No. 4, s. 51–58.
- Gibbs, Graham (2018). *Analyzing Qualitative Data*. Los Angeles: SAGE.
- Hill, Christopher (1993): The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe’s International Role. *JCMS*, Vol. 31, No. 3, s. 305–28.
- Chaban, Natalia – Holland, Martin (2015): Theorizing and framing ‘Normative Power Europe’: Asian journalists’ comparative perspectives. *Asia Europe Journal*, Vol. 13, No. 3, s. 285–296.
- Jupille, Joe – Caporaso, J. A. (1998): States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics. In: Rhodes, Carolyn (ed., 1998): *The European Union in the World Community*. London: Rienner.
- Kratochvíl, Petr (2011): Integrační teorie a neschopnost studovat aktérství: Změna konečně na obzoru? *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 4, s. 5–9.
- Kratochvíl, Petr (ed., 2013): *The EU as a Political Actor: The Analysis of Four Dimensions of the EU’s Actorness*. Baden-Baden: Nomos.
- Kratochvíl, Petr – Cibulková, Petra – Beník, Michal (2011): The EU as a ‘Framing Actor’: Reflections on Media Debates about EU Foreign Policy. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 2, s. 391–412.
- Kratochvíl, Petr – Novák, Ondřej – Pojerová, Petra (2011): EU jako aktér: analýza „rámování“ jako součásti aktérství Evropské unie. *Současná Evropa*, Vol. 2011, No 1, s. 3–16.
- Krzyżanowski, Michał (2015): International leadership re-/constructed? Ambivalence and heterogeneity of identity discourses in European Union’s policy on climate change. *Journal of Language and Politics*, Vol. 14, No. 1, s. 110–133.
- Mediterranean Politics (2018): *Mediterranean Politics*, Vol. 23, No. 1.
- Mišík, Matúš (2015): The influence of perception on the preferences of the new member states of the European Union: The case of energy policy. *Comparative European Politics*, Vol. 13, No. 2, s. 198–221, <<https://doi.org/10.1057/cep.2013.9>>.
- Mišík, Matúš (2016): On the way towards the Energy Union: Position of Austria, the Czech Republic and Slovakia towards external energy security integration. *Energy*, Vol. 111, s. 68–81.
- Molis, Arūnas – Vaišnoras, Tomas (2014): Energy Security Through Membership in Nato and the EU: Interests and Achievements of Lithuania. *Lithuanian Foreign Policy Review*, No. 32, s. 13–32.
- Nilsson, Måns (2011): Changing the decision space: European policy influences on energy policy and systems change in Sweden. *Public Administration*, Vol. 89, No. 4, s. 1509–1525, <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2011.01946.x>>.
- Rein, Martin – Schön, Donald (1991): Frame-Reflective Policy Discourse. In: Wagner, Peter – Weiss, Carol Hirschon – Wittrock, Björn – Wollmann, Hellmut (eds.): *Social Sciences and Modern States: National Experiences and Theoretical Crossroads*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reisinger, Martin (2014): Argumentation Analysis and the Discourse-Historical Approach: A Methodological Framework. In: Hart, Christopher – Cap, Piotr (eds.): *Contemporary Critical Discourse Studies*. London: Bloomsbury, s. 67–96.

- Reisigl, Martin – Wodak, Ruth (2009): The discourse-historical approach (DHA). In: Wodak, Ruth – Meyer, Michael (eds): *Methods for Critical Discourse Analysis*. 2nd revised edition, London: Sage, s. 87–121.
- Rosamond, Ben (2000): *Theories of European Integration*. Houndmills: Macmillan.
- Senninger, Roman – Wagner, Markus (2015): Political parties and the EU in national election campaigns: Who talks about Europe, and how? *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 6, s. 1336–1351.
- Schmidt-Felzmann, Anke (2011): EU Member States' Energy Relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies. *Geopolitics*, Vol. 16, No. 3, s. 574–599.
- Siddi, Marco (2016): The EU's Energy Union: A Sustainable Path to Energy Security? *The International Spectator*, Vol. 51, No. 1, s. 131–144.
- Sjöstedt, Gunnar (1977): *External Role of the European Community*. Farnborough: Saxon House.
- Solorio, Israel (2011): Bridging the Gap between Environmental Policy Integration and the EU's Energy Policy: Mapping out the 'Green Europeanisation' of Energy Governance. *Journal of Contemporary European Research*, Vol. 7, No. 3, s. 396–415.
- Szulecki, Kacper – Westphal Kirsten (2014): The Cardinal Sins of European Energy Policy: Nongovernance in an Uncertain Global Landscape. *Global Policy*, Vol. 5, No. 1, s. 38–51.
- Tichý, Lukáš – Binhac, Petr (2012): Česká debata o vnější dimenzi energetické bezpečnosti a národní zájem. *Středoevropské politické studie*, Vol. 14, No. 1, s. 90–128.
- Tichý, Lukáš – Odintsov, Nikita (2016): Energy Security of the European Union and its Relations with Iran. *Obrana a strategie (Defence and Strategy)*, Vol. 15, No. 2, s. 5–30, <<https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2011.01946.x>>.
- Tosun, Jale – Biesenbender, Sophie – Schulze, Kai (eds., 2015): *Energy Policy Making in the EU: Building the Agenda*. London: Springer-Verlag London.
- Wodak, Ruth – Krzyżanowski, Michał (2008): *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan.

Dokumenty

- ANO (2013): Resortní program. <<https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/program/volby-2013/resortni-program/>>.
- ANO (2014): Náš program pro volby do Evropského parlamentu. <<https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/euro-volby/detailni-program/>>.
- ANO (2017): Ted' nebo nikdy. <<https://www.anobudelip.cz/file/ecee/2017/09/program-hnuti-ano-pro-volby-do-poslanecke-snemovny.pdf>>.
- Bělobrádek, Pavel (2015): Nebojme se Ruska, bojme se naší slabosti. <<https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2015/nebojme-se-ruska,-bojme-se-nasi-slabosti>>.
- ČSSD (2013): Volební program ČSSD. <https://www.cssd.cz/data/files/volebni_program.pdf>.
- ČSSD (2015a): Premiér B. Sobotka jednal na zasedání Evropské rady o podobě energetické unie. <<https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/premier-b-sobotka-jednal-na-zasedani-evropske-rady-o-podobе-energeticke-unie/>>.
- ČSSD (2015b): Premiér Sobotka: Vytvoření energetické unie je potřebné pro udržení energetické bezpečnosti EU. <<https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/premier-sobotka-vytvoreni-energeticke-unie-je-potrebne-pro-udrzeni-energeticke-bezpecnosti-eu/>>.
- ČSSD (2016a): J. Mládek: Stát nemůže nechat své občany spát pod mostem. <<https://www.cssd.cz/media/cssd-v-mediich/j-mladek-stat-nemuze-nechat-sve-obcany-spat-pod-mostem/>>.
- ČSSD (2016b): Ministr Jan Mládek se zúčastnil Evropského jaderného fóra v Bratislavě. <<https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/ministr-jan-mladek-se-zucastnil-evropskeho-jaderneho-fora-v-bratislave/>>.
- ČSSD (2017a): Premiér Bohuslav Sobotka vystoupil na konferenci Prague European Summit. <<https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/premier-bohuslav-sobotka-vystoupil-na-konferenci-prague-european-summit/>>.
- ČSSD (2017b): Premiér Sobotka se zúčastnil 12. ročníku Evropského jaderného fóra. <<https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/premier-sobotka-se-zucastnil-12-rocniku-evropskeho-jaderneho-fora/>>.
- Evropská komise (2015a): Balíček opatření k Energetické unii. <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1bd46c90-bdd4-11e4-bbe1-01aa75ed71a1.0019.01/DOC_1&format=PDF>.
- Evropská komise (2015b): Evropská strategie energetické bezpečnosti. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0330&from=EN>>.
- Evropská komise (2015c): *Politiky Evropské unie: Energetika*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie.
- Evropská komise (2015d): Realizace nové politiky pro spotřebitele energie. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0339&from=EN>>.
- Evropská komise (2016a): Clean Energy For All Europeans. <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:fa6ea15b-b7b0-11e6-9e3c-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_1&format=PDF>.
- Evropská komise (2016b): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on an EU Strategy for Liquefied Natural Gas and Gas Storage. <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/1_EN_ACT_part1_v10-1.pdf>.

- Evropská komise (2016c): Sdělení Komise o jaderném ukázkovém programu předložené v souladu s článkem 40 Smlouvy o Euratomu – v konečném znění (na základě stanoviska EHSV). <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0237&from=EN>>.
- Evropská komise (2016d): Urychlení inovací v oblasti čisté energie. <<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/CS/COM-2016-763-F1-CS-MAIN-PART-1.PDF>>.
- Evropská komise (2017): Energy Union – the year of engagement. <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4725_en.htm>.
- Evropská komise (2018a): Energy Efficiency. <<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-efficiency>>.
- Evropská komise (2018b): Global Covenant of Mayors for Climate and Energy opens headquarters in Brussels. <https://ec.europa.eu/info/news/global-covenant-mayors-climate-and-energy-opens-headquarters-brussels-2018-mar-21_en>.
- Evropská komise (2018c): Infrastructure. <<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/infrastructure>>.
- Evropská komise (2018d): Markets and consumers. <<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers>>.
- Evropská komise (2018e): Odolná energetická unie s progresivní politikou v oblasti změny klimatu. <<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/57f986f4-42b3-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-cs/format-PDF>>.
- Evropská komise (2018f): Renewable energy. <<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/renewable-energy>>.
- KDU (2013): Volební program KDU-ČSL 2013–2017. <<https://www.kdu.cz/getattachment/6089d21c-eba3-4e8e-b390-1b922500af73/Volebni-program-pro-volby-do-poslanecke-snemovny-2.aspx>>.
- KDU (2014a): Bělobrádek tlačí na novou koncepci jádra: Hraje se o bloky v Temelinu i Dukovanech. 5. 10. 2014, <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ekonomika/1014969-belobradek-tlaci-na-novou-koncepci-jadra-hraje-se-o-bloky-v-temelinu-i-dukovanech>>.
- KDU (2014b): Pavel Svoboda: Je třeba bránit svůj kulturní prostor. <<https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2014/pavel-svoboda-je-treba-branit-svuj-kulturni-prosto>>.
- KDU (2014c): Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2009–2014. <[https://www.kdu.cz/getattachment/bebe8904-ef19-4a5a-8054-e967abb909d/Volebni-program-pro-volby-do-Evropskeho-parlam-\(1\).aspx](https://www.kdu.cz/getattachment/bebe8904-ef19-4a5a-8054-e967abb909d/Volebni-program-pro-volby-do-Evropskeho-parlam-(1).aspx)>.
- KDU (2015a): Ondřej Beneš (KDU-ČSL): Výbor pro evropské záležitosti diskutoval o energetické politice. <[https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2015/ondrej-benesik-\(kdu-csl\)-vybor-pro-evropske-zalezti](https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2015/ondrej-benesik-(kdu-csl)-vybor-pro-evropske-zalezti)>.
- KDU (2015b): Senátor Hampl: EU není vytesaná do mramoru, změny ji mohou prospět. <<https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2015/senator-hampl-eu-neni-vytesana-do-mramoru,-zmeny-j>>.
- KDU (2015c): Šojdrová podporuje reformy na Ukrajině. <<https://www.kdu.cz/aktualne/archiv/2015/sojdrova-podporuje-reformy-na-ukrajine>>.
- Konečná, Kateřina (2016a): K. Konečná: Bezpečnostní strategie EU musí být suverénní. <<https://www.kscm.cz/cs/aktualne/medialni-vystupy/komentare/k-konecna-bezpecnostni-strategie-eu-musi-byt-suverenni>>.
- Konečná, Kateřina (2016b): K. Konečná: Energie nemá sloužit jako generátor zisku společností. <<https://www.kscm.cz/cs/aktualne/medialni-vystupy/komentare/k-konecna-energie-nema-slouzit-jako-generator-zisku-spolocnosti>>.
- KSČM (2013): Volební program 2013–2017. <<http://old.kscm.cz/uvodni-stranka/nas-program/volebni-program>>.
- KSČM (2014): Volební program KSČM pro volby do Evropského parlamentu v roce 2014. <<https://anzdoc.com/volebni-program-ksm-pro-volby-do-evropskeho-parlamentu-v-roc.html>>.
- KSČM (2017a): Přístupy KSČM k podpoře životního prostředí a ekologického myšlení společnosti. <<https://www.kscm.cz/cs/aktualne/medialni-vystupy/temata/pristupy-kscm-k-podpore-zivotniho-prostredi-ekologickeho-mysleni>>.
- KSČM (2017b): V. Snopek: Energetická chudoba. <<https://www.kscm.cz/cs/aktualne/medialni-vystupy/komentare/v-snopek-energeticka-chudoba>>.
- Lisabonská smlouva (2007): Lisabonská smlouva pozměňující smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropského společenství. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:C2007/306/01&from=CS>>.
- Mládek, Jan (2016): Ministr Jan Mládek reagoval na vyjádření rakouského ministra životního prostředí Rupprechtera k prodloužení povolení prvního bloku JE Dukovany. <<https://www.cssd.cz/media/tiskove-zpravy/reakce-ministra-jan-mladka-na-vyjadreni-rakouskeho-ministra-zivotniho-prostredi-andra-rupprechtera-k-prodlouzeni-povoleni-prvniho-bloku-je-dukovany/>>.
- MPO (2014a): 14. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost156.html>>.
- MPO (2014b): 15. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost155.html>>.
- MPO (2014c): Společné stanovisko MPO a SEI k dodržování ustanovení § 10d zákona o hospodaření energií. <<https://www.mpo.cz/cz/energetika/energeticka-legislativa/spolecne-stanovisko-mpo-a-sei-k-dodrzovani-ustanoveni-ss-10d-zakona-o-hospodareni-energiu-221947/>>.
- MPO (2015a): 18. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost152.html>>.
- MPO (2015b): 19. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost151.html>>.
- MPO (2015c): 20. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost150.html>>.

- MPO (2015d): Národní akční plán České republiky pro energii z obnovitelných zdrojů. <<https://www.mpo.cz/assets/dokumenty/54909/62718/649151/priloha001.pdf>>.
- MPO (2015e): Národní akční plán pro chytré sítě. <<https://www.energetick.mpo.cz/assets/cz/energetika/elektroenergetika/2016/11/Narodni-akcni-plan-pro-chytre-site.pdf>>.
- MPO (2015f): Národní akční plán rozvoje jaderné energetiky v České republice. <<https://www.mpo.cz/assets/dokumenty/54251/61936/640148/priloha001.pdf>>.
- MPO (2015g): Státní energetická koncepce České republiky. <<https://www.mpo.cz/assets/dokumenty/52841/60959/636207/priloha006.pdf>>.
- MPO (2016): 22. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost145.html>>.
- MPO (2017a): 23. zasedání RVESS. <<https://www.mpo.cz/udalost143.html>>.
- MPO (2017b): Rada vlády pro energetickou a surovinovou strategii České republiky. <<https://www.mpo.cz/dokument147240.html>>.
- MPO (2017c): Stav projednávání „Zimního energetického balíčku“ v Parlamentu České republiky. <<https://www.mpo.cz/cz/energetika/elektroenergetika/stav-projednani-zimniho-energetickeho-balicku-v-parlamentu-ceske-republiky-227929/>>.
- Niedermayer, Luděk (2015): Niedermayer: Nevymlouvejte se na Brusel. <<https://www.TOP 09.cz/co-delame/medialni-vystupy/niedermayer-nevymlouvejte-se-na-brusel-17752.html>>.
- ODS (2013): Volební program. <<https://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program-2013.pdf>>.
- ODS (2014): Otáčiče EU správným směrem. <<https://www.ods.cz/docs/programy/program-volbyEP2014-velky.pdf>>.
- ODS (2015): Evžen Tošenovský: Energetická unie? Jen nové úřady, pohádky a boj s klimatem. <<https://www.ods.cz/clanek/9172-energeticka-unie-jen-nove-urady-pohadky-a-boj-s-klimatem>>.
- ODS (2017a): Evžen Tošenovský: Energetika se dostala na vedlejší kolej. <<https://www.ods.cz/clanek/14304-energetika-se-dostala-na-vedlejsi-kolej>>.
- ODS (2017b): Evžen Tošenovský: Nová energetická pravidla EU nás mohou stát biliony. <<https://www.ods.cz/clanek/14682-nova-energeticka-pravidla-eu-nas-mohou-stat-biliony>>.
- PSP (2014a): 6. schůze. Čtvrtek 13. února 2014, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/s006227.htm>>.
- PSP (2014b): 19. schůze. Čtvrtek 30. října 2014, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/019schuz/s019199.htm>>.
- PSP (2014c): 23. schůze. Čtvrtek 4. prosince 2014, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/023schuz/s023113.htm>>.
- PSP (2015a): 29. schůze. Čtvrtek 9. července 2015, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/029schuz/s029271.htm>>.
- PSP (2015b): 31. schůze. Čtvrtek 17. září 2015, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/031schuz/s031136.htm>>.
- PSP (2015c): 33. schůze. Čtvrtek 22. října 2015, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/033schuz/s033309.htm>>.
- PSP (2016a): 39. schůze. Čtvrtek 28. ledna 2016, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/039schuz/s039257.htm>>.
- PSP (2016b): 48. schůze. Čtvrtek 30. června 2016, <<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/048schuz/s048115.htm>>.
- Rozvoral, Radek (2017): Radek Rozvoral: Zárukou bezpečnosti země a jejích občanů musí být národní suverenity! <<http://www.spd.cz/novinky/radek-rozvoral-zarukou-bezpecnosti-zeme-a-jejich-obcanu-musi-byt-narodni-suverenita>>.
- SPD (2017): Politický program SPD. <<http://www.spd.cz/program>>.
- TOP 09 (2013): Víme, kam jdeme. <https://www.TOP 09.cz/files/soubory/volebni-program-2013-do-poslancke-snemovny_894.pdf>.
- TOP 09 (2014a): Volební program do Evropského parlamentu 2014. <<https://www.TOP 09.cz/volby/archiv/2014-evropsky-parlament/volebni-program/>>.
- TOP 09 (2014b): Niedermayer: Volný pohyb zaměstnanců v rámci EU považují za klíčovou oblast. <<https://www.TOP 09.cz/co-delame/medialni-vystupy/niedermayer-volny-pohyb-zamestnancu-v-ramci-eu-povazuji-za-klicovou-oblast-15755.html>>.
- TOP 09 (2017): Volební program 2017. <<https://www.TOP 09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2017/>>.
- Tošenovský, Evžen (2014): Evžen Tošenovský: Česká energetická vize neodráží dění ve světě. <<https://www.ods.cz/clanek/8560-ceska-energeticka-vize-neodrazi-deni-ve-svete>>.
- Vláda (2013): Koaliční smlouva. <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/koalici_smlouva.pdf>.
- Vláda (2014): Programové prohlášení Vlády České Republiky. <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/programove_prohlaseni_unor_2014.pdf>.
- Vláda (2017): Zpráva vlády Bohuslava Sobotky k plnění programového prohlášení 2014–2017. <<https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/zprava-vlady-bohuslava-sobotky-k-plneni-programoveho-prohlaseni-2014-2017-160113/>>.

Poznámka

Na tomto místě bych ráda poděkovala dvěma anonymním recenzentům a šéfredaktorovi Mezinárodních vztahů Tomáši Dopitovi za podnětné komentáře a připomínky.

Príspevek vznikl v rámci grantu GAČR 18-00902S „Vnitřní a vnější dimenze aktérství EU v energetických vztazích vůči Rusku a alternativním dodavatelům“.

Spolupráce v energetické politice mezi Čínou a Evropskou unií

STANISLAV MYŠIČKA

The Energy Policy Cooperation Between China and the European Union

Abstract: This article deals with crucial political aspects of the cooperation between the EU and China in the field of energy, focusing not only on the institutionalized forms of cooperation, but also on the larger context of the Sino-European energy cooperation, including the issues of climate change, China's internal political dynamics and the PRC's investments in the EU. For China, the EU member states are not sources of energy resources themselves, but they possess important and valuable technologies and know-how; they also present business opportunities for Chinese energy enterprises. There is no automatic convergence of interests between these the two political entities; however, energy presents a potentially fruitful area of cooperation for both the EU and China, including in terms of fighting climate change and building a low-carbon economy, and this is even more so the case with the Trump administration in charge in the U.S.

Key words: China, EU, energy policy, climate change, Chinese investments.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1569>>.

ÚVOD

V roce 2003 Evropská unie (EU) a Čínská lidová republika (ČLR) povýšily své vzájemné vztahy na úroveň strategického partnerství. I přes řadu problémů se vzájemné ekonomické, kulturní a jiné druhy vztahů zintenzivňují a institucionalizují. Přestože zaznamenáváme řadu problémů způsobených rozdílným ideologickým zázemím obou politických entit, význam vztahů mezi EU a Čínou roste (srovnej Li 2016; Shambaugh 2004; Christiansen 2016). Poněkud stranou zájmu výzkumníků stojí spolupráce v oblasti energetiky. Pokud je vztah EU a Číny v oblasti energetiky zkoumán, je tomu tak zejména z hlediska rozličných strategií zajišťování energetických surovin u jejich producentů (například v Africe; viz Suchánek 2013). Méně je již v akademické oblasti reflektována problematika podoby energetické politiky mezi ČLR a EU.

Čína je obecně považována za aktéra, který v mezinárodních vztazích jedná pragmaticky, flexibilně a snaží se zejména bilaterální a multilaterální spolupráci naplňovat čínské národní zájmy (srovnej Shambaugh 2013; Sutter 2013). To se promítá i do čínské energetické politiky, která je dle vícera autorů vedena poměrně úzce definovanými strategickými zájmy zaměřenými na zajištění bezpečných a cenově dostupných dodávek energetických surovin naprosto nezbytných pro další úspěšný vývoj čínské ekonomiky (srovnej Jain 2014; Szulecki – Westphal 2018; Fermann 2014; Tunsjo 2014). Nicméně některým analýzám čínské zahraniční politiky chybí podrobnější vykreslení toho, že energetická politika Číny doma i v zahraničí není zaměřena pouze na zajištění energetické bezpečnosti, ale má také významný vnitropolitický komponent, neboť energetika je důležitou součástí postupující transformace celé čínské ekonomiky (prostřednictvím podpory inovací a nových technologií). Energetická politika má podle čínského vedení také přispívat ke stabilitě vlády Komunistické strany Číny (KS), neboť energetika významně přispívá k pokračující destrukci

životního prostředí v Číně, což je palčivý sociální i politický problém současné čínské společnosti. Čínské vedení očekává, že zvyšování energetické účinnosti, důkladnější implementace environmentálních regulací, lepší technologie a spolupráce na mezinárodních fórech v rámci boje proti klimatickým změnám povedou nejen k větší sofistikovanosti čínské ekonomiky, ale přispějí také ke zlepšování životního prostředí. Čínská strategie vůči EU je vedena poněkud odlišnými důvody než v případě tradičních zdrojů energetických surovin (Rusko, státy Střední Asie a Blízkého východu). Evropská unie hraje v čínské ekonomické strategii důležitou úlohu, neboť umožňuje čínskému režimu získávat zejména přístup k důležitým technologiím a *know-how*, ať již spoluprací na bilaterální a multilaterální úrovni, nebo pomocí čínských investic do energetického sektoru v EU. Čínská politika v oblasti energetiky (například ve spolupráci s EU) tak reflektuje jednak transformující se čínskou ekonomiku, jednak širší domácí a mezinárodněpolitické cíle této asijské velmoci (Gippner – Torney 2017; Kroeber 2016: kap. 8; Guo – Zusman – Moe 2014; Kaďousková 2013).

S ohledem na výše naznačené limity dosavadního výzkumu vztahů EU a Číny v oblasti energetické politiky je cílem této práce představit hlavní oblasti dosavadní spolupráce v oblasti energetiky mezi EU a Čínou, jakož i existující problematické oblasti. Studie čerpá převážně ze sekundárních zdrojů, ale podrobuje analýze i vybrané primární zdroje vyprodukované čínskými státními institucemi či institucemi EU. Struktura studie je následující: nejprve jsou stručně představeny hlavní kontury čínské energetické politiky a její proměny v čase, což nám poslouží jako základ pro další, analytickou část, neboť řadu aspektů čínsko-unijní spolupráce nelze náležitě uchopit bez znalosti čínských energetických a v návaznosti na to ani politicko-ekonomických specifik. Hlavní analytická část se skládá ze čtyř oddílů. V jejich rámci nejprve rozeberu základní oblasti dosavadní spolupráce, a sice institucionální spolupráci a rostoucí konvergenci politik EU a ČLR v boji proti změně klimatu. Následně se článek věnuje obecnější diskusi o energetické spolupráci EU a Číny z hlediska energetické bezpečnosti (*hedging*) a poukazuje na problematické aspekty dalšího rozvoje spolupráce. Závěrečná část pak pojednává o potenciálu dalšího rozvoje spolupráce mezi EU a Čínou.

ČÍNSKÁ ENERGETICKÁ POLITIKA A JEJÍ PROMĚNY

Čína je v současnosti největším spotřebitelem energií na světě, což je částečně dáno velikostí čínské populace, ale také strukturou čínské energetiky a čínské ekonomiky jako celku.¹ Mezi roky 1980 a 2011 čínská produkce i spotřeba energií vzrostla více než čtyřnásobně, zejména díky nebývalému rozvoji produkce spotřebního zboží ve východní a jihovýchodní Číně. Čína se například již v první polovině devadesátých let stala čistým dovozcem ropy, v současnosti je pak jejím vůbec největším spotřebitelem před USA (Tunsjo 2014: 99). Energetická náročnost čínské ekonomiky není výsledkem vysoké spotřeby energií na jednoho obyvatele (což činí přibližně 1/3 spotřeby průměrného Američana), ale vysoké spotřeby energií v průmyslu a výrobě. Zatímco spotřeba energií *per capita* je hluboko pod průměrem zemí OECD, energetická spotřeba na jednotku HDP je naopak čtyřnásobná (Delman – Odgaard 2014: 227). Ve tvorbě svého národního produktu se Čína dlouhodobě opírá o průmyslovou výrobu daleko více, než je tomu u srovnatelně bohatých států, nemluvě o nejrozvinutějších ekonomikách OECD. To má za následek, že významnými spotřebiteli energetických zdrojů jsou energeticky náročná odvětví jako hutnictví, papírenství, výroba stavebních hmot, petrochemický průmysl a podobně. Na jednotku HDP musí Čína vynaložit přibližně dvojnásobek energetických zdrojů než USA, Japonsko nebo státy EU. Významnou roli hraje také čínský energetický mix. Ze všech zásadních světových ekonomik je Čína nejvíce závislá na uhlí, což je dáno významnými čínskými zásobami této suroviny a rozvinutou infrastrukturou. Vysokou spotřebu rovněž negativně ovlivnil stavební boom posledních dvaceti let, při němž se nehlédělo na energetickou náročnost budov. Vysoká závislost čínské energetiky na uhlí, jež se podílí na

energetické spotřebě zhruba 75 procenty, znamená rovněž vysoké množství exhalací skleníkových plynů, zejména CO₂. Čína je od roku 2007 v absolutních číslech největším světovým producentem skleníkových plynů, nyní se podílí na globálních emisích jednou čtvrtinou (Kroeber 2016: 154).

Rychle rostoucí čínská ekonomika spolu s její stoupající energetickou náročností tak nepřinesly pouze zvyšování životní úrovně a stoupající roli Číny v globálním měřítku, ale také rapidní zhoršení životního prostředí (srovnej Shapiro 2002; Economy 2004). Již od počátku třetího tisíciletí se stále častěji objevují zprávy o tom, jak rychle se v Číně projevuje znečištění ovzduší, půdy, vody a potravin (Liu – Diamond 2005). Obyvatelé velkých čínských měst zejména v severní části země jsou po značnou část roku vystaveni znečištěnému ovzduší, které patří k nejhorším na světě; více než dvě třetiny vodních zásob v Číně je znečištěno tak, že požívání vody je nebezpečné pro lidské zdraví; zemědělská půda, a tedy i potraviny na ní pěstované jsou stále více znečištěny těžkými kovy; v řadě lokalit (ať již urbánních, či rurálních) byl zaznamenán dlouhodobě nadprůměrný počet případů rakoviny způsobené průmyslovým znečištěním (Shobert 2014: 49–51; Delman a Odgaard 2014: 223–225). Špatný stav životního prostředí má za následek více než tři čtvrtě milionu předčasných úmrtí, zejména kvůli znečištěnému ovzduší a vodě (Saich 2011: 365).

Environmentální degradace se v Číně poměrně rychle stala nejen ekologickým a zdravotním, ale také politickým problémem. Vzrůstající počet čínských občanů podnikal a podniká kroky, které mají lokální i centrální orgány donutit k tomu, aby zamezily vrůstajícím dopadům znečištění. Environmentální dopady čínského rozvoje se tak stávají častým předmětem sporů mezi státem a společností a environmentální problémy se nyní řadí k příčinám takzvaného oprávněného odporu (*rightful resistance*), který vede k demonstracím a dalším formám veřejného nátlaku na státní orgány v rámci existujících legálních norem (O'Brien – Li 2006). Stálé zhoršování životního prostředí doprovázející čínskou ekonomickou transformaci vedlo špičky komunistické strany k tomu, aby ve státní politice bylo více než kdy dříve akcentováno zlepšování životního prostředí, protože neřešení této problematiky by mohlo zásadně ohrozit legitimitu vládnutí komunistické strany. Rostoucí ekonomická výkonost Číny tedy nepřinesla pouze snahu o zajištění pravidelných dodávek energetických surovin za adekvátní ceny, ale také snahu vyrovnat se politicky s problémem, že jeden z důležitých cílů komunistické vlády (ekonomický růst a jeho energetická podpora) může jít proti cíli snad neméně zásadnímu, a sice udržení sociální stability a dostatečné legitimacy komunistické vlády. Proto se již čtvrtá generace čínského vedení v čele s generálním tajemníkem KS Číny Chu Ťin-tchae (Hu Jintao; v úřadu 2002–2012) snažila ustoupit od předcházející strategie ekonomického růstu za každou cenu a začala zavádět politiky, které měly obecně zvyšovat kvalitu života spolu s narovnáním geograficky nerovnoměrných dopadů čínského ekonomického rozvoje. V poslední dekádě se pak čínské vedení snaží kromě základní energetické bezpečnosti také zajistit, aby reforma energetického sektoru přispěla k zlepšení životního prostředí, a to i v mezinárodním měřítku.

Tento postupný příklon (alespoň z hlediska centrální vlády) k více environmentálně založené energetické politice z posledních let symbolizoval 19. sjezd KS z října 2017, kdy v hlavní řeči pronesené Si Ťin-pchingem (Xi Jinping) byl představen nový ideologický koncept „ekologické civilizace“ (viz Wang-Kaeding 2018). Již dříve Si Ťin-pching prohlásil, že čínským cílem má být taková forma rozvoje, při němž bude ekonomický rozvoj v harmonii s přirozeným prostředím lidské společnosti a bude tak možné zachovat přírodu v adekvátním stavu pro další generace (China Daily 2017a). Ve stejném projevu Si Ťin-pching prohlásil, že Čína bude nejen účastníkem, ale přímo vedoucím činitelem v mezinárodních iniciativách boje proti klimatickým změnám. Čínské investice do nových a čistších energetických zdrojů, rozvoj zelených technologií a spolupráce v environmentálních otázkách s ostatními důležitými hráči na mezinárodní scéně má být součástí

prohlubující se důležitosti Číny v mezinárodním prostředí. Spolu se zvyšující se čínskou angažovaností v bezpečnostních misích OSN a dalších multilaterálních iniciativách mají ohledy na ekologii symbolizovat posilující roli a také prestiž Číny na mezinárodní scéně (Xinhua 2017).

Do budoucna Čína vidí důležitou roli obnovitelných zdrojů. Přestože je zatím jejich podíl (navíc pokud od nich odečteme vodní elektrárny) na čínském energetickém mixu stále oproti uhlí malý, v absolutních číslech Čína vyrábí z obnovitelných zdrojů zdaleka nejvíce energie na světě (Mathews – Tan 2014; Jain 2014: 553). Čína je největším světovým investorem do technologií obnovitelných zdrojů a rovněž největším světovým producentem turbín pro větrné elektrárny a solárních panelů (Delman – Odgaard 2014: 231). Za poslední rok se čínské investice do zelených technologií vyšplhaly na 44 miliard dolarů (The Guardian 2018). Tento směr čínské energetické politiky je dán zejména snahou vymanit se ze stále velmi vysoké závislosti na uhlí. Podíl spalování uhlí na výrobě elektřiny v posledních letech sice klesá, stále se však drží nad 70 procenty (srovnej IEA 2017: 64–74). Oprávněně se lze také domnívat, že i když bude Čína disponovat lepšími technologiemi a účinnějšími průmyslovými provozy, celkově bude rostoucí spotřeba energií přispívat k vysokému spoléhání na fosilní paliva, samozřejmě se všemi na to napojenými negativními externalitami (srovnej Shobert 2014). Základní cíle čínské energetické politiky byly představeny v roce 2016 jako součást národního pětiletého plánu na roky 2016–2020 (detailní údaje lze najít v Chinadialogue 2016).

Čína nečiní své kroky v oblasti obnovitelných zdrojů a jejich podpory pouze jako důležitou součást cesty ke kvalitnějšímu životnímu prostředí, ale sleduje tak i své energeticko-bezpečnostní i obecně ekonomické zájmy. Na příští léta vyhlásilo čínské vedení rozsáhlý program modernizace čínské ekonomiky, v němž mají technologické inovace a moderní technologie hrát ústřední úlohu v transformaci čínského ekonomického modelu. Čínská lidová republika chce dosáhnout takové ekonomiky, kde rozhodujícím faktorem růstu nebude export výrobků s nízkou přidanou hodnotou, infrastrukturální investice a levná pracovní síla, ale naopak služby, špičkové technologie a inovace (srovnej Shambaugh 2016: 44–49). Čína chce do poloviny příštího desetiletí dosáhnout světové vyspělosti v několika zásadních technologických odvětvích současné doby (robotika, mikročipy, technologie obnovitelných zdrojů, letectví, lodě nové generace, elektromobily, nové druhy materiálů). Čína se sice stále technologicky zlepšuje, nemusí tolik importovat technologie ze zahraničí, ale stále v řadě oblastí závisí na vyspělejších ekonomikách. V tomto ohledu je čínská strategie srovnatelná s německým plánem budování „průmyslu 4.0“, ale s daleko větší rolí státu, zejména v obchodní sféře a výzkumu (srovnej The Economist 2017a; Heilmann 2017: 352–356). Právě tyto snahy čínského vedení pak určují řadu aspektů energetických vztahů mezi ČLR a EU.

VZTAHY EU A ČÍNY V ENERGETICKÉ POLITICE: OBLASTI SPOLUPRÁCE A HLAVNÍ PŘEKÁŽKY

V následujících oddílech se budu postupně věnovat jak oblastem znamenajícím pokrok pro energetickou spolupráci mezi Čínou a EU, tak těm, které přinášejí rizika a možné překážky. V prvním případě jde o dlouhodobý a posilující trend institucionální spolupráce, při níž EU a Čína vytvořily hustou síť multilaterálních institucí, projektů, iniciativ pokrývajících velkou oblast energetiky. V posledních letech sílí rovněž spolupráce EU–Čína na poli boje proti klimatickým změnám, zejména v období Trumpova prezidentského úřadu, což bude předmětem dalšího oddílu. Oblast energetických investic, jak uvidíme níže, představuje pro energetickou spolupráci jak pozitivní, tak potenciální překážky, hlavně ve formě rostoucí ostražitosti evropských států vůči významným čínským investicím do energetického sektoru. V poslední sekci této analytické části ukážu, že energetická politika Číny i EU je potenciálně ohrožena několika problémy jak zahraničněpolitického, tak vnitropolitického charakteru.

Institucionalizace energetické spolupráce mezi EU a ČLR

Jak již bylo zmíněno v předchozí části, energetická politika Číny má významný mezinárodněpolitický i vnitropolitický komponent. Navenek se Čína chce angažovat v boji proti klimatickým změnám a také si zajistit dostatek dodávek energetických surovin, jakož i přísun technologií a investic pro modernizaci svého průmyslu pro dosažení environmentálních cílů. Z hlediska domácího vývoje je pro Čínu zásadní posílení legitimacy vlády komunistické strany redukcí environmentálních škod svého rozvojového modelu. Ve všech těchto aspektech je pro Čínu potenciálně přínosná rozvíjející se spolupráce v oblasti energetiky s Evropskou unií. Spolupráci Číny s EU v tomto ohledu můžeme rozdělit na několik oblastí. Jde o institucionální spolupráci v rámci dialogu EU–Čína, bilaterální diplomacii Číny vůči členským zemím Evropské unie, diplomatické iniciativy v oblasti boje proti změně klimatu na půdě mezinárodních organizací a v neposlední řadě o aktivity čínských korporací a firem na evropské půdě.

Diplomatické vztahy EU a Číny byly navázány v sedmdesátých letech 20. století. První intenzivnější spolupráce začíná v osmdesátých letech 20. století, nicméně mezi lety 1989 a 1994 byla utlumena v negativní reakci evropských států na masakr na náměstí Nebeského klidu v červnu 1989. Přibližně od roku 1995 počíná daleko intenzivnější spolupráce, která byla v roce 2003 povýšena na strategické partnerství. Wong označuje toto období jako „líbáňky“, při nichž panovalo oboustranné přesvědčení, že vzájemné vztahy budou následovat trajektorii zvyšující se spolupráce tak, jak to vyhovuje zájmům i identitám obou aktérů (Jorgensen – Wong 2016). Od poloviny první dekády nového tisíciletí dochází k jistému „vystřízlivění“ obou stran. Unijní státy dávají stále více najevo své znepokojení pokračující autoritářskou politikou ČLR (a některými jejími ekonomickými praktikami), na druhé straně Čína signalizuje frustraci ze stále malé akceschopnosti a integrity diplomatické pozice EU ve světě (srovnej Li 2016). Přesto poslední zásadní společný dokument *EU–Čína 2020: Strategická agenda pro vzájemnou spolupráci* z roku 2013 nastiňuje ambiciózní cíle v oblastech udržování míru a bezpečnosti, zvyšování životní úrovně a posilování strategií udržitelného rozvoje (European Council 2013). Ve vztahu EU a Číny lze odhalit tři strategické cíle, které je spojují: 1) udržení a posilování multipolarity globálního mezinárodního systému, podpora multilateralismu; 2) posílení pozic obou entit na mezinárodní scéně; 3) řešení globálních problémů takovým způsobem, který jak EU, tak Čína preferují (Li 2016: 14–15).

V červnu 2016 byla během summitu G20 v Pekingu podepsána *Mapa energetické spolupráce (EU-China Energy Roadmap)* pro roky 2016–2020. Dokument se hlásí k obecné strategické kvalitě čínsko-unijních vztahů, přičemž vyzdvihuje společné výzvy a cíle EU a ČLR v oblasti energetiky (European Commission 2018a). Dokument aspiruje na postupný přechod na nízkouhlíkovou ekonomiku s vysokým podílem obnovitelných zdrojů na energetickém mixu a častějším zaváděním „čistých“ technologií do běžného života. Dokument vyzdvihuje zejména tyto oblasti: a) oblast nabídky (snižování importu a posilování energetické bezpečnosti, nasazení většího počtu obnovitelných zdrojů, používání chytrých sítí – *smart grids*, jaderná bezpečnost, pokročilé technologie spalování fosilních paliv); b) oblast poptávky/spotřeby (restrukturalizace přenosové soustavy, zlepšení tržních podmínek na trzích s energiemi, energetické standardy spotřebního zboží a nemovitostí, zvyšování energetické účinnosti); c) ostatní témata (cenová politika, posilování mezinárodní spolupráce, používání tržních mechanismů pro dosahování environmentálních cílů; viz European Commission 2016).

Pravděpodobně nejdůležitějším nástrojem energetické spolupráce mezi EU a Čínou na vysoké politické úrovni je *Energetický dialog EU–Čína*, zahájený v roce 1994, který patří mezi více než padesát sektorových dialogů v rámci rozvoje vzájemných vztahů, avšak je jedním z nejvýznamnějších (Knodt – Peifer – Lai 2015: 13–18; Zhang 2017: 15). Zatím poslední kolo Energetického dialogu se konalo v létě 2017 v Bruselu. Tato setkání se uskutečňují v rámci mnohem širěji pojatého čínsko-unijního summitu. Kromě politických

a ekonomických hráčů se dialogu účastní aktéři z oblasti neziskových organizací nebo akademické sféry. Energetický dialog má pět hlavních programových oblastí: obnovitelné zdroje, chytré přenosové sítě, energetickou účinnost ve stavebnictví, nové technologie využití uhlí v energetice, jadernou energetiku a právo v oblasti energetiky (blíže viz Zhang 2017: 18–21).

Rok 2012 znamenal v několika ohledech kvalitativní posun v energetické spolupráci EU a ČLR. Poprvé se sešlo čínsko-unijní Setkání na vysoké úrovni pro oblast energetiky (*China-EU High Level Energy Meeting*) za účasti zástupců Evropské komise (včetně jejího předsedy Josého Manuela Barrosa), ministrů pro energetiku 27 členských států a zástupců čínské strany (zejména v té době vicepremiér a současný premiér čínské vlády Li Kche-čchiang /Li Keqiang/). Výsledkem těchto jednání byly dvě nové iniciativy, jedna v oblasti energetické bezpečnosti a druhá zaměřená na energetické aspekty urbaního rozvoje. *Společná deklarace o energetické bezpečnosti* mezi EU a Čínou, uzavřená v Bruselu v květnu 2012, zdůrazňuje důležitost energetické bezpečnosti pro ekonomický rozvoj a zároveň pro řešení problematiky klimatických změn a udržitelného rozvoje. Obě zúčastněné strany v dokumentu vyzdvihují nutnost reagovat na nestabilní prostředí globálního trhu s energetickými komoditami, a to zejména „*diverzifikací zdrojů, cest a druhů energetických dodávek*“ (European Commission 2012). Toho má být dosaženo v součinnosti budováním dobře regulovaných, a přesto kompetitivních trhů s energiemi, podporou obnovitelných zdrojů a nízkouhlíkové ekonomiky a v neposlední řadě důsledným multilaterálním a mezinárodní spoluprací v rámci IEA, OSN, G20 apod. Obecně tento stručný dokument velmi zdůrazňuje roli obnovitelných zdrojů, energetickou účinnost a bezpečnostní, zdravotní a environmentální standardy ve všech oblastech energetiky. Několik pasáží *Společné deklarace* hovoří o nutné spolupráci v oblasti technologií a inovací v energetickém sektoru. Jako zásadní instituce pro prosazování výše uvedených cílů dokument uvádí každoroční Energetický dialog EU–Čína, Centrum pro čisté technologie (*EU-China Clean Energy Centre – EC2*), ustavené v roce 2010 (viz EC2 2015), a Institut pro čisté a obnovitelné zdroje (ICARE).

Dalším důležitým projektem energetické spolupráce je *Partnerství pro urbanizaci*, které bylo zahájeno v Bruselu v květnu 2012. Urbanizace je zásadním procesem reformní etapy. Intenzivní proces přechodu lidí na život ve městech přináší kromě řady pozitiv také náročné výzvy, například právě v oblasti energetiky. Centrální vláda již řadu let podporuje na mnoha úrovních čínského vládnutí zakládání lokálních experimentů a pilotních programů, častokrát zaměřených na podporu ekologie a udržitelných způsobů života urbaní společnosti. To má napomoci ekonomické transformaci, ale také slibuje důležité ekonomické příležitosti pro místní orgány, čínské státní i soukromé investory a rovněž investory zahraniční (srovnej Heilmann 2017: 375–380). Mezi důležité výsledky patřilo uzavření dvanácti smluv o partnerství mezi čínskými a evropskými městy (Zhang 2017: 16). Spolupráce na úrovni měst se dále prohloubila vznikem Fóra starostů (*Eu-China Mayor Forum*), které slouží pro výměnu názorů a zkušeností představitelů místních samospráv (EC2 2015: 15). Jedním z příkladů projektů v rámci spolupráce v řešení problému urbanizace patří oblasti budování takzvaných chytrých a zelených měst (*EU-China Smart and Green City Cooperation*), kterého se dnes účastní na třicet čínských municipalit.

Nutno podotknout, že institucionalizace energetické spolupráce skýtá řadu výhod od nacházení většího porozumění pro názory druhé strany přes implementaci konkrétních projektů po vytváření hustší sítě komisí, fór, výborů a iniciativ. Institucionální spolupráce však stále čeká na naplnění svého potenciálu.² Některé z vytvořených institucí a veřejných fór pronásleduje nízká úroveň aktivity. Institucionální zázemí energetické spolupráce je rovněž poměrně roztržštěné, chybí pravidelná setkání s rozhodovacími pravomocemi na vládní úrovni (povětšinou jde o expertní tělesa). Důraz je kladen na dialog, výměnu informací a zkušeností, a tudíž je výsledkem zatím pouze málo konkrétních projektů, jako je tomu u bilaterální spolupráce mezi ČLR a některými členskými státy EU. Jak ukazují

průzkumy mezi účastníky energetické institucionální spolupráce mezi EU a Čínou, převažuje názor, že praktické výsledky institucionálního dialogu zůstávají za očekávanými (Knodt – Piefer – Lai 2015).

Čína, EU a dohody o boji proti klimatickým změnám

Reagovat na současné a budoucí klimatické změny způsobené člověkem je jeden z hlavních úkolů současnosti. Státy EU od počátku deklarovaly, že budou následovat a implementovat ambiciózní cíle v rámci *Rámcové úmluvy OSN proti změně klimatu* (1992), což odpovídá vysoké úrovni ochrany životního prostředí v unii. Unijní emise skleníkových plynů mají do roku 2030 poklesnout o 40 procent (dle úrovně z roku 1990) a podíl obnovitelných zdrojů na energetické spotřebě má být 27 procent (Euractiv 2018). Naopak Čína byla poměrně dlouho spíše vlažným účastníkem globálního dialogu a mechanismů, které mají zabránit škodám, k nimž změna klimatu významně přispěje. Jorgensen a Wong píší o tom, jak důležitou roli ve vztazích EU–Čína hrají rozdílné identity a jejich interpretace aktéry samotnými. Čína se stále považuje za rozvíjející se zemi, která má právo růst (a tudíž vypouštět více emisí než vyspělejší státy) a má také právo na pomoc od vyspělejších ekonomik (Jorgensen – Wong 2016: 65–67). Rozvinuté ekonomiky by měly v současnosti nést hlavní podíl na nákladech nutných pro vyrovnání se změnou klimatu, neboť svou environmentálně nejrizikovější fázi rozvoje již překonaly před několik desetiletími a samy rovněž přispívají ke znečištění v rozvojových ekonomikách. Je třeba mít na paměti, že zahraniční investoři a korporace přispívají ke znečištění životního prostředí v Číně, neboť do této země přesunuly řady svých provozů (Saich 2011: 371; Liu – Diamond 2005).

Výše nastiněné faktory významně determinovaly čínské jednání během klimatického summitu v Kodani v roce 2009, kde měla být původně uzavřena průlomová dohoda mezi rozvíjejícími se a rozvinutými ekonomikami o plánu vyrovnat se se změnou klimatu v návaznosti na již nedostačující Kjótský protokol (1997). Čína byla nakonec jedním z důležitých států, které odmítly jakékoliv závazky z případné dohody (spolu například s Indií), poukazujíc na nedostatečnou snahu bohatých zemí zavázat se k dostatečně robustnímu finančnímu rámci, který by měl pomoci překonat nebezpečí změny klimatu pro chudší, stále se rozvíjející se země. Tuto čínskou neústupnost interpretovaly hlavně západní státy jako důkaz čínské neochoty plnit roli odpovědné velmoci při řešení globálních problémů (Delman – Odgaard 2014). Na druhou stranu jednání v Kodani, přestože nakonec neúspěšná, signalizovala vzrůstající roli Číny v rámci klimatickým jednání na globální úrovni a rovněž zřetelně prokázala, že čínské vedení jistě nepopírá zásadní fakt klimatických změn. Také je třeba přičíst určitou legitimitu čínskému názoru, že škodlivé exhalace jsou historicky do velké míry dílem skupiny nyní nejnávštěvnějších států a že rozvíjející se státy za ně nemohou nést stejnou míru odpovědnosti (tento názor sdílí i řada jiných zemí; srovnej Shobert 2014: 57–59).

Se změnou pohledu na závažnost problematiky ochrany životního prostředí v čínské politice přinesla poslední léta také více čínské aktivity na poli multilaterálním. Tento trend zvyšujícího se čínské zájmu o otázky životního prostředí (spolu s tím, jak jej využít ekonomicky) jde ruku v ruce s postupně klesajícím americkým vlivem v této oblasti. Do nástupu Donalda Trumpa do funkce amerického prezidenta byly čínské energetické cíle poměrně v souladu s představami Obamovy administrativy, což vyvrcholilo jejich vzájemným podpisem pod Pařížskou dohodu, která se má stát pokračovatelkou Kjótského protokolu z roku 1997. Protokol byl již dlouhodobě považován za nedostatečný, zejména kvůli tomu, že se některé významné státy, jako například USA, jeho závazků nezúčastnily spolu s řadou rozvojových zemí v čele s Čínou. Konečnou dohodu v Paříži podepsalo 195 států včetně všech klíčových zemí. Cílem dohody měl být konsenzus ohledně přijetí takových kroků, které v budoucnosti úspěšně povedou k regulaci vypouštění skleníkových plynů, tak aby vzrůst globální teploty nepřekročil dva stupně Celsia v porovnání s dobou před průmyslovou revolucí, i když ambicióznější cíle jsou vítány (European Commission 2018a). Toho by

mělo být dosaženo nastavením závazných cílových hodnot emisí skleníkových plynů pro jednotlivé státy (tyto cíle si státy stanovují samy a mají podléhat pravidelné revizi každých pět let). Postupně by se tak měl vyrovnávat poměr mezi nadbytečnými antropogenními emisemi CO₂ a přirozenými absorpčními schopnostmi oceánů a lesních porostů.

Dále je v dohodě obsažen mechanismus finanční pomoci chudším zemím, aby byly schopny se s problémy změny klimatu adekvátně vypořádat, přičemž platí, že negativní důsledky způsobené klimatickými změnami nejvíce ohrozí státy pobřežní, ostrovní a chudší. Tento problém tvořil jeden z hlavních sporných bodů mezi bohatými státy a státy rozvíjejícími se v předcházejících kolech klimatických jednání v Kodani, Cancúnu (2010), Durbanu (2011) a Dauhá (2012). V rámci Pařížské dohody se bohatší státy zavázaly přispívat 100 miliardami USD ročně nejpozději od roku 2020 a udržet tuto úroveň financování nejméně do roku 2025 (European Commission 2018b; BBC 2017). Nicméně díky snaze o nalezení co možná nejširšího základu pro konsenzus všech zúčastněných států jsou nakonec právně závazné pouze celkové cíle paktu. Konkrétní cíle jednotlivých států jsou dobrovolné. Naplňování paktu bude kontrolováno periodicky a lze nyní pouze spekulovat, jaký vliv na skutečné plnění cílů Pařížské dohody bude dohlížitelství mechanismu opravdu mít. Přesto bylo dosaženo důležitého pokroku, když v roce 2016 v rámci summitu G20 v Chang-čou (Hangzhou) jak Čína, tak Spojené státy (ještě v době vlády Obamovy administrativy) Pařížskou dohodu ratifikovaly.

Nová americká administrativa prezidenta Donalda Trumpa nicméně od Pařížské dohody odstoupila, neboť podle jejího názoru povede dodržování závazků smlouvy k „ohrožení pracovních míst ve Spojených státech“ (The Guardian 2017a). Podle Trumpa je špatné, aby američtí pracující dopláceli na řešení problematiky životního prostředí v cizích státech. Spojené státy nevyklučují podobný typ závazku do budoucna, musí být však vyjednáán s větším ohledem na podstatné americké zájmy (což vzápětí odmítly některé významné státy EU). Trumpova vláda i jinak dává najevo, že environmentální otázky nebudou patřit mezi její priority. Podle řady komentátorů krok USA ohrozí implementaci globální kontroly skleníkových emisí a rovněž přispěje k dalšímu poklesu americké prestiže, přestože závazky na snižování emisí jsou v pařížské dohodě nastaveny jako dobrovolné. Americké závazky na snižování emisí však původně představovaly celou pětinu celkových emisí, které mají být podle dohody do roku 2030 eliminovány. Spojené státy tak mohou působit jako stát neschopný se výzvám spojeným se změnou klimatu postavit nebo také jako stát, který odmítá spolupracovat a činit přijatelné kompromisy. Obě dvě interpretace amerických kroků mohou vést ke zpochybňování americké vedoucí role v řešení globálních otázek. Navíc neochota k většímu pokroku v oblasti životního prostředí může mít pro USA ekonomické důsledky, neboť do budoucna jde o jeden z ekonomicky nejperspektivnějších oborů.

V posledních několika letech se stále zřetelněji ukazuje, že právě EU a Čína namísto USA budou patřit mezi lídry dekarbonizace, používání obnovitelných zdrojů a investic do ekologicky šetrných technologií. Již v létě 2015, tedy přibližně půl roku před uzavřením Pařížské dohody, se ČLR a EU na závěr bilaterálního summitu zavázaly, že budou více spolupracovat v boji proti změnám klimatu a budou se snažit dosáhnout závazných cílů během nadcházejících vyjednávání. To bylo ještě v době, kdy Čína v této oblasti dosáhla několika důležitých dohod s USA za Obamova prezidentství a zdálo se, že EU bude hrát na tomto poli spíše druhořadou úlohu (Froggatt – Tomlinson – Hein 2015). Nástup Donalda Trumpa však tento směr čínské energetické diplomacie do velké míry zhatil, a tak je logické, že EU bude naopak v této oblasti hrát roli nejdůležitějšího partnera Číny. K tomu, aby se tandem EU–Čína stal hnacím motorem energetické revoluce 21. století, se podle mnohých schylovalo již v polovině minulých dekad, situace se však zkomplikovala příchodem globální finanční krize, vzájemnými obchodními spory (například o dovoz čínských solárních panelů) a ztroskotáním jednání na klimatickém summitu v Kodani roku 2009. V posledních letech strategickým význam spojení EU a Číny v globální politice

boje proti klimatickým změnám roste, neboť Čína si je více vědoma nutnosti reformovat svoji energetickou politiku, což je pro řadu jejích vnitropolitických cílů zásadní. Po Trumpově nástupu do funkce prezidenta USA se významně snížila šance, že spolupráce se Spojenými státy může Číně v naplňování těchto cílů významněji pomoci.

Několik dní před Trumpovou inaugurací (leden 2017) vystoupil s důležitým projevem čínský prezident Si Ťin-pching na setkání ekonomických elit v Davosu a prohlásil, že Čína jednoznačně podporuje implementaci klimatické dohody, spolu s posilováním čínské přítomnosti v globálním prostředí (The Economist 2017b). Dále na půdě OSN v Ženevě Si prohlásil, že Pařížská dohoda je „milníkem v historii boje proti změně klimatu a je třeba zajistit, aby její naplnění nebylo zmařeno“ (Xi 2017). Hlavní čínský vyjednávač pro otázky klimatu (a bývalý dlouholetý ředitel čínské Agentury na ochranu životního prostředí) Sie Čen-chua (Xie Zhenhua) vyzval k hlubší mezinárodní spolupráci pro dosažení tohoto cíle a podobně jako čínský prezident vyzdvihl ambicióznost čínských cílů, zejména závazek, že Čína sníží objem emisí na jednotku HDP o 60–65 procent do roku 2030 oproti úrovni roku 2005 (Chinadaily 2017b). I když čínští představitelé vyjadřovali důvěru v to, že Trump svoji rétoriku proti Pařížské dohodě zmírní, po odstoupení USA od této mezinárodní smlouvy začali ještě více zdůrazňovat její důležitost pro globální rozvoj. Evropská unie a Čína společně oznámily, že naplňování dohody, byť bez Spojených států, je naprosto zásadní. Uspokojivé řešení otázky změny klimatu je otázkou „národní bezpečnosti“ (Tamtéž). Komisař pro energetiku a otázky klimatu Miguel Arias Cañete prohlásil, že je třeba, aby se EU a Čína chopily příležitosti vést nový globální trend přechodu k nízkouhlíkové ekonomice, využívání obnovitelných zdrojů a investic do zelených technologií (The Guardian 2017c).

Aktivní účast Číny při určování směru multilaterálních iniciativ v oblasti boje proti změně klimatu bude s velkou pravděpodobností posilovat její prestiž na mezinárodní scéně a podporovat její *soft power*. Na rozdíl od jiných způsobů, které by sice zvyšovaly čínskou *soft power*, ale jsou z řady důvodů pro současné čínské vedení *non sequitur* (občanská práva a svobody, politická liberalizace, rychlejší odbourávání stále existujících překážek přístupu zahraničních investorů do strategických čínských ekonomických sektorů), environmentální politika nemá přímý dopad na politické uspořádání ČLR (právě naopak, její zanedbávání již má politické důsledky). V případě úspěšné implementace čínské klimatické politiky to pozitivně ovlivní nejen řadu oblastí energetiky a obecně ekonomiky, ale také to podpoří dlouhotrvající snahu, aby byla Čína přijímána ostatními důležitými globálními aktéry jako úspěšná a odpovědná velmoc (srovnej Wang-Kaeding 2018). „Klimatická koalice“ mezi EU a ČLR by do budoucna mohla také přispět ke snaze unijních členských států vyvažovat postupný příklon Trumpovy administrativy k unilateralismu (srovnej Heilmann 2018). To bude do velké míry záviset na tom, jak se čínské vedení vypořádá s problémem implementace ambiciózních environmentálních cílů (viz předposlední část článku).

Energetické investice Číny v EU

Čínské investice do energetického sektoru v EU jsou součástí několika iniciativ v rámci čínské energetické politiky, a to posilování státních korporací a jejich zahraničního ekonomického vlivu, zvyšování dostupnosti nových technologií, podpory domácích producentů a obecněji přispívání k environmentálním a klimatickým cílům. Členské státy EU se naopak snaží lákat investice do svých ekonomik i mimo oblast jejich tradičních poskytovatelů, což se zintenzivnilo po příchodu globální finanční krize (2007–2009). Po vysokém nárůstu čínských investic se naopak státy EU snaží v současnosti zajišťovat proti některým negativům tohoto trendu, neboť energetické zdroje, technologie a infrastruktura jsou považovány každým státem za strategické (Konrad – Kostka 2017). Na druhou stranu členské země nechtějí čínské subjekty od investování v EU zcela nebo zásadně odradit.

Jednou ze součástí obecné čínské energetické strategie je kontrola nejen zdrojů nerostných surovin a jejich dodávek, ale také snaha mít větší podíl na zásadních technologiích, které budou determinovat budoucí vývoj tohoto odvětví.³ To se snoubí s další strategickou prioritou administrativy Si Ťing-pchinga, a to udělat z ČLR technologickou velmoc, zejména v prudce se rozvíjejících oborech počítačových technologií, cloudových služeb nebo analýzy dat. Mezi tyto technologie také patří technologie řady oborů, které pomáhají ve snaze o dosažení menší zátěže životního prostředí. Podle některých dnešních odhadů bude Čína v blízké budoucnosti dominovat žebříčku zemí investujících do obnovitelných zdrojů (The Guardian 2017a). Již v současnosti je Čína významným producentem výrobků, které se používají v energetice obnovitelných zdrojů. Ve snaze o dosažení výše naznačených cílů jsou státy EU pro Čínu důležitým partnerem, neboť investice do technologicky vyspělých firem pomůže Číně získat potřebné postupy, technologie a *know-how*, jak zajistit svoji energetickou bezpečnost, a nemalé finanční benefity (Liedtke 2017).

Celkově se objem čínských investic v Evropě rychle zvyšuje: investice za rok 2017 dosáhly 65 miliard eur oproti pouhým dvěma miliardám v roce 2010. Pouze mezi lety 2016 a 2017 se čínské investice v EU zvýšily více než dvojnásobně (z 33 na 65 miliard eur; Seaman – Huotari – Otero-Iglesias 2018). Čínské investice začaly rychle růst po kulminaci negativních efektů globální finanční krize v EU, kdy řada vlád a firem neměla na investice dost prostředků nebo je směřovala jinam. Předpokládaný objem potřebných, ale nerealizovaných domácích investic v EU se vyšplhal přes 300 miliard eur (Financial Times 2018). Jedním ze zmiňovaných důvodů atraktivity investic v Evropě mezi čínskými investory je vysoká míra podpory udržitelného rozvoje a obnovitelných zdrojů. Seznamování s novými technologiemi a metodami řízení podniků slouží čínským investorům nejen k expanzi na zahraničních trzích, ale také k vylepšování své pozice mezi domácí konkurencí (Gippner – Torney 2017: 655–657). Tomu v posledních letech odpovídá vlna technologických investic v postkrizové Evropě, několik významných investic na poli průmyslových podniků dodávajících důležité komponenty pro výrobu energií z obnovitelných zdrojů (srovnej Dan 2012).

Zvyšující se objem čínských přímých zahraničních investic v Evropě stojí rovněž za vzrůstající obzřetností evropských států vůči investiční politice asijského giganta. Roste počet hlasů, které volají po tom, aby se unijní státy účinněji bránily soustředěným a zvyšujícím se čínským investicím zejména v technologickém a energetickém sektoru, neboť to představuje ohrožení evropské technologické vyspělosti vůči čínské konkurenci. Čínské podniky s otevřenou či skrytou vládní podporou mohutně nakupují podíly v evropských společnostech, což jim umožňuje dostat se k technologiím, které jsou výsledkem dlouhodobého výzkumu, vývoje a praktických znalostí evropských firem. Dalšími problematickým bodem je sepětí čínských firem se snahou čínského státu prostřednictvím investic a akvizic budovat v Evropě vlastní politický kapitál a *know-how*.⁴ Stejně palčivě je v EU vnímáno stále nedostatečně transparentní ekonomické prostředí v ČLR, kvůli němuž stále existují v řadě sektorů významné bariéry pro vstup evropských firem na tamní trh (například ve finančnictví nebo právě energetice). Samostatnou kapitolou jsou pak kritické hlasy, které varují před zásadním podílem ČLR a jejích firem na energetické infrastruktuře, například v jaderném průmyslu. Investice do něj evropské státy posuzují přísněji než investice v oblasti obnovitelných zdrojů (Turcsanyi 2017).

Německo je cílem největšího objemu čínských investic, a není proto náhoda, že právě v této zemi se vede intenzivní debata o výhodách a rizicích čínských investic. Německo proto přijalo zákon, který umožňuje politické reprezentaci zabránit investicím třetích zemí do firem disponujících vyspělými a zároveň strategickými technologiemi tehdy, pokud by měla být výsledkem kontrola více než pětadvacetiprocentního podílu v dané firmě (Handelsblatt 2018). Ale i řada jiných států volá po právních úpravách, které by v případě potřeby dokázaly efektivně zabránit takovým investicím a pokusům o převzetí, kde by byla oprávněná obava o národní bezpečnost či podezření z nekalé konkurence. Na základě

formální žádosti několika členských zemí představila v roce 2017 Evropská komise návrh komplexního legislativního opatření, které má zajistit adekvátní obranu před takovými investicemi, které by dlouhodobě poškozovaly evropskou ekonomickou výkonnost. Mělo by jít o jistý druh screeningového mechanismu, který by dokázal analyzovat potenciálně nebezpečné investice pro strategické zájmy zemí EU.

Proti obdobným opatřením se však také zvedají varovné hlasy, například od některých malých a středních členských států a samozřejmě od zastánců otevřených trhů a kritiků posilování protekcionismu v mezinárodním obchodě.⁵ Státy jako například Polsko, Česká republika a Maďarsko by se rády a intenzivněji chtěly účastnit projektů čínské Nové hedvábné stezky, od nichž si slibují investice především do infrastruktury. Postoj zejména postkomunistických zemí vůči čínským investicím lze chápat jako případ *hedgingu* v energetické politice, neboť je zde viditelná snaha o diverzifikaci investic, částečně ovlivněná nejistotou o budoucnosti unijních energetických trhů v souvislosti s nekonzultovanými kroky některých velkých členských států (například německá *Energiewende*). Tomu také odpovídá odpor některých postkomunistických států vůči implementaci výsledku Pařížské dohody a snaha o redukci klimatických cílů, například v oblasti podpory uhelnému sektoru a zvýšení počtu emisních povolenek (Polsko), nebo o faktické omezení ambiciózních cílů energetické účinnosti v průmyslu (případ České republiky; viz Neslen 2017; Gippner – Torney 2017: 654).

Obdobný problém přináší některé obchodní spory mezi EU a Čínou, které mohou potenciálně ohrožovat budoucí energetickou a následně i klimatickou spolupráci. Čína je největším světovým exportérem solárních panelů, přičemž jen objem obchodu s tímto produktem s Evropskou unií dosahoval více než 20 miliard eur. Evropská komise v roce 2013 po dvouletém šetření rozhodla, že Čína exportuje solární panely do států unie za dumpingové ceny (podle jejích odhadů celých 88 procent pod normální tržní cenou), navíc s podporou státu pro soukromé subjekty, které je vyvážejí. Proto bylo rozhodnuto o uvalení dovozních cel na solární panely z Číny, a to i přesto, že některé členské státy byly proti (BBC 2013). Tyto antidumpingové kroky a sankce Evropská komise opět potvrdila v roce 2016, i když členské státy rozhodly na počátku roku 2017, že platnost antidumpingových cel na solární panely z Číny bude zkrácena na rok a půl, namísto plánované platnosti těchto opatření až do roku 2019.

Zájmová sdružení podporující větší využívání obnovitelných zdrojů volají po ambicióznějších cílech energetické politiky EU oproti cílům současným; hlavním argumentem jsou stále klesající ceny solárních panelů, turbín pro větrné elektrárny a obdobných technologií, což činí v dlouhodobém výhledu elektřinu z těchto zdrojů ekonomicky výhodnější. Čína v loňském roce investovala 86,5 miliardy USD pouze do solárních elektráren, zatímco celá EU investovala do obnovitelných zdrojů přibližně 40 miliard USD (Euractiv 2018). Podle zastánců více deregulovaného trhu s těmito produkty je jednou z možností, jak podpořit růst obnovitelných zdrojů v EU, odstranění importních překážek pro čínské solární panely. Pro státy EU mohou sloužit obnovitelné zdroje jako nástroj *hedgingu* proti nástrahám mezinárodního trhu s energetickými surovinami (Szulecki – Westphal 2018: 183–184). Vzniká zde prostor nejen pro čínskou expanzi do tohoto sektoru, ale také to skýtá řadu příležitostí pro evropské společnosti (Tamtéž: 185).

Zajišťování rizik a problémy ČLR v oblasti energetické politiky vůči EU

V případě čínské energetické politiky vůči EU nelze hovořit o nějakém jednostranně orientovaném přístupu, což umožňuje náležitě označit energetickou politiku Číny jako případ *hedgingu*. Při této strategii se konkrétní aktér snaží pomocí řady nástrojů minimalizovat rizika spojená s určitou oblastí mezinárodních vztahů, ať již ekonomických, politických, environmentálních, či bezpečnostních. Evelyn Gohová (2005) popisuje *hedging* jako vhodnou politiku v takových případech, kdy jsou státy vystaveny nejistotě, která neumožňuje se jednoznačně přiklonit k jednodušším alternativám, jako je například neutralita,

balancování, nebo naopak bezvýhradná spolupráce. V oblasti mezinárodních vztahů se například o strategii zajišťování hovoří v posledních letech výrazně v souvislosti s politikou menších asijských států vůči Číně. Tyto státy nechtějí otevřeně vyvažovat čínský růst (*hard* nebo *soft balancing*), ale také se chtějí pojistit proti negativním vlivům přílišné ekonomické závislosti na této asijské velmoci.

V případě energetické politiky obecně se navzájem mísí ekonomické důvody s požadavky národní bezpečnosti a je častokrát nutné rozdílné preference spojené s těmito oblastmi vyvažovat (srovnej Fermann 2014: 25–27). *Hedging* obnáší investici času a prostředků do zajištění energetické bezpečnosti mnohostrannou bilaterální a multilaterální spoluprací, zároveň však tato strategie zahrnuje kroky, které představují obranu před případnou absencí kooperace či jejím selháním. Znamená na jednu stranu integraci do multilaterálních fór a zohledňování energetické bezpečnosti v tradiční diplomacii (institucionalizovaný energetický dialog s EU a jeho součástí, spolu s pokračujícím mezinárodním angažmá v globálních klimatických iniciativách), na straně druhé Čína posiluje přítomnost v energetickém byznysu po celém světě včetně EU spolu s podporou čínským státním korporacím při jejich investiční expanzi. Čína nediverzifikuje pouze energetické zdroje, ale také způsoby jejich využití, k čemuž jí slouží spolupráce s entitami, jako je EU, která ač nedisponuje dostatečným potenciálem v oblasti energetických surovin, skýtá pro ČLR vítaný zdroj technologií, *know-how* a manažerských postupů v oblasti energetiky.

V čínském přístupu k energetické spolupráci můžeme na obecné rovině sledovat strategii zajišťování se vůči potenciálním rizikům pro energetické nároky čínské ekonomiky a šířeji čínské společnosti. V tomto čínském přístupu se mísí důraz na tržní nástroje s institucionální spoluprací a podporou těm multilaterálním iniciativám, které Číně slouží pro umenšování environmentální zátěže způsobené jejím ekonomickým modelem. Energetický sektor členských států EU představuje další možnost, jak rozšířit záběr čínských energetických forem a diverzifikovat jejich investice. Politika čínských firem v EU je zaměřena jak na sektor fosilních paliv a jaderné energetiky, tak na alternativní způsoby produkce a využívání energie. Obnovitelné zdroje, jejich technologie a vzájemná podpora v boji proti změně klimatu jsou v současnosti považovány za nejrychleji se rozvíjející a z dlouhodobého hlediska také pravděpodobně nejperspektivnější prvky tandemem EU–Čína.

Jaké problematické body mohou do budoucna tuto energetickou spolupráci omezit, či dokonce zhatit? Pravděpodobně tím nejproblematictějším bodem je fakt, že čínské závazky, politiky a strategie na mezinárodní úrovni nejsou automaticky aplikovatelné v prostředí čínského státu a ekonomiky. Problém aktérství v oblasti energetické politiky se v případě ČLR týká nikoliv pouze zahraniční, ale i domácí energetické a environmentální politiky. Podle analytiků čínské politiky jde o dlouhodobě známý problém implementace centrálně stanovených regulací (srovnej Lieberthal – Oksenberg 1988; Mertha 2009). Z hlediska politiky čínského vedení je zřejmý příklon ke stále většímu zohledňování environmentálních standardů. Zásadním faktorem s potenciálně negativním dopadem je však do budoucna vymahatelnost environmentálních regulací a jiných předpisů v Číně (srovnej McGregor 2010: 89–94). Přestože je Čína formálně unitárním státem, v praxi jde o stát jak politicky, tak ekonomicky dosti decentralizovaný, kde je velká část ekonomické činnosti ovlivňována administrativou a chováním ekonomických aktérů na úrovni provincií nebo nižší (srovnej Zheng 2006; Kroeber 2016). Každá úspěšná implementace politik centrální vládou je vždy podmíněna dostatečným konsenzem nejen špiček čínského státu a komunistické strany, ale také řady substátních aktérů. V ekonomické oblasti je pro Čínu stále typická vysoká míra zásahů státu do ekonomiky a politicky i ekonomicky je stále výrazná role státem vlastněných korporací (srovnej Heilman 2017: 356–361).

Z hlediska probíraného tématu je otázkou, do jaké míry dokáže čínské vedení přesvědčit či donutit všechny relevantní lokální aktéry implementovat program dekarbonizace čínské ekonomiky, zvyšování energetické účinnosti a snižování závislosti na uhlí. Proti tomuto plánu se stavějí nejen představitelé provincií, které jsou významnými producenty uhlí, ale

také řada důležitých státních i privátních podniků, které jsou na substátní úrovni spojeny řadou neprůhledných kontaktů s místními stranickými a státními orgány. S tím souvisí slabá vymahatelnost práva, kontrola soudů ze strany místních stranických orgánů (například při udělení pokut za porušení ekologických standardů) a silná regionální fragmentarizace zodpovědných administrativních a stranických orgánů (srovnej Delman – Odgaard 2014: 234–235). Například ministerstvo životního prostředí jako hlavní národní regulátor v environmentální oblasti má stále nedostatek financí a personálu, aby dohlíželo na vzrůstající počet environmentálních direktiv a jejich implementaci v terénu. Je však pravda, že v poslední době přijalo čínské stranické vedení opatření, která by měla vést k posílení regulačních pravomocí tohoto ministerstva (Shobert 2014; Ewing 2018; Chinadialogue 2018).⁶ Dlouhotrvající spory mezi centrem a regiony v čínském politickém systému ohrožují naplnění energetických a tím i environmentálních cílů a také mohou být důvodem, proč Čína nebude potenciálně schopna dosáhnout se svou energetickou politikou mezinárodního uznání.

Akceschopnost Evropské unie v oblasti energetické politiky vůči ČLR je podlamována nejednotností diplomatické reprezentace na úrovni EU, stejně jako křížícími se a nedostatečně silnými pravomocemi nadnárodních orgánů. Unie není vzhledem k ČLR dostatečně robustním mezinárodním aktérem, neboť nemůže jako klasické národní státy navazovat strategická partnerství, zejména kvůli silné pozici členských států a nedostatku strategických zájmů mimo ekonomickou a obchodní spolupráci (srovnej Fürst 2007; Holslag 2011). Kacper Szulecki a Kirsten Westphalová (2014) identifikují pět „smrtných hříchů“ unijní energetické politiky a jako zásadní faktor vidí rozdílné pohledy členských států na energetickou problematiku a jejich rozdílné energetické strategie. Přestože po přijetí klimaticko-energetického balíčku EU v roce 2009 a vstupu Lisabonské smlouvy v platnost dochází k postupné supranacionalizaci energetické politiky (Szulecki – Westphal 2018: 190), koordinace mezi členskými státy a nadnárodními orgány stále nedostačuje. Lisabonská smlouva (2009) poprvé zakotvila právní základ v primárním právu pro pravomoci unie v oblasti energetiky, přesto rozhodující pravomoci v případě vlastních energetických strategií jednotlivých států zůstávají v rukou členských zemí. Lisabonská smlouva uvádí, že cíle energetické politiky se „*nedotýkají práva členského státu stanovit podmínky pro využívání svých energetických zdrojů, jeho volby mezi různými energetickými zdroji a základní skladby jeho zásobování energií*“ (čl. 194). Některé členské státy a unijní orgány obecně jsou více nakloněny tržnímu přístupu k energetické bezpečnosti, řada členských zemí však jde cestou zajišťování energetické bezpečnosti podle vlastních vizí bez ohledu na širší cíle na úrovni celé unie (srovnej Mabey – Preston 2012: 6–7, 14–15).

Unijní energetická politika vůči vnějším aktérům zůstává nejistá a musí neustále soupeřit o pozornost a zájem s řadou bilaterálních kroků členských států v oblasti energetické politiky a zjišťování energetické bezpečnosti. I přes mnohá pozitiva energetické spolupráce mezi EU a Čínou je tak třeba stále konstatovat, že jak Čína, tak například Indie, Brazílie či JAR preferují bilaterální spolupráci s jednotlivými členskými státy proti spolupráci s unijními strukturami. Je tomu tak proto, že členské státy samy o sobě stále disponují většími technologickými a finančními prostředky, stejně jako konkrétnějšími a praktičtějšími představami o vzájemné spolupráci (Knodt – Müller – Piefer 2015).

ZÁVĚR

V průběhu tohoto textu jsme mohli pozorovat, jak komplexní a mnohaúrovňová je čínská snaha o zajištění energetické bezpečnosti. Čínská energetická politika především usiluje zajistit čínskou energetiku vůči potenciálním budoucím rizikům, ať již je jejich původ v zahraničí, či na čínské půdě. Kromě tradičního zajišťování stabilních a cenově dostupných dodávek se také snaží dalšími způsoby dosáhnout svých základních energetických cílů. Členské státy EU nejsou sice pro Čínu důležitými dodavateli energetických surovin, ale mají hluboké znalosti a technologie v oblasti energetiky, obnovitelných zdrojů a jsou

pro čínské energetické firmy zdrojem obchodních příležitostí a *know-how*. Oblast životního prostředí a boje proti změně klimatu je čínskými představiteli považována za důležitou jak z hlediska energetické bezpečnosti (snižování závislosti na fosilních palivech, zvyšování energetické účinnosti, omezování negativních vlivů změny klimatu v budoucnu), tak v případě ekonomické modernizace a v neposlední řadě pro posilování domácí stability. Za zmínku rovněž stojí potenciální posilování mezinárodní čínské prestiže, pokud setrvá ve své deklarované vedoucí úloze v boji proti změně klimatu. I autoři kritičtí k celkovým výsledkům *strategického partnerství* mezi EU a ČLR uznávají, že oblast energetiky a v návaznosti ochrany životního prostředí splňují znaky *strategických zájmů*, tj. jde o problematiku zásadně důležitou a dlouhotrvající (srovnej Holslag 2011). Pouze budoucí vývoj však ukáže, do jaké míry bude čínská energetická politika v EU úspěšná, což nebude záviset pouze na vývoji mezinárodních vztahů a politické ekonomie v Evropě, ale také na složitých politických a ekonomických procesech uvnitř Číny samé.

Jak jsem se snažil ukázat výše, zásadním problémem čínského přístupu k energetice je nejistá implementace přijatých opatření a stále kritičtější vnímání čínských energetických investic v unii. Z pozice EU je důležité zmínit, že další prohloubení spolupráce s Čínou není možné, pokud bude pokračovat faktická dvoukolejnost energetické politiky, při níž jsou pravomoci v této oblasti asymetricky rozděleny mezi nadnárodní orgány a členské státy, a to ve prospěch těch druhých. Přestože tyto problémy energetické spolupráce mezi státy Čínou a EU nebyly v detailu předmětem této práce, již nyní můžeme pozorovat, že mezinárodní spolupráce, či naopak spory nejsou ovlivněny pouze systémovou úrovní analýzy energetické politiky, ale hraje v nich důležitou úlohu také vnitropolitické uspořádání administrativní, ekonomické a politické moci. Pro budoucí zkoumání se nabízejí témata jako potenciální globální tandem EU–Čína v iniciativách zaměřených proti klimatickým změnám; dopady administrativní fragmentace čínské politiky v souvislosti s implementací environmentálních norem; případně politická citlivost vzrůstající míry čínských investic ve strategických sektorech evropské energetiky.

¹ Následující odstavec vychází z Kroebera (2016: kap. 11).

² Zbytek odstavce vychází ze Zhanga (2017: 23–25).

³ Podrobný přehled čínských investic od energetického sektoru podávají Konrad a Kostková (2017), Gippnerová a Torney (2017) a Liedtke (2017).

⁴ Čína investuje zejména v největších a nejvyspělejších evropských ekonomikách, nenechává si ale ujít příležitost ani v daleko menších zemích, jako je například Řecko, Portugalsko, Maďarsko či (v malé míře) ČR. Místo čistě ekonomické logiky zde s největší pravděpodobností hrají velkou roli politické zájmy komunistického vedení získat politickou podporu pro vlastní domácí i mezinárodní politiku. Unijní státy s vysokým podílem čínských investic tak již několikrát pomohly mírnit kritiku Číny na půdě institucí EU (Pleschová 2013).

⁵ V posledních letech politici v USA zabránili několika převzetím amerických firem ze strany čínských podniků, což má na starost Výbor pro zahraniční investice v USA. Spojené státy nebo například Japonsko tak mají mnohem přísnější mechanismy pro posuzování investic do strategických sektorů, než mají členské země EU, kde tato pravidla častokrát chybějí úplně.

⁶ Někdy můžeme během implementace centrálních regulací a direktiv v oblasti životního prostředí zaznamenat naopak až příliš důraznou a přebytnou aktivní snahu místních orgánů, což může vést k dočasnému nedostatku elektrické energie či omezování průmyslové výroby (Guo – Zusman – Moe 2014: 246). Jednou z příčin těchto aktivit je fakt, že v posledních letech jsou environmentální indikátory součástí komplexního hodnocení strnických kádrů, což může ovlivnit jejich kariérní růst.

Literatura

- Delman, Jorgen – Odgaard, Ole (2014): *From 'Worn' to 'Green' China Model? Energy in the 12th Five-Year Plan in an Environmental and Climate Change Perspective*. In: Moe, Espen – Midford, Paul (eds.): *The Political Economy of Renewable Energy and Energy Security*. New York: Palgrave Macmillan, s. 221–240.
- Economy, Elizabeth (2004): *The River Runs Black: The Environmental Challenge to China's Future*. Ithaca: Cornell University Press.
- European Council (2013): *EU-China 2012 Strategic Agenda for Cooperation*. Brussels: European Council.
- Ewing, Jackson (2018): Tough Tasks for China's New Ministry. *The Diplomat*, 17. 3. 2018.

- Fermann, Gunnar (2014): What is Strategic about Energy Security? De-simplifying Energy Security. In: Moe, E., Midford, P. (eds.): *The Political Economy of Renewable Energy and Energy Security*. London: Palgrave Macmillan, s. 21–45.
- Froggatt, Antony – Tomlinson, Shane – Hein, Jens (2015): China and EU sign a landmark climate deal. *China Dialogue*, 30. 6. 2015.
- Fürst, Rudolf (2007): Strategické partnerství EU – ČLR: Příležitost, skutečnost, eufemismus. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 42, No. 1, s. 7–24.
- Gippner, Olivia – Torney, Diarmund (2017): Shifting Policy priorities in EU-China energy relations: Chinese energy investments in Europe. *Energy Policy*, Vol. 101, s. 649–658, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.09.043>>.
- Goh, Evelyn (2005): *Meeting the China Challenge: The U. S. in Southeast Asian Security Strategies*. Washington, D. C.: East-West Center.
- Guo, Jiangwen – Zusman, Erik – Moe, Espen (2014): Enabling China's Low-Carbon Transition: The 12th Five-Year Plan and the Future Climate Regime. In: Moe, Espen – Midford, Paul (eds.): *The Politics of Renewable Energy and Energy Security*. London: Palgrave Macmillan, s. 241–257.
- Heilmann, Sebastian (ed., 2017): *China's Political System*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Heilmann, Sebastian (2018): Germany Needs China to Save the Global Order from Trump. *ChinaFile*, 23. 5. 2018.
- Holslag, Jonathan (2011): The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 2, s. 290–313.
- Chellaney, Brahma (2006): *Asian Juggernaut: The Rise of China, India and Japan*. New Delhi: HarperCollins.
- Christiansen, Thomas (2016): A Liberal Institutional Perspective on China-EU Relations. In: Wang, Jianwei – Song, Weinqing (eds.): *China, the European Union, and the International Politics of Global Governance*. New York: Palgrave Macmillan, s. 29–50.
- IEA (2017): *World Energy Outlook 2017*. Paris: International Energy Agency.
- Jain, Purnendra (2014): Energy Security in Asia. In: Foot, Rosemary – Ravenhill, John – Pekkanen, Saadia (eds.): *Oxford Handbook of the International Relations of Asia*. Oxford: Oxford University Press, s. 547–568.
- Jorgensen, Knud Erik – Wong, Reuben (2016): Social Constructivist Perspectives on China–EU Relations. In: Wang, Jianwei – Song, Weinqing (eds.): *China, the European Union, and the International Politics of Global Governance*. New York: Palgrave Macmillan, s. 51–74.
- Kaďousková, Hedvika (2013): Čínská „plynová politika“ vůči Rusku a Turkmenistánu v letech 2001–2012. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 1, s. 46–66.
- Knodt, Michèle – Müller, Franziska – Piefer, Nadine (2015): Explaining European Union External Energy Governance with Emerging Powers. In: Knodt, Michèle, Piefer, Nadine – Müller, Franziska (eds.): *Challenges of European External Energy Governance with Emerging Powers*. Burlington: Ashgate, s. 57–74.
- Knodt, Michele – Piefer, Nadine – Lai, Suet-Yi (2015): *Perceptions and Challenges of China–EU Energy Cooperation*. CEDI Working Paper No. 1, Mainz: Johannes Gutenberg University.
- Konrad, Björn – Kostka, Genia (2017): Chinese investments in Europe's energy sector: Risks and opportunities. *Energy Policy*, Vol. 101, s. 644–648, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.12.016>>.
- Kořan, Michal (2008): Jednopřádová studie. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v politologii*. Praha: Portál, s. 29–61.
- Kroeber, Arthur R. (2016): *China's Economy: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.
- Li, Mingjian (2016): China-EU Relations: Rivalry Impedes Strategic Partnership. In: Wang, Jianwei – Song, Weinqing (eds.): *China, the European Union, and the International Politics of Global Governance*. New York: Palgrave Macmillan, s. 13–28.
- Lieberthal, Kenneth – Oksenberg, Michel (1988): *Policy-Making in China*. Princeton: Princeton University Press.
- Liedtke, Stephan (2017): Chinese energy investments in Europe: An analysis of policy drivers and approaches. *Energy Policy*, Vol. 101, s. 659–669, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.09.037>>.
- Liu, Jianguo – Diamond, Jared (2005): China's Environment in a Globalizing World. *Nature*, No. 435, s. 1179–1186, <<https://doi.org/10.1038/4351179a>>.
- Mabey, Nick – Preston, Felix (2012): *Low-Carbon Growth Links with China*. London: Chatham House.
- Mathews, John A. – Tan, Hao (2014): Manufacture renewables to build energy security. *Nature*, Vol. 513, s. 166–168, <<https://doi.org/10.1038/513166a>>.
- McGregor, Richard (2010): *The Party: The Secret World of China's Communist Rulers*. New York: Harper and Collins.
- Mertha, Andrew (2009): Fragmented Authoritarianism 2.0: Political Pluralization and in the Chinese Policy Process. *China Quarterly*, Vol. 200, s. 995–1012.
- Neslen, Arthur (2017): EU climate laws undermined by Polish and Czech revolt, documents reveal. *Climate Home News*, 29. 5. 2017.
- O'Brien, Kevin – Li, Mingjian (2006): *Rightful Resistance in Rural China*. New York: Cambridge University Press.

- Pleschová, Gabriela (2013): The Slovak and Hungarian Partnership with China: High Hopes that Did Not Come Through. In: Fürst, Rudolf (ed.): *China's Comeback in Former Eastern Europe*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 45–59.
- Saich, Tony (2011): *Governance and Politics in China*. New York: Palgrave Macmillan.
- Seaman, John – Huotari, Mikko – Otero-Iglesias, Miguel (2018): Seizing Up Chinese Investment in Europe. *The Diplomat*, 1. 3. 2018.
- Shambaugh, David (2004): China and Europe: The Emerging Axis. *Current History*, Vol. 103, No. 674, s. 243–248.
- Shambaugh, David (2013): *China Goes Global: The Partial Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Shambaugh, David (2016): *China's Future*. Cambridge: Polity Press.
- Shapiro, Judith (2002): *Mao's War against Nature: Politics and the Environment in Revolutionary China*. New York: Cambridge University Press.
- Shobert, Benjamin A. (2014): Key Drivers of China's Environmental Policies. In: Andrews-Speed, Philip et al.: *China's Energy Crossroads*. Seattle: The National Bureau of Asian Research, s. 47–60.
- Sutter, Robert (2013): *Foreign Relations of the PRC*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Szulecki, Kacper – Westphal, Kirsten (2014): The Cardinal Sins of European Energy Policy: Non Governance in Uncertain Global Landscape. *Global Policy*, Vol. 5, No. 1, s. 38–51, <<https://doi.org/10.1111/1758-5899.12153>>.
- Szulecki, Kacper – Westphal, Kirsten (2018): *Taking Security Seriously in EU Energy Governance: Crimean Shock and the Energy Union*. In: Szulecki, Kacper (ed.): *Energy Security in Europe*. London: Palgrave Macmillan, s. 177–202.
- Suchánek, Jiří (2013): Hodnotová východiska energetických strategií Číny a EU v Africe. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 48, No. 1, s. 50–69.
- Tunsjo, Oystein (2014): *China's Energy Security*. In: Moe, Espen – Midford, Paul (eds.): *The Political Economy of Renewable Energy and Energy Security*. London: Palgrave Macmillan, s. 97–115.
- Turcsanyi, Richard Q. (2017): Central European Attitudes Towards Chinese Energy Investments: The Cases of Poland, Slovakia, and the Czech Republic. *Energy Policy*, Vol. 101, s. 711–722, <<https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.09.035>>.
- Wang-Kaeding, Heidi (2018): What Does Xi Jinping's New Phrase 'Ecological Civilization' Mean? *The Diplomat*, 6. 3. 2018.
- Xi, Jinping (2017): Working Together to Build a Community of Shared Future for Mankind. *Xinhua*, 19. 1. 2017.
- Xie, Dan (2012): China in Europe: Buying Clean Tech. *China Dialogue*, 8. 2. 2012.
- Zhang, Chao (2017): *The EU-China Energy Cooperation: An Institutional Analysis*. Brussels: EIAS.
- Zheng, Yongnian (2006): Explaining the Sources of de facto Federalism in Reform China: Intergovernmental Decentralization, Globalization, and Central–Local Relations. *Japanese Journal of Political Science*, Vol. 7, No. 2, s. 101–126, <<https://doi.org/10.1017/S1468109906002222>>.

Dokumenty

- BBC (2013): China Solar Power Duties Imposed by EU. *BBC News*, June 4th 2013, <<http://www.bbc.com/news/business-22766639>>.
- BBC (2017): What is in the Paris climate agreement? *BBC News*, May 31th 2017, <<http://www.bbc.com/news/science-environment-35073297>>.
- EC2 (2015): *China-EU Energy Cooperation Roadmap 2020*. Europe-China Clean Energy Centre, <http://documents.rec.org/publications/EC2_roadmap_2020_EN_web.pdf>.
- Euractiv (2018): China Outshines Europe in 2017 clean energy investment. *Euractiv*, April 5th 2018, <<https://www.euractiv.com/section/energy/news/china-outshines-europe-in-2017-clean-power-investment-ranking/>>.
- European Commission (2012): *EU-China Joint Declaration on Energy Security*. DG Energy, <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20120503_eu_china_joint_declaration_energy_security_en.pdf>.
- European Commission (2016): *EU-China Roadmap on energy cooperation (2016–2020)*. DG Energy, <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/FINAL_EU_CHINA_ENERGY_ROADMAP_EN.pdf>.
- European Commission (2018a): *EU-China Agree to boost Energy Cooperation*. DG Energy, <<https://ec.europa.eu/energy/en/news/eu-china-agree-boost-energy-cooperation>>.
- European Commission (2018b): *Paris Agreement*. DG Climate Action 2018, <https://ec.europa.eu/clima/policies/international/negotiations/paris_en>.
- Financial Times (2018): China's Investment in Europe Offers Opportunities – and threats. *Financial Times*, November 20th 2018, <<https://www.ft.com/content/9e7428cc-c963-11e7-8536-d321d0d897a3>>.
- Handelsblatt (2018): Europe Splits on Chinese Investment. *Handelsblatt*, February 14th 2018, <<https://global.handelsblatt.com/politics/europe-splits-chinese-investments-887591>>.
- China Daily (2017a): Xi stresses efforts to build ecological civilization. *China Daily*, August 28th 2017, <http://www.chinadaily.com.cn/china/xismoments/2017-08/28/content_31318415.htm>.
- China Daily (2017b): China can take lead, climate envoi says. January 17th 2017, *China Daily*, <http://www.chinadaily.com.cn/world/en_eu/2017-01/17/content_27971833.htm>.
- Chinadialogue (2016): Climate, energy and China's 13th Five Year Plan. *Chinadialogue*, March 18th 2016, <<https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/8734-Climate-energy-and-China-s-13th-Five-Year-Plan-in-graphic>>.

- Chinadialogue (2018): China reshapes ministries to better protect environment. *Chinadialogue*, March 14th 2018, <<https://www.chinadialogue.net/article/show/single/en/10502-China-reshapes-ministries-to-better-protect-environment>>.
- The Economist (2017a): Biting the Bullet. *The Economist*, September 23rd-29th 2017, s. 60–61.
- The Economist (2017b): Life and Soul of the Party. *The Economist*, October 14th 2017, s. 18–20.
- The Guardian (2017a): Donald Trump confirms US will quit Paris climate agreement. *The Guardian*, June 1st 2017.
- The Guardian (2017b): World urges Donald Trump not to dump Paris climate agreement. *The Guardian*, June 1st 2017.
- The Guardian (2017c): China and EU strengthen premise to Paris deal with US poised to step away. *The Guardian*, June 1st 2017.
- The Guardian (2018): China on track to lead in renewables as US retreats, report says. *The Guardian*, January 10th 2018.
- Xinhua (2017): News Analysis: CPC's governance wisdom leading China to bigger role in global development. *Xinhua*, November 22th 2017, <http://news.xinhuanet.com/english/2017-10/22/c_136698421.htm>.

Poznámka

Autor by rád poděkoval Tomáši Dopitovi a dvěma anonymním recenzentům za cenné připomínky.

Lukáš Tichý a kol.: *Terorismus a energetika na Blízkém východě a v severní Africe, dopady pro EU a ČR.*

1. vydání. Praha: ÚMV, 2017, 303 stran, ISBN: 978-80-87558-29-4 (signatura knihovny ÚMV 62 017 PK, 62 017a, 62 017b).

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1570>>.

Kniha Lukáše Tichého a kol. *Terorismus a energetika na Blízkém východě a v severní Africe, dopady pro EU a ČR* představuje v českém prostředí unikátní pokus o souhrnný výčet a kategorizaci teroristických aktivit cílených na energetickou infrastrukturu a o analýzu jejich možných implikací pro evropské státy. Lukáš Tichý, jenž je od září 2017 vedoucím nově zřízeného Centra energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů, zde opět dokazuje erudici a ojedinělý rozhled v oblasti, kterou se v České republice příliš mnoho odborníků nezabývá. Poslední roky se Tichý poměrně aktivně věnuje publikační činnosti – jen v roce 2017 mu vyšly kromě této monografie také publikace *Otevírání Íránu a jeho význam pro energetickou bezpečnost EU* a *Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích*, v současné době jsou pak připravovány další dvě: *Islamist Terrorism and Energy Security: A Comparative Study* a *Energy Relations Between the European Union and the Russian Federation*. Lukáš Tichý se tak dlouhodobě snaží o zpracovávání témat spojených s energetikou – jeho publikace je proto důležitá i tím, že dává do souvislostí terorismus a aktivity teroristických skupin ve zdanlivě dalekých regionech s možnými bezpečnostními riziky pro nás v Evropské unii a v České republice.

Kniha se člení do devíti kapitol – v té první Lukáš Tichý a Jan Eichler po kratším úvodu vysvětlují zvolený teoreticko-metodologický rámec celé monografie, která v zásadě sestává ze sedmi dílčích případových studií. Autoři se pak soustředí jak na obecnější uvedení definice terorismu jako takové, tak na několik možností další klasifikace terorismu a na vzorce či způsoby chování jednotlivých zkoumaných organizací. Čtenářům předkládají teoretický rámec zkoumání dané problematiky, vysvětlují a rozlišují cíle, motivace i používané metody teroristických skupin. V rámci této poměrně sofistikované klasifikace, která je patrná v celé monografii, jsou například jednotlivé formy útoků na energetický sektor rozděleny na 1) bombové útoky na ropovody a plynovody; 2) sabotáž ropovodů a plynovodů; 3) útoky na kanceláře ropných společností; 4) útoky proti ropným depům, benzinovým stanicím nebo samotným rafineriím; 5) útoky na energetická zařízení spojené s braním rukojmí; a 6) přímý vojenský útok na personál ropných zařízení či závodů na zpracování plynu. Dále autoři přicházejí s tezí o silném racionalismu aktérů, kteří takovéto teroristické útoky konají či jimi alespoň vyhrožují, neboť většina zkoumaných útoků sleduje velmi konkrétní cíle, svědčící o promyšlených energetických strategiích. Nějakou formou energetické strategie zprvve disponují prakticky všechna zkoumaná hnutí a organizace, zadruhé je pak zmíněno, že tato strategie nemívá ideologický ráz, nýbrž je naopak dle autorů *de facto* v přímém rozporu s tradičním učením islámu o energetických zdrojích. Sunnitský a šíitský islám se od sebe v tomto případě příliš neliší, neboť pro obě větve mají být energetické zdroje společným vlastnictvím *ummy* (komunity, národa), a nikoliv soukromým vlastnictvím či obecně vlastnictvím nevyužívaným ke společným cílům a kolektivnímu dobru.

Druhá kapitola Nikity Odintsova z Centra energetické politiky se věnuje obecněji bezpečnosti Blízkého východu a severní Afriky a specifickým energetického sektoru jednotlivých významných exportérů, konkrétně Saúdské Arábie, Libye, Iráku, Alžírsku, Jemenu a Egypta, včetně jejich slabých míst a bezpečnostních rizik. Jako největší reálná hrozba

a potenciální terč teroristického útoku je zmíněno především možné přerušení námořních přepravních tras v takzvaných *choke points* – zejména v oblastech Malackého a Hormuzského průlivu či černomořských úžin.

Třetí kapitola od Lukáše Tichého je první ze sedmi případových studií a soustředí se již na konkrétní teroristickou organizaci al-Káidu, která je autory vedle samozvaného Islámského státu (IS) označena za nejaktivnějšího, nejsostifikovanějšího a potenciálně nejnebezpečnějšího aktéra v oblasti útoků na energetický sektor. I přes početné a v knize konkrétně rozebírané případy jednotlivých útoků s jasně identifikovanou motivací se al-Káidě doposud nepodařilo „uspět“ a významněji poškodit ekonomiku USA či jejich západních spojenců ani narušit americké angažmá v blízkovýchodním energetickém sektoru. Negativní dopady těchto akcí se projevují primárně regionálně, tedy na ekonomikách států poškozených teroristy, a nikoliv globálně.

Islámskému státu se věnuje čtvrtá kapitola, která vyzdvihuje především finanční motivaci k provádění teroristických útoků, neboť využívání energetického bohatství se pro IS stalo zásadním zdrojem financování chodu a dalšího rozšiřování celého chalífátu. Autoři nicméně zmiňují radikální pokles těchto příjmů v roce 2016 vzhledem k vytlačování IS z mnohých teritorií bohatých na ropu, a to zejména v Iráku. Teroristické útoky Islámského státu cílené na iráckou energetiku jsou pak vyvětleny primárně snahou zdiskreditovat iráckou vládu a reputaci země jakožto světového dodavatele ropy. Zajímavá je zmínka o spolupráci syrského režimu Bašára Asada s džihádisty v oblasti zejména zemního plynu: i přes formální nepřátelství tyto dvě strany uzavíraly oboustranné prospěšné dohody týkající se energetických surovin. Jako jedna z mála reálných hrozeb pro EU je zde také zmíněna tehdy ještě potenciálně představitelná možnost ovládnutí Libye Islámským státem, což pro EU mohlo znamenat ztrátu dodávek ropy a plynu v řádech jednotek procent – ani to by tedy nebyla pro unii neřešitelná a devastující situace. Údělem publikace věnující se aktuálnímu tématu je však samozřejmě fakt, že pokud čteme knihu v roce 2018, potřebovali bychom již tento typ informací aktualizovat, neboť například situace Islámského státu se od doby tvorby publikace výrazně změnila a hrozba ovládnutí Libye tak již například aktuální není.

Pátá kapitola, rovněž od Lukáše Tichého, analyzuje libanonské islamistické hnutí Hizballáh, které sice doposud žádný teroristický útok na energetiku neuskutečnilo, ale pravidelně jím vyhrožuje sousednímu zneprátenému Izraeli. Cílem těchto energeticky laděných výhrůžek je pak hlavně snaha Hizballáhu o zajištění větší energetické bezpečnosti Libanonu těžbou zemního plynu ze sporných oblastí ve Středozemním moři.

Šestá kapitola Nikity Odintsova se zabývá kurdskou teroristickou organizací PKK (Strana kurdských pracujících), jež je po al-Káidě a IS jediným dalším zkoumaným aktérem, který skutečně teroristické útoky tohoto typu již uskutečnil a stále uskutečňuje. Autor upozorňuje na význam regionálního turecko-kurdského konfliktu pro EU a její vlastní bezpečnost, neboť Turecko je klíčovou tranzitní zemí a jakékoliv větší poškození energetické infrastruktury by se EU záhy mohlo dotknout ještě více než plynová krize mezi Ruskem a Ukrajinou v roce 2009. Cílem PKK sice není poškozovat přímo Evropskou unii, ale oslabení turecké ekonomiky a reputace Turecka jako spolehlivé a bezpečné tranzitní země by takový efekt mohlo mít. Odintsov se dále v sedmé kapitole věnuje hnutí Hamás, které žádné zaznamenané útoky na energetickou infrastrukturu na kontě nemá, neboť jak je logicky vysvětleno, pro Hamás nedává smysl útočit na Izrael za situace, kdy jsou Západní břeh i Pásmo Gazy na Izraeli energeticky naprosto závislé. Ačkoliv tedy Odintsov zmiňuje zajímavou problematiku naleziště plynu právě poblíž pobřeží Gazy, v současné době stále není situace taková, aby Hamás mohl s vlastní těžbou začít. V osmé kapitole autor ještě spíše okrajově zmiňuje dvě nenásilné organizace – Muslimské bratrstvo a Hizb ut-Tahrir, které jsou sice dalšími panislámskými projekty s působením v regionu MENA, ale v teroristické činnosti se, alespoň zatím, neangažují. Jejich zařazení do monografie proto může působit nadbytečně.

Poslední kapitola od Lukáše Tichého a Nikity Odintsova se pak snaží dostat názvu knihy a zhodnotit možné dopady rozebíraných i případných budoucích útoků na energetickou bezpečnost Evropské unie a České republiky. Autoři zmiňují dramatický nárůst teroristických útoků v regionu MENA v období po takzvaném arabském jaru dodnes a opět systematicky rozřazují cíle těchto útoků na snahy: 1) poškodit energetický sektor daného státu; 2) narušit trh s energiemi; 3) destabilizovat a ekonomicky oslabit nepřítele; 4) potrestat nepřátelský stát za jeho zahraniční politiku; 5) bránit energetické bohatství; 6) poškodit nepřítele a odradit ho od produkce; 7) získat výkupné; 8) vynutit si propuštění vězňů spolubojovníků; 9) přitáhnout na sebe pozornost; 10) fyzicky ovládnout energetický sektor daného státu; 11) ukázat neschopnost vlády při zaručení bezpečnosti obyvatel a klíčové infrastruktury; a 12) rozpoutat paniku ve společnosti. Autoři na základě rozhovorů s předními českými bezpečnostními experty zhodnocují, že ač na půdě ČR ani EU žádný podobný útok zatím skutečně nebyl, vyloučit ho v budoucnu nelze. Jako možné pachatele ovšem identifikují pouze al-Káidu či IS, neboť ostatní organizace pravděpodobně nemají dostatečné prostředky, síť ani *know-how*. Jako nejsnazší cíle v našem prostředí jsou potom identifikovány benzinové pumpy či jiné nadzemní objekty (rafinerie, sklady, nádrže) a dále elektrické vedení a stanice. Přesto je i takový útok vyhodnocen jako relativně malá hrozba vzhledem k možnosti nahradit případný výpadek buď alternativní cestou, nebo z existujících zásobáren. Větší problémy by mohl způsobit pouze komplexnější a rozsáhlejší incident, který je ovšem vzhledem k náročnosti plánování a realizace velmi nepravděpodobný. Autoři navíc zmiňují, že ropa a zemní plyn dodávané do evropských zemí prakticky vůbec nepocházejí z těch zemí MENA, kde k teroristickým útokům na energetiku skutečně dochází, tudíž má tato aktivita pro EU téměř zanedbatelný dopad. Hrozba teroristického útoku na energetickou infrastrukturu tak nadále zůstává problémem především regionálním, s minimálním globálním přesahem.

Ač může čtenář místy bojovat se snad až příliš strukturovanou a členitou formou textu, je třeba ocenit precizní práci při klasifikaci jednotlivých motivů, cílů a typů útoků, zpracovaných průběžně v textu do přehledných a praktických tabulek. Časový a tematický rozsah pojednávaného tématu je rovněž obdivuhodný – jde o poměrně dlouhé období mezi lety 1996 a 2016 a o sedm případových studií. Vyhodnocené společné, či naopak rozdílné rysy energetických politik a teroristických útoků jednotlivých organizací jsou v práci taktéž kvalitně analyzovány, přesto je otázkou, zda bylo nutné zahrnovat i organizace, které žádný teroristický útok na energetický sektor nespáchaly, a zda by naopak nebylo příhodnější například detailněji rozebrat již proběhlé útoky ze strany PKK, IS či al-Káidy. Jak ovšem sami autoři v textu přiznávají, největší problém se zdroji a jejich kvalitou byl právě při sběru a kompletaci informací o jednotlivých teroristických útocích, jejichž detaily jsou často jen těžko zjistitelné. Více prostoru by pak možná zasloužila také otázka, do jaké míry je světový trh s energetickými surovinami opravdu závislý na stabilitě či nestabilitě regionu MENA, neboť autoři trefně, ač pouze okrajově, poznamenávají, že i přes dramatické zhoršení bezpečnostní situace celé oblasti po roce 2011 nebyli světový trh ani jednotliví aktéři (USA, EU) nijak znatelně poznamenáni.

Tato práce je vítaným příspěvkem k diskusi o současné bezpečnostní situaci celého regionu MENA, kde se nachází 60 % světových zásob ropy a 40 % světových zásob plynu a který je jednou z nejméně stabilních oblastí světa – pokud budeme souhlasit s autory této práce, že většina světových konfliktů má nějaký energetický aspekt, pak je bezesporu důležité pečlivě analyzovat organizace, které energetickou bezpečnost jiných zemí narušují, ať už teroristickými útoky, či jinak. Lukáš Tichý se svým kolektivem dokázali umně zhodnotit a kategorizovat význam a nebezpečí sedmi jimi vybraných konkrétních organizací působících na Blízkém východě a v severní Africe a došli k závěru, pro nás pozitivnímu, že v současné době a blízké budoucnosti nám teroristický útok na energetickou infrastrukturu pravděpodobně nehrozí, ač by mělo být samozřejmě v našem zájmu tamější

situaci sledovat a být připraveni i na málo pravděpodobné scénáře. Kniha tak může posloužit nejen jako praktický informační zdroj pro studenty souvisejících vysokoškolských oborů či odrazový můstek pro další výzkum odborníků v oblasti terorismu a energetické bezpečnosti, ale právě i jako podklad pro širší veřejnou debatu o reálných energetických hrozbách pro EU a ČR.

Sára Jungwirthová

Lukáš Tichý: Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích.

1. vydání. Praha: MUP Press, 2017, 235 stran, ISBN 978-80-87956-62-5 (signatura knihovny ÚMV 62 268).

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1571>>.

Autor knihy *Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích* Lukáš Tichý působí jako vědecký pracovník v Ústavu mezinárodních vztahů Praha, kde se zabývá problematikou vztahů mezi Evropskou unií (EU) a Ruskou federací (RF), energetickou bezpečností, teroristickými útoky na energetický sektor, zahraniční a bezpečnostní politikou EU a Ruska a teoriemi mezinárodních vztahů. Zároveň přednáší na Metropolitní univerzitě Praha. Mimo jiné je členem redakční rady *Vojenských rozhledů*. Publikoval řadu odborných článků a textů v tuzemských i zahraničních recenzovaných časopisech, monografiích a sbornících. Mezi knihy, na nichž se Tichý podílel jako editor či autor, patří *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU* (Binhack – Tichý 2011), *USA a Ruská federace – komparace z pohledu bezpečnosti a strategické kultury* (Eichler – Tichý 2013) a *Terorismus a energetika na Blízkém východě a v severní Africe, dopady pro EU a ČR* (Tichý et al. 2017; viz předchozí recenzi tohoto čísla MV – pozn. red.).

Energetika a s ní spojená politika jsou v současnosti velmi důležitým tématem jak pro EU, tak pro Ruskou federaci (RF). Oba tyto aktéři se snažili od svého vzniku udržovat spolu dobré energetické vztahy. V roce 2004 se Evropská unie rozšířila převážně na východ o deset nových členů. Mezi tyto státy patří Kypr, Česká republika, Estonsko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko. Právě ony se staly jakýmsi *energetickým rukojmím* Ruska. Mentalita a rétorika EU se náhle změnila s výpadky energetických dodávek z Ruska na Ukrajinu a také s ruskou anexí Krymu v roce 2014. Elity EU si plně uvědomily, že evropská energetická bezpečnost je v ohrožení. V současnosti je střední a východní Evropa stále z velké části závislá na ruském plynu, čehož si je Evropská unie dobře vědoma. *Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích* se zabývá právě obou rétorikou obou aktérů mezi lety 2004 a 2014. Autor publikace dokázal nashromáždit 1167 textových a řečových dokumentů, z toho 560 jich náleží zastupitelům Evropské unii a zbylých 617 náleží Ruské federaci. Z výsledků autorovy analýzy je jasně vidět, že koncepty energetické bezpečnosti oba aktéři chápou naprosto odlišně.

V úvodní části knihy vymezuje autor teoretický rámec vlastního zkoumání. Vytyčil si tři hlavní cíle. Prvním bylo kategorizovat možné přístupy k energetickému diskurzu EU vůči RF, a naopak. Zároveň se autor pokusil diskurzy EU a RF srovnávat. Druhým stanoveným cílem bylo analyzovat jednotlivé energetické diskurzy EU a RF a díky tomu interpretovat hlavní energetická témata. Třetím cílem bylo definovat působení idejí, norem, pravidel a hodnot v jednotlivých energetických diskurzích a jejich působení na identitu obou aktérů. K dosažení těchto tří hlavních cílů si autor položil šest výzkumných otázek. Nejprve se soustředí na nalezení základních diskurzivních komplexů a jejich následnou identifikaci. Další otázka zkoumá způsob, jakým se energetické diskurzy EU a RF překrývají, či rozcházejí. Třetí otázka se týká výskytu nejčastějších témat diskurzů obou aktérů. Následná čtvrtá výzkumná otázka se snaží definovat hlavní zájmy a cíle jednotlivých diskurzů EU a RF a k tomu použít nástroje. Předposlední, pátá otázka se zabývá způsobem, jakým energetický diskurz působí na vnější energetickou pozici v percepci obou aktérů a jak ovlivňuje jejich bezpečnost. Poslední, šestá otázka se zabývá hlavními idejemi a normami, která EU uplatňuje vůči RF, a naopak jak tyto normy, pravidla a hodnoty ovlivňují zahraniční identitu a její vztah k zájmům EU a RF. Všech šest vytyčených otázek se důkladně a dopodrobna zabývá problematikou diskurzu obou aktérů.

Důležitým pilířem práce je teorie mezinárodních vztahů zvaná konstruktivismus, spojená s významem diskurzu. Autor však nejprve popisuje tři analytické roviny podle Roberta Coxe, které se vzájemně ovlivňují a lze je aplikovat v otázce energetické bezpečnosti EU a RF: rovinu materiální, institucionální a ideovou. To souvisí s problematikou vzájemné závislosti vztahu mezi EU a RF. Asymetrie a symetrie vzájemných vztahů je v analytické části jedním z důležitých poznatků autora. Oba aktéři, ať už EU, anebo RF, se snaží svého *rivala* či obchodního partnera přetáhnout na svou stranu.

Autor se dále opírá o sociální konstruktivismus Alexandra Wendta. Sociální konstruktivismus se odklání od materiální roviny a snaží se zkoumat sociální interakce států přes jazyk. Interakce jsou nemateriální, ale spíše intersubjektivní povahy (Wendt 1999: 1). To úzce souvisí právě s autorovou problematikou zkoumání energetického diskurzu EU a Ruska. Ve své knize ve vztahu ke konstruktivismu zdůrazňuje, že právě jazyk vytváří politiku a měl by být považován za hlavní způsob, jímž je politika vedena. Jazyk je systém, který odráží charakter, ideje a identitu aktéra. Dále publikace vyjmenovává a definuje typy jednotlivých diskurzů, konkrétně diskurz energetický politický, zahraničněpolitický a bezpečnostní.

V následujících podkapitolách se autor věnuje normám, pravidlům, hodnotám, idejím a jejich vztahu k diskurzu a identitě. Vytyčení těchto pojmů je pro autorovu práci stěžejní. Jak Evropská unie, tak i Ruská federace používají podobnou sadu norem a pravidel, obě si je však vysvětlují jinak. Autor se odvolává na knihu *Russia and the EU in a Multipolar World* Andreye Makarycheva a vyzdvihuje zajímavou myšlenku, že „*Rusko nezpochybňuje základ evropských norem a hodnot, ale pro většinu z nich se snaží nabídnout alternativní vize*“ (Makarychev 2014: 29). Tichý v praktické části knihy dále uvádí, že i pojem *energetická bezpečnost* oba aktéři vnímají naprosto odlišně. Pro Evropskou unii znamená energetická bezpečnost přístup k nerostným zdrojům od vícero dodavatelů, tedy nebýt závislý pouze na ruském plynu. Pro Ruskou federaci však pojem energetické bezpečnosti znamená, že Rusko bude ten jediný zdroj, který bude zásobovat EU a tím zajistí její energetickou bezpečnost.

Neméně důležitou součástí teoretické stránky výzkumu je i podkapitola o identitě diskurzu, která je úzce spjata s výše zmíněnými pojmy. Autor zde definuje pojem identity jako „*kdo jsme*“ v sociálně vykonstruované společnosti. Navazuje tak na Alexandra Wendta, který tvrdí, že „*identita je hlavní zdroj zájmů řídící zahraniční politiku*“ (s. 53; srovnej Wendt 1999). Diskurz vedený aktéry se odvíjí od jejich identity, a má tedy důležitou roli v tvorbě zahraničněpolitického chování a jednání. Tichý ve své publikaci rozebírá identitu obou aktérů a výstižně poukazuje na to, že EU dosáhla jakési hegemonické identity. To znamená že nečlenské státy *nejsou v Evropě*. Tento argument demonstruje na příkladu středoevropského a východoevropského rozšíření EU, tedy *návratu do Evropy*. Na druhou stranu Rusko odmítá roli jinakosti a exteriority, která je mu Evropskou unií připisována.

V dalších částech se autor také zabývá spojitostí státních zájmů a identity a opět staví svůj teoretický rámec na konstruktivismu. Často však v pozdější analytické části správně poznamenává, že se chování Evropské unie, ale i Ruské federace dá vysvětlit i mezinárodní teorií realismu. Oba aktéři se snaží dosáhnout maximálního zisku, spokojenosti a zabezpečení z jejich interakcí, což je chápáno v teoriích mezinárodních vztahů jako naprosto racionální jednání v anarchickém prostředí.

V metodologické části se autor opírá o teoretický rámec konstruktivismu, který tvoří ontologickou pozici pro jeho diskurzivní analýzu energetických vztahů EU a RF, tvořených sociálními interakcemi. Z konstruktivistické epistemologie zde autor považuje realitu za sociálně vykonstruovanou právě díky jazyku. Tím si stanovil jasný cíl, a to prozkoumat 1167 textových a řečových dokumentů, jež se zabývají energetickými vztahy EU a Ruska v letech 2004–2009 a 2010–2014. Hlavním cílem jeho diskurzivní analýzy bylo zjistit, jak byly sociálně vykonstruované myšlenky a názory zastupitelů obou aktérů vytvořeny. K tomu vysvětluje postup při sběru dat a tvorbě korpusů dokumentů. Jeho přístup

k problematice se dá hodnotit jako velmi zodpovědný, protože dokumenty jsou posbírány z odlišných zdrojů. Jsou to dokumenty přímo publikované institucemi EU a RF – psaná vystoupení, projevy, interview a tiskové zprávy, kde byl výrok konkrétního činitele EU a RF uváděn v uvozovkách jako přímá řeč. Autor však nezahrnul společná prohlášení činitelů Evropské unie a Ruska, kde neexistoval potřebný textový přepis. Bylo by zajímavé posoudit, nakolik se liší společná prohlášení od subjektivních prohlášení v rámci diskurzu. Už při sběru dat autor objevil zajímavý fakt. Textových dokumentů s energetickou tematikou postupně výrazně u obou aktérů přibývalo. Například v roce 2004 měla EU pouze 5 vystoupení o energetice za rok, a na konci zkoumaného období v roce 2009 jich už měla 57. Podobná čísla se dají nalézt i u RF: na začátku zkoumaného období v roce 2004 měla RF 8 vystoupení a na konci roku 2009 již 58. Z výsledků je již zcela jasné, že téma energetiky je jak pro Evropskou unii, tak pro Ruskou federaci klíčové. Z autorových tabulek lze vypozerovat jasný nárůst zájmu o zkoumané téma. Je velice pravděpodobné, že tento zájem lze přičíst výpadkům dodávek plynu na Ukrajinu a v pozdější fázi i Euro-majdanu.

V publikaci je zmíněno hned několik diskurzivních komplexů, které byly autorem objeveny v energetických textových jednotkách EU a RF. Tyto diskurzy byly identifikovány jako diskurz integrační, liberalizační a diverzifikační. V druhé fázi autor určil klíčová slova nebo koncepty, které se v diskurzích Evropské unie a Ruské federace vyskytovaly nejčastěji. Tím stanovil klíčová témata, a tak bylo možné ve třetí fázi analýzy prozkoumat jednotlivé dokumenty a diskurzy EU a RF daleko důkladněji.

Vlastní analýza diskurzů Evropské unie a Ruské federace je zpracována velmi důkladně a plně pokrývá danou problematiku. Autor pojednává o jednotlivých energetických diskurzích obou aktérů logicky a detailně. Nejprve vysvětluje rozdíly jednotlivých diskurzivních komplexů a uvádí vše do praktické roviny. Například k integračnímu diskurzu píše, že Evropská unie má daleko větší a bohatší zkušenosti v dané oblasti než Rusko. Z publikace lze chápat, že EU funguje na historicky daných pravidlech a vzájemná spolupráce členských států je takřka automatická. Proto se RF musí spíše přiklonit k unijním pravidlům obchodu a přizpůsobit se jim. Dále je zde zřetelná i větší prosperita a pokročilost zemí EU. Tichý v publikaci píše, že by se RF měla v rámci vzájemné spolupráce v oblasti energetiky spíše EU přizpůsobit. To by jí mohlo zajistit urychlení hospodářského, sociálního a politického rozvoje. Na druhou stranu však zdůrazňuje, že neexistuje jednostranná asymetrie RF nebo EU. Spíše jde o vzájemnou závislost obou aktérů.

Autor v této publikaci zdůrazňuje poznatky z převážně integračního procesu, jako jsou ekonomická pouta, pravidla, dohody, legislativa obou států a jejich vzájemné dodržování. Tento vztah Evropské unie a Ruska lze chápat jako vztah dvou *rivalů* a tím mezi nimi vzniká *zvláštní pouto*. Oba aktéři vědí, že toho druhého potřebují. Autor se ve své práci spíše přiklání k tomu, že Rusko je závislejší na vývozu plynu do EU, než je EU závislá na dovozu z Ruska. Tomu napomáhá i fakt, že zástupci Ruské federace mluví o Rusku jako o závislejší zemi.

Zajímavým typem diskurzu je diskurz diverzifikační, protože se u obou aktérů zcela liší. Jak Tichý říká, hlavní rozdíl se týká diverzifikace zdrojů, přepravních a tranzitních cest a také zemí původu. Evropská unie v diverzifikačním diskurzu zdůrazňuje fakt, že většina plynu se dováží z Ruska. Jak již bylo výše zmíněno, je to úzce spjata se samotným odlišným vnímáním pojmu *energetická bezpečnost*. Rusko odmítá výklad Evropské unie o diverzifikaci producentů, a jak sám autor naznačuje, mluví o diverzifikaci odběratelů. Jinými slovy, Rusko mluví o zásobení daleko větší části EU za účelem větší energetické bezpečnosti. Autor ve své publikaci logicky odvodil, že cílem EU je snížit závislost na Rusku, a cílem Ruska je naopak závislost ještě posílit.

Závěr této publikace v rámci diskurzivních komplexů je takový, že i když je diverzifikační diskurz přímo spojený s energetickou bezpečností, integrační diskurz převládá. V samotné analýze zkoumá Tichý již zmíněných 1167 dokumentů a připojuje svůj odborný komentář,

založený na logickém odůvodnění a zkušenosti s danou tematikou. Vyzdvihuje důležitá témata, která se dotýkají energetické bezpečnosti, ať už je to zajištění alternativních importérů plynu, vyhledání a vybudování alternativních plynovodů z RF do Evropy, anebo oproštění od bilaterálních energetických smluv, kterých se RF drží. Z autorovy analýzy je vidět, že Ruská federace v argumentaci často používá sebelitostivé věty a její vrcholní představitelé stavějí RF do role *ublíženého*. Dále RF používá opakující se argumenty, které se opírají o více než čtyřicet let zkušeností se zásobováním Evropy plynem, což jí slouží jako relevantní důkaz o ruské spolehlivosti. Evropská unie naopak působí navenek jako aktér, který se snaží maximalizovat své možné zisky a její představitelé si jsou plně vědomi ekonomické síly, kterou 28 členských států představuje. Snaží se tak vyvíjet tlak na RF sankcemi a častým rozhodováním za celou Evropskou unii i přesto, že energetické smlouvy jsou bilaterální. Ze strategického hlediska z textu plyne, že cílem Ruské federace je rozdrobení Evropské unie na menší subjekty, na něž lze zatlačit silou. K tomu Rusku slouží již zmíněné bilaterální smlouvy, které EU rozdělují. Kvůli nim východní Evropa z větší části závisí na ruském plynu, zatímco západní Evropa by se bez ruského plynu obešla lépe než Rusko bez ní.

Diskurz EU a Ruska o energetických vztazích Lukáše Tichého slouží jako ojedinělá, detailní a pronikavá sonda do otázek diskurzu a konstruktivismu. Díky této publikaci si čtenář může porovnat jednání EU a RF a povšimnout si často se opakujících argumentů i užití jazyka jako takového. Tato exaktně formulovaná odborná publikace plně pokrývá a zcela vyčerpává problematiku diskurzu o energetické bezpečnosti Evropské unie a Ruské federace. Má jasně danou strukturu s přesně vymezeným teoretickým rámcem. V analytické části je vidět autorova zkušenost s analýzou diskurzu i s vybranou tematikou energetiky. Svě argumenty opírá o přední odborníky v oblasti mezinárodních vztahů, jako jsou například Alexander Wendt, Petr Drulák, Jan Eichler, Robert Keohane, Petr Kratochvíl, Hans Morgenthau a další. Předem vytyčených cílů Tichý dosáhl se zajímavými výstupy. Jak již bylo řečeno, už v teoretické části při sběru dat autor odhalil, že diskurzů o energetice v průběhu času oboustranně přibývá. Možné rezervy publikace jsou v oblasti směřování diskurzů obou aktérů. Zajímavý doplněk by mohl být i autorův odhad, zda bude i nadále integrační diskurz dominantní, a to vzhledem k událostem na Ukrajině a následným sankcím EU v roce 2014. Publikace je vhodná jako studijní materiál k problematice energetické bezpečnosti pro studenty mezinárodních vztahů na vysokých školách a zároveň vhodným doplňujícím materiálem pro odbornou veřejnost.

Martin Mareš

Literatura

- Binhack, Petr – Tichý, Lukáš (eds., 2011): *Energetická bezpečnost ČR a budoucnost energetické politiky EU*. Praha: ÚMV, 2011.
- Eichler, Jan – Tichý, Lukáš (2013): *USA a Ruská federace – komparace z pohledu bezpečnosti a strategické kultury*. Praha: ÚMV.
- Makarychev, Andrey (2014): *Russia and the EU in a Multipolar World: Discourses, Identities, Norms (Soviet and Post-soviet Politics and Society)*. Stuttgart: ibidem-Verlag.
- Tichý, Lukáš et al. (2017): *Terorismus a energetika na Blízkém východě a v severní Africe, dopady pro EU a ČR*. Praha: ÚMV.
- Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

MEZINÁRODNÍ BEZPEČNOST / VOJENSTVÍ

INTERNATIONAL

International security in the Asia-Pacific: transcending ASEAN towards transitional polycentrism / Editor Alan Chong. – [Cham]: Palgrave Macmillan, 2018. – xiii, 429 stran.

Journal of Asian Security and International Affairs, Vol. 5, No. 2 (2018), s. 221–223.

ISBN 978-3-319-60761-0 (vázáno)

62 453

ONCE

Once and future partners: the United States, Russia, and nuclear non-proliferation / Edited by William C. Potter and Sarah Bidgood. – London: Routledge, 2018. – 294 stran. – (Adelphi series; ISSN 1944-5571; 464-465).

ISBN 978-1-138-36636-7 (brožováno)

62 480

SOUFAN, Ali

Anatomy of terror: from the death of bin Laden to the rise of the Islamic State / Ali Soufan. – New York; London: W. W. Norton & Company, 2018. – xix, 359 stran.

Foreign Affairs, Vol. 96, No. 5 (2017), s. 136.

ISBN 978-0-393-35588-8 (brožováno)

62 425

WESTON, J. Kael

The Mirror test: America at war in Iraq and Afghanistan / J. Kael Weston. – First Vintage Books edition. – New York: Vintage Books, 2017. – xix, 585 stran.

Foreign Affairs, Vol. 96, No. 5 (2017), s. 177.

ISBN 978-0-345-80694-9 (brožováno)

62 409

MEZINÁRODNÍ POLITIKA / VZTAHY

AMORIM, Celso L. N.

Acting globally: memoirs of Brazil's assertive foreign policy / Celso Amorim, translated by Michael Marsden. – Lanham; Boulder: Hamilton Books, 2017. – xi, 458 stran.

Foreign Affairs, Vol. 97, No. 2 (2018), s. 179.

ISBN 978-0-7618-6881-1 (brožováno)

62 424

ASSEMBLING

Assembling exclusive expertise: knowledge, ignorance and conflict resolution in the global South / Edited by Anna Leander and Ole Waever. – London; New York: Routledge, 2019. – viii, 227 stran. – (Worlding Beyond the West).

ISBN 978-0-8153-5333-1 (brožováno)

62 459

BAŠTOVÁ, Petra, 1985–

Třetí pilíř zahraniční politiky? Západoněmecká zahraniční kulturní politika v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století / Petra Baštová. – Praha: Academia, 2018. – 453 stran. – (Historie).

ISBN 978-80-200-2797-9 (brožováno)

62 385

BECHEV, Dimitar, 1975–

Rival power: Russia's influence in Southeast Europe / Dimitar Bechev. – New Haven: London: Yale University Press, 2017. – xviii, 300 stran.

Foreign Affairs, Vol. 97, No. 3 (2018), s. 203.

ISBN 978-0-300-21913-5 (vázáno)

62 458

BORDERS

Borders in Central Europe after the Schengen agreement / Tomáš Havlíček, Milan Jeřábek, Jaroslav Dokoupil; editors. – Cham: Springer, 2018. – x, 239 stran.

ISBN 978-3-319-63015-1 (vázáno)

62 452

GARNETT, Mark, 1963–

British foreign policy since 1945 / Mark Garnett, Simon Mabon and Robert Smith. – London; New York: Routledge, 2018. – viii, 357 stran.

ISBN 978-1-138-82129-3 (brožováno)

62 398

GENDERING

Gendering diplomacy and international negotiation / Karin Aggestam, Ann E. Towns, editors. – [Cham]: Palgrave Macmillan, 2017. – xiii, 301 stran. – (Studies in diplomacy and international relations).

ISBN 978-3-319-58681-6 (vázáno)

62 400

HOLUBOVÁ, Mária, 1959–

Štáty V4 v mozaike histórie / Mária Holubová. – Banská Bystrica: Belianum, 2017. – 237 stran.

ISBN 978-80-557-1218-5 (brožováno)

62 414

CHINA

China and Africa: building peace and security cooperation on the continent / Chris Alden, Abiodun Alao, Zhang Chun, Laura Barber, editors. – [Cham]: Palgrave Macmillan, 2018. – xiii, 403 stran.

ISBN 978-3-319-52892-2 (vázáno)

62 401

KRIŠTOFOVÁ, Veronika, 1990–

Pod vycházejícím sluncem: japonsko-korejské vztahy v průběhu 19. a 20. století / Veronika Křištofová. – Praha: Nakladatelství Epocha, 2018. – 391 stran.

ISBN 978-80-7557-113-7 (vázáno)

62 440

- 62 395
- LÖFFLMANN, Georg**
American grand strategy under Obama: competing discourses / Georg Löfflmann. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. – x, 268 stran. ISBN 978-1-4744-1976-5 (vázáno)
- 62 407
- MCGREGOR, Richard**
Asia's reckoning: China, Japan, and the fate of U.S. power in the Pacific century / Richard McGregor. – New York: Viking, 2017. – xvii, 396 stran. Foreign Affairs, Vol. 97, No. 1 (2018), s. 170. ISBN 978-0-399-56267-9 (vázáno)
- 62 430
- NEUTRALITY**
Neutrality in Austria / Günter Bischof, Anton Pelinka, and Ruth Wodak; editors. – New Brunswick; London: Transaction Publishers, 2018. – 376 stran. – (Contemporary Austrian studies; Volume 9). ISBN 0-7658-0774-2 (brožováno)
- 62 380
- RELACIONES**
Las Relaciones entre Europa Central y América Latina: contextos históricos / coordinador Josef Opatrný. – Praga: Universidad Carolina, Editorial Karolinum, 2017. – 228 stran. – (Ibero-Americana Pragensia. Supplementum; 47). ISBN 978-80-246-3553-8 (brožováno)
- 62 406
- RESEARCHING**
Researching emotions in international relations: methodological perspectives on the emotional turn / Maéva Clément, Eric Sangar, editors. – [Cham]: Palgrave Macmillan, 2018. – xiii, 353 stran. – (Palgrave Studies in International Relations). ISBN 978-3-319-65574-1 (vázáno)
- 62 411
- RISSE-KAPPEN, Thomas, 1955–**
Domestic politics and norm diffusion in international relations: ideas do not float freely / Thomas Risse. – London; New York: Routledge, 2017. – viii, 318 stran. – (Routledge/UACES contemporary European studies series; 34). ISBN 978-0-8153-8733-6 (brožováno)
- 62 396
- TOCCI, Nathalie, 1977–**
Framing the EU global strategy: a stronger Europe in a fragile world / Nathalie Tocci. – [Cham]: Palgrave Macmillan, 2017. – xiii, 168 stran. – (Palgrave studies in European union politics). International Affairs, Vol. 94, No. 2 (2018), s. 447–448. ISBN 978-3-319-55585-0 (brožováno)
- 62 427
- TRENIN, Dmitrij Vital'jevič, 1955–**
What is Russia up to in the Middle East? / Dmitri Trenin. – Cambridge; Medford: Polity, 2018. – viii, 144 stran. ISBN 978-1-5095-2231-6 (brožováno)
- 62 470
- UNEASY**
Uneasy partnerships: China's engagement with Japan, the Koreans, and Russia in the era of reform / edited by Thomas Fingar. – Stanford, California: Stanford University Press, 2017. – xvii, 244 stran. – (Studies of the Walter H. Shorenstein Asia-Pacific Research Center). Asian Affairs, Vol. 49, No. 1 (2018), s. 170–172. ISBN 978-1-5036-0196-3 (brožováno)
- 62 431
- VASILJEV, Aleksej Michajlovič, 1939–**
Russia's Middle East policy: from Lenin to Putin / Alexey Vasiliev. – Abingdon; New York: Routledge, 2018. – ix, 543 stran. – (Durham modern Middle East and Islamic world series; 46). ISBN 978-1-138-56360-5 (vázáno)
- 62 381
- VÁŠKA, Jan, 1978–**
New Labour, Británie a svět: ideový rámec britské zahraniční politiky za vlády Tonyho Blaira a Gordona Browna / Jan Váška. – Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. – 308 stran. ISBN 978-80-246-3744-0 (brožováno)
- 62 396
- WRIGHT, Thomas J.**
All measures short of war: the contest for the twenty-first century and the future of American power / Thomas J. Wright. – New Haven; London: Yale University Press, 2017. – xviii, 270 stran. Foreign Affairs, Vol. 96, No. 5 (2017), s. 174. ISBN 978-0-300-22328-6 (vázáno)
- POLITIKA / SPOLEČNOST / STÁT**
- 62 457
- BERWOUTS, Kris**
Congo's violent peace: conflict and struggle since the Great African War / Kris Berwouts. – London: Zed Books, 2017. – xxi, 193 stran. – (African arguments).

Foreign Affairs, Vol. 97, No. 3 (2018), s. 209–210.
ISBN 978-1-78360-369-5 (brožováno)

62 394

KEPEL, Gilles, 1955–

Terror in France: the rise of Jihad in the West / Gilles Kepel with Antoine Jardin. – Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2017. – xix, 220 stran. – (Princeton Studies in Muslim Politics).

Foreign Affairs, Vol. 96, No. 5 (2017), s. 166.

ISBN 978-0-691-17484-6 (vázáno)

62 402

BRENNER, Philip

Cuba libre: a 500-year quest for independence / Philip Brenner and Peter Eisner. – Lanham: Rowman & Littlefield, 2018. – ix, 428 stran.

Foreign Affairs, Vol. 97, No. 1 (2018), s. 162.

ISBN 978-0-7425-6670-5 (brožováno)

62 403

EMMOTT, Bill, 1956–

The Fate of the West: the battle to save the world's most successful political idea / Bill Emmott. – London: Profile Books, 2017. – ix, 257 stran.

Foreign Affairs, Vol. 97, No. 1 (2018), s. 150.

ISBN 978-1-78125-735-7 (brožováno)

PEŠTA, Mikuláš, 1988–

O ozbrojeném boji v západní Evropě: italský a německý levicový terorismus sedmdesátých let v transnacionální perspektivě / Mikuláš Pešta. – Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2018. – 267 stran. – (Fontes; 24. svazek).

ISBN 978-80-7308-752-4 (brožováno)

62 421

62 404

FABRIC

The Fabric of peace in Africa: looking beyond the state / Pamela Aall and Chester A. Crocker, editors; foreword by Kofi Annan. – Waterloo: Centre for International Governance Innovation, 2017. – xiv, 370 stran.

ISBN 978-1-928096-35-1 (brožováno)

TEPPERMAN, Jonathan, 1971–

The Fix: how nations survive and thrive in a world in decline / Jonathan Tepperman. – Paperback edition first published. – London; Oxford; Bloomsbury, 2017. – x, 307 stran.

ISBN 978-1-4088-6655-9 (brožováno)

62 383

LUKÁŠ TICHÝ, JAN PROUZA

Je Evropská unie energetický aktér ve vztazích s vybranými zeměmi subsaharské Afriky?

Hlavním cílem článku je pomocí unijního konceptu vnějšího aktérství analyzovat energetické vztahy EU vůči současným (Angola, Gabon a Nigérie) a potenciálním dodavatelům (Mosambik, Tanzanie a Keňa) v subsaharské Africe v období let 2007–2017 s důrazem na možnosti posílení energetické bezpečnosti. Článek zjišťuje, zda je EU vnímána jako svěbytný aktér mezinárodních energetických vztahů, nebo zda jsou tyto energetické vztahy stále doménou jednotlivých evropských států. Dále článek v rámci unijního aktérství analyzuje cíle, zájmy a nástroje, jež EU ve své energetické politice sleduje a využívá vůči těmto zemím subsaharské Afriky. Článek používá modifikovanou podobu vnějšího energetického aktérství EU, založeného na třech kritériích, jimž jsou (1) vnímání aktéra třetí stranou, (2) cíle a zájmy politiky a (3) zdroje a nástroje politiky.

ZBYNĚK DUBSKÝ, DANIEL PAVLIŇÁK

Vnější dimenze energetické bezpečnosti Evropské unie v oblasti zemního plynu – přístup k diverzifikaci dodavatelů

Stat' se zabývá jedním z aspektů vnější dimenze energetické bezpečnosti EU, konkrétně otázkou diverzifikace dodávek zemního plynu v případě závislosti na dovozu. Diverzifikace dovozů zemního plynu má zvláštní roli, neboť závisí na schopnosti a přijatelnosti realizace nových přepravních tras. Cílem statí je vytvořit metodologický rámec pro hodnocení jednotlivých variant infrastrukturních řešení dovozních plynodů a tím i dodavatelů s využitím kvantitativních metod. Pro porovnání variant plynodů bylo zvoleno šest kritérií (roční kapacita plynovodu; smluvní cena a poplatek za přepravu vyjednané s producentem zemního plynu a tranzitními státy; zbývající vyčísitelné zásoby zemního plynu ve zdrojové zemi; politická a bezpečnostní stabilita zdrojových zemí; počet tranzitních zemí a jejich politická a bezpečnostní stabilita; energetická hustota zemního plynu) a byla spojena do konstruovaného indexu. Ten umožňuje porovnat alternativy, přičemž zohledňuje politickou i ekonomickou rovinu při plánování a realizaci přepravních sítí.

MARKÉTA VOTOUPALOVÁ

Energetická politika České republiky: Evropská unie jako rámuující aktér?

Od přijetí Lisabonské smlouvy odborníci zkoumají, zda v sektoru energetické politiky dochází k bližší spolupráci mezi členskými státy a institucemi Evropské unie. Překvapivě málo pozornosti bylo však v tomto kontextu doposud věnováno konceptu aktérství, konkrétně pak otázce, zda se EU daří rámovat energetický diskurz v členských státech. Tato stat' si klade za cíl zjistit, zda lze EU vnímat jako rámuujícího aktéra v českém energetickém diskurzu a zda se její rámuující moc liší napříč tématy a žánry politického diskurzu. Metodologicky studie vychází z diskurzivně-historického přístupu. Výsledky analýzy poukazují na fakt, že rámování se neliší napříč tématy, ale spíše v závislosti na typu žánru. Zároveň probíhá rámování jak explicitně, tak implicitně, a to při souhlasu i nesouhlasu ČR s politikami EU.

STANISLAV MYŠIČKA

Spolupráce v energetické politice mezi Čínou a Evropskou unií

Cílem této statí je přiblížit některé zásadní aspekty spolupráce mezi Čínou a Evropskou unií na poli energetické politiky. Tento článek ukáže nejen fungování institucí v rámci energetické spolupráce mezi EU a Čínou, ale zaměří se i na širší energetický a politický kontext a důsledky tohoto druhu spolupráce. Členské státy EU nejsou sice pro Čínu důležitými dodavateli energetických surovin, ale mají hluboké znalosti a technologie v oblasti energetiky a obnovitelných zdrojů a jsou pro

RESUMÉ

čínské energetické firmy zdrojem obchodních příležitostí a know-how. Na jednu stranu energetická spolupráce mezi Čínou a EU přináší mnohá pozitiva (zvláště za probíhajícího Trumpova prezidentství), na straně druhé je čínská energetická strategie vůči EU nabourávána vnitropolitickými problémy čínského politického systému i nedostatkem akceschopnosti Evropské unie jako celku v zahraniční politice.

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Ing. ZBYNĚK DUBSKÝ, Ph.D.,

nar. 1974, je odborným asistentem ve Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze. Titul inženýr v programu mezinárodní obchod a titul Ph.D. v programu mezinárodní politické vztahy získal na Vysoké škole ekonomické v Praze. Specializuje se na bezpečnostní otázky včetně jejich dopadu na praktická opatření v Evropě a dále na evropský integrační proces.

Bc. SÁRA JUNGWIRTHOVÁ,

nar. 1994, je studentkou magisterského programu ruských a eurasijských studií na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a zároveň magisterského programu v oboru mezinárodní vztahy a energetická bezpečnost na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Absolvovala stáž v Centru energetické politiky Ústavu mezinárodních vztahů a v současnosti působí jako stážistka na britské ambasádě v Praze. Zaměřuje se na problematiku současného ukrajinského a ruského pravoslavi a na energetickou bezpečnost kaspického regionu.

Bc. MARTIN MAREŠ,

nar. 1994, absolvent Univerzity Pardubice v bakalářském oboru English for Business. Na podkladě své bakalářské práce napsal článek s názvem The Island Topos: From Paradise to Prison, který byl publikován v univerzitním sborníku American and British Studies Annual. Od roku 2017 studuje na Vysoké škole ekonomické v Praze magisterský obor International and Diplomatic Studies. V roce 2017 se účastnil programu Pražského studentského summitu, model EU, a v roce 2018 se účastnil modelu OSN v Miláně. V roce 2017–2018 absolvoval stáž na americkém velvyslanectví v Praze. V současné době studuje semestr v North Carolina State University ve Spojených státech amerických.

Mgr. STANISLAV MYŠIČKA, Ph.D.,

nar. 1983, je odborným asistentem na katedře politologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové. Mezi oblasti jeho odborného zájmu patří čínská moderní historie, čínská zahraniční politika, mezinárodní vztahy v Asii a dějiny asijského politického myšlení. Je autorem knihy John Rawls a teorie mezinárodní spravedlnosti (Brno, CDK 2014).

Bc. DANIEL PAVLIŇÁK,

nar. 1994, studuje magisterský program mezinárodní obchod na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze a zároveň programu International business realities na IAE, Univerzité Jean Moulin Lyon 3. Titul bakaláře získal v oboru mezinárodní ekonomické vztahy a diplomacie na Vysoké škole ekonomické v Praze. Akademicky se zaměřuje na kvantitativní metody v oblasti energetické bezpečnosti a na souvislost energetiky s ekonomickým vývojem.

Mgr. JAN PROUZA, Ph.D.,

nar. 1984, vystudoval navazující magisterský obor politologie a africká studia na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové a doktorský program mezinárodní vztahy a evropská studia na Metropolitní univerzitě Praha a Ústavu mezinárodních vztahů. V rámci svého magisterského studia strávil semestr na University of Ghana, kam se od té doby pravidelně vrací, jelikož se tato západoafrická země stala jedním z jeho hlavních odborných zájmů. Ve svých publikacích se vedle Ghany zaměřuje na region západní Afriky, africké konflikty a africké politické systémy. Od roku 2009 pracuje jako odborný asistent na katedře politologie FF UHK. V současnosti působí také jako odborný asistent na katedře mezinárodních vztahů a evropských studií Metropolitní univerzity Praha.

Mgr. et Mgr. LUKÁŠ TICHÝ, Ph.D.,

nar. 1982, je koordinátorem Centra energetické politiky a výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů Praha. Přednáší na Metropolitní univerzitě Praha. K oblastem jeho zájmu patří především energetická bezpečnost EU a Ruska, ruská zahraniční a bezpečnostní politika, energetická bezpečnost, analýza diskurzu, teroristické útoky na energetický sektor, vztahy mezi EU a Ruskem

a teorie mezinárodních vztahů. Publikoval několik článků v domácích i zahraničních impaktovaných časopisech (například Energy Policy, International Politics, Middle East Policy, Studies in Conflict & Terrorism, Asia Europe Journal), sbornících z konferencí a monografiích.

Mgr. Ing. MARKÉTA VOTOUPALOVÁ, Ph.D.,

nar. 1988, vystudovala mezinárodní vztahy a diplomacii na Vysoké škole ekonomické v Praze a česko-německou mezikulturní komunikaci a skandinavistiku se zaměřením na dánštinu na Univerzitě Karlově. Nyní působí jako odborná asistentka ve Středisku mezinárodních studií Jana Masaryka při Vysoké škole ekonomické, kde vede kurzy o migraci v mezinárodních vztazích, o EU jako aktérovi nebo o globalizaci. Její výzkumné zájmy zahrnují analýzu diskurzu, mezinárodní migraci, svobodu pohybu, schengenský prostor, azylovou politiku, energetiku, státní suverenitu, koncept hranic a solidaritu. V minulosti pracovala pro řadu neziskových organizací, ministerstvo vnitra a ministerstvo spravedlnosti (Probační a mediační služba).

AUTHORS OF THIS ISSUE

ZBYNĚK DUBSKÝ, Ph.D.,

born 1974, is an Assistant Professor at the Jan Masaryk Centre of International Studies at the Faculty of International Relations, the University of Economics in Prague. He graduated from the International Business program at the University of Economics in Prague, and obtained his Ph.D. in International Political Relations from the same university. He specializes in security issues, including their impacts on practical security measures, especially in Europe, and he also specializes in the European integration process.

SÁRA JUNGWIRTHOVÁ,

born in 1994, is currently enrolled in two Master's Programmes: Russian and Eurasian Studies at the Faculty of Social Sciences of Charles University and International Relations and Energy Security at the Faculty of Social Studies of Masaryk University. She has interned at the Centre for Energy Policy of the IIR and is now pursuing an internship at the British Embassy in Prague. Her academic focus is on current Ukrainian and Russian Orthodoxy and energy security of the Caspian Sea Region.

MARTIN MAREŠ,

born in 1994, graduated from the University of Pardubice in the Czech Republic, with his specialization being English for Business. Based on his bachelor's thesis he wrote an article called "The Island Topos: From Paradise to Prison", which was then published in the American and British Studies Annual. Since 2017, he has been furthering his studies in the master's degree program of International and Diplomatic Studies at the University of Economics in Prague, the Czech Republic. In 2017, he took part in the EU Model of the Student Summit Project. In 2018, he took part in the UN Model in Milan. In the years 2017–2018 he did an internship at the U.S. Embassy in Prague. He is currently spending one semester abroad at North Carolina State University in the USA.

STANISLAV MYŠIČKA, Ph.D.,

born in 1983, is an assistant professor at the Department of Political Science of the Faculty of Arts of the University of Hradec Králové. His research interests include modern Chinese history, Chinese foreign policy, international relations in Asia and history of political thought. He is the author of John Rawls and Theory of International Justice (Brno, CDK 2014).

DANIEL PAVLIŇÁK,

born in 1994, is a Master's student of in the International Business program at the Faculty of International Relations, University of Economics in Prague, and also in the International Business Realities program at IAE, Université Jean Moulin Lyon 3. He got his bachelor's degree in International Economic Relations – Diplomacy at the University of Economics in Prague. Academically he focuses on quantitative methods in energy security and the links between energy sectors and economic development.

JAN PROUZA, Ph.D.,

born in 1984, has completed the M.A. program in Political Science – African Studies at the Philosophical Faculty of the University of Hradec Králové and the doctoral program International Relations and European Studies at Metropolitan University Prague and the Institute of International Relations Prague. During his M.A. studies, he spent one semester at the University of Ghana. Since then, he has been repeatedly visiting it because Ghana has become one of his major scientific interests. In his publications he focuses also on the West Africa region, African conflicts and African political systems in general. Since 2009 he has been working as an assistant professor at the Department of Politics of the Philosophical Faculty of the University of Hradec Králové. Presently, he is also an assistant professor at the Department of International Relations and European Studies, Metropolitan University Prague.

LUKÁŠ TICHÝ, Ph.D.,

born in 1982, is a coordinator of the Centre for Energy Policy and a researcher at the Institute of International Relations Prague. He lectures at Metropolitan University Prague. His fields of interest include energy security of the EU and Russia, Russian foreign and security policy, energy security, discourse analysis, terrorist attacks on energy sectors, EU–Russia relations and the theories of international relations. He has published several articles in domestic and foreign journals, including Energy Policy, International Politics, Middle East Policy, Studies in Conflict & Terrorism, and Asia-Europe Journal, as well as some conference proceedings and monographs.

MARKÉTA VOTOUPALOVÁ, Ph.D.,

born in 1988, studied International Relations and Diplomacy at the University of Economics, Prague and Czech-German Intercultural Communication and Scandinavian Studies (Danish) at Charles University in Prague. Currently, she is affiliated with the University of Economics, Prague as an Assistant Professor. She leads various courses ranging from Migration in IR to The EU as an Actor in IR and Globalization. Her research interests include discourse analysis, international migration, freedom of movement, the Schengen Area, asylum policies, energy policies, state sovereignty, the notion of boundaries, and solidarity. She has also worked for various NGO's, the Ministry of Interior and the Probation and Mediation Service.